

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI
30 OCTOMBRIE 2009
NR. 10 (1525),
ANUL XXI

1 LEU

Editată în colaborare cu
Centrul pentru Dialog
Multicultural "Orizont"

10

www.revistaorizont.ro

NOBEL 2009 HERTA MÜLLER

3, 11-18, 30

HERTA MÜLLER

"Dacă nu ar fi fost dictatură, multă lume și multe biografii nu ar fi fost atât de nenorocite și toată țara asta n-ar fi așa de nenorocită cum este. Pentru că tot ce la ora actuală nu merge cum trebuie este urmarea dictaturii. Și câtă nenorocire, câte vieți distruse, Dumnezeu! Eu nu accept această condiționare, adică să spui că o dictatură are ca urmare niște scriitori, niște cărți. Hai să ne punem întrebarea invers: ce bine ar fi fost și câți scriitori minunați am fi avut dacă n-ar fi fost dictatură? Asta e! Asta aș fi vrut să trăiesc. Și să fiu scriitoare, dar nu într-o dictatură. Să mă fi făcut scriitoare fără să îmi stric nervii. Ar fi fost și asta o alternativă."

16-18

REVENIRI ȘI PLECĂRI
MARCEL TOLCEA

O ZI CU NOBEL
RODICA BINDER

SCRIITOR, LIMBĂ, NAȚIUNE
RADU PAVEL GHEO

TRISTETI DE COPIL
PIA BRÎNZEU

VIATA LA PERIEERIE
ROXANA NUBERT

ANIMA NEAGRĂ
GABRIELA GLĂVAN

SARCASM ȘI TANDREȚE
ELENA CRAȘOVAN

3

11

12

12

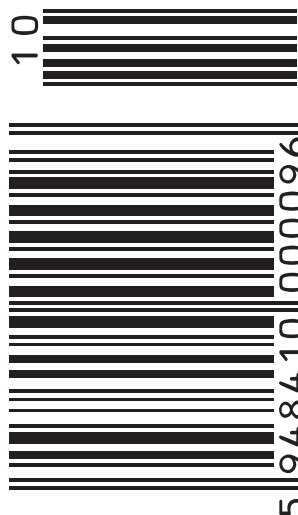
13

14

15

open art
Timisoara Open Art City

PROIECT REALIZAT
CU SPRIJINUL PRIMĂRIEI
MUNICIPIULUI
TIMIȘOARA ȘI AL
CONSILIULUI LOCAL
TIMIȘOARA, ÎN CADRUL
CONCEPTULUI
TIMIȘOARA
OPEN ART CITY
(TIMIȘOARA - ORAȘ
DESCHIS AL ARTELOR)

SURPRINZĂTORUL CIORAN

CORNEL UNGUREANU

1. WOLFGANG KRAUS, ÎNTRE ANTUME ȘI POSTUME

Niciodată nu mi-aș fi imaginat o relație de durată între Wolfgang Kraus și Emil Cioran. Monden, excepțional organizator de întâlniri literare, de reuniuni, de congrese, călător infatigabil și creator de relații într-o lume culturală divergentă, conducător al celei mai eficiente societăți literare europene, **Osterreichische Gesellschaft für Literatur**, găzduită de Palais Wilzeck, la doi pași de Hofburg, în inima capitalei imperiale, Wolfgang Kraus îmi părea la distanțe astronomice de autorul **Manualului de descompunere**. Eminent publicist, ilustrat în cărți de succes, cu deschidere către imediat, către febrele prezentului, elogiata de cei mai mari cărturari ai vremii, Wolfgang Kraus părea a avea proiecte mai vaste decât cele legate de administrația culturală, fie ea și de cel mai înalt nivel. Și totuși... corespondența extraordinară pe care o descoperă George Guțu și notele acestuia mi se par suficient lămuritoare. Societatea austriacă pentru literatură propunea deschideri către răsarit și recapitulări ale literaturilor Europei Centrale prin întâlniri cu cei mari ai locului. Începând din 1962 Wolfgang Kraus i-a invitat la Viena pe Theodor W. Adorno, H.C. Artmann, Anatol E. Baconsky, Max Bense, Thomas Bernhard, Max Brod, Elias Canetti, Nina Cassian, Oskar Walter Cisek, Liviu Ciulei, Ov.S. Crohmălniceanu, Marin Preda, Franz Theodor Csokor, Tibor Dery, Heimito von Doderer, Gunter Eich, Efim Etkind, Oskar Maurus Fontana, Erich Fried, Martin Esslin, Vaclav Havel și mulți alții. În **Europa Centrală. Geografia unei iluzii** încercam să evoc câteva dintre performanțele sale de la Österreichische Gesellschaft für Literatur.

Argumentele întâlnirilor de la Viena țineau spre o renaștere a culturii (a culturilor) Europei Centrale pe un temei nou: dacă amenințările risipei păreau uriașe, Österreichische Gesellschaft trebuia, prin întâlnirile de la Viena, să împiedice risipa. Viena trebuia să redevină marele centru care a fost, iar întâlnirile de la Viena să atragă atenția: iată ce a fost Viena! Adevărul e că în anii șaizeci Viena nu se putea sprijini decât pe valorile ilustrate în paradigma negativității, așa că paginile lui Wolfgang Kraus erau datoare să arate de ce scrierile ilustrate în "paradigma negativității" au o actualitate vie azi. **Nihilismul azi sau răbdarea istoriei universale** popularizează temele marilor filozofi de odinioară, dar încearcă să descopere căi de dialog între Austria și țările răpite Europei Centrale. Cioran devenea, dintr-o dată, una dintre cele mai prețioase întâlniri.

În prefața volumului **Scrisori către Wolfgang Kraus, 1971-1990**, George Guțu, eminent germanist, arată cum, în timpul unei cercetări de rutină la Arhiva literară a Bibliotecii naționale din Viena (lucra la un studiu despre Manes Sperber) "i-au atras atenția manuscrise și scrisori inedite de Paul Celan, Otto Basil, Rose Auslaender, Max

Brod, Alfred Adler, Upton Sinclair, Albert Camus, Jean Cocteau, Arnold Zweig, André Malraux, Fritz Hochwaelder". Multe dintre paginile inedite fac parte din arhiva lui Wolfgang Kraus. "În lunga listă de nume prezente în corespondența acestuia am găsit și unele familiare mie, precum Eugen Ionescu sau Emil Cioran. Materialele nu erau inventariate riguros, ci doar în mare, pe categorii de texte." Se va mai ocupa cineva, vreodată, de ele? Vor mai exista iubitori ai arhivelor care să scoată la lumină pagini fundamentale, mărturii esențiale ale culturii scrise?

2. MODELE ȘI ANTIMODELE

Scriam altădată că în începuturile sale Emil Cioran îl va privi cu iubire pe Lucian Blaga și va încerca să meargă pe urmele lui. În primele articole putem citi, în filigran, **Revolta fondului nostru nelatin**. E un spirit utopizant care crede că ar putea reface mai temeinic proiectul celor de la 1918. **Apologia barbariei și Apologia Germaniei**, trimise de la Berlin în noiembrie 1933 rescriu, sub semnul unui fanatism pe care îl putem înțelege doar dacă ne plasăm în acei ani de cumpănă, eseul lui Blaga. Subliniază energic, în primul, Emil Cioran: "Trebuie activat cu cea mai mare intensitate, cu o infinită nebulie și cu o exaltare teribilă la procesul de destrămare a culturii moderne. Un paroxism al furiei va arunca în cele patru direcții ale lumii resturile unei lumi în agonie și toată exigența clarității se va dovedi nulă în fața acestui avânt haotic. Noi nu mai avem alt sens decât să lucrăm pentru intensificarea acestui proces de prăbușire care este fatal. (...) Este nevoie de un sânge barbar sau, dacă nu, cu potențialități barbare, care să spargă toate formele, să le reveleze vidul și nulitatea. Nu numai pe un plan, ci pe toate : social, moral, estetic, religios etc". (s.aut., E.C.).

Putem descoperi aici dezamăgirea unui tânăr care, după 14 ani de la Unire ar trebui să salute înfăptuirea marilor proiecte de la 1920. Utopia României Mari, visată la 1918, n-a fost decât un vis ridicol. Cioran nu face decât să reia un discurs care a mai fost rostit. **Acel proiect a fost ratat**, drumul nostru trebuie să continue altfel : nu alături de Franța, alături de care eram în 1920, ci alături de Germania: "Împotriva unei dependențe rușinoase de Franța există în România foarte puține reacțiuni. Între cei tineri, dnii Mircea Vulcănescu, Eliade, Comarnescu, Pandrea, Herseni și Manoliu sunt orientați înspre alte direcții spirituale decât cele franceze, iar unii dintre dânsii sunt convinși că noi nu ne putem salva decât prin germanizare".

Aici exagerațiunile sporesc și vor spori cu fiecare articol, scriam altădată, subliniind că dacă modelul german a eșuat în 1945, ar mai putea rămâne modelul austro-ungar. În fiecare scrisoare putem descoperi nuanțări sau abateri de la alte scrisori sau de la alte mărturisiri. Dar nu neesențiale: "Înțeleg foarte bine că sunteți trist din cauza morții tatălui Dumneavoastră. Părinții mei erau atât de nefericiți din pricina condițiilor din

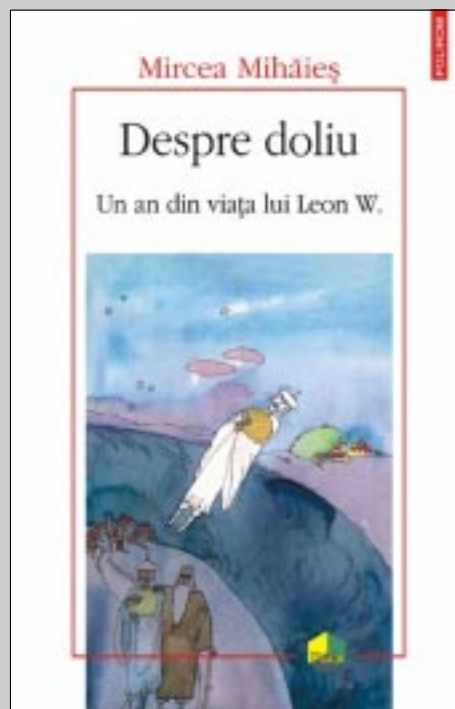

România, încât, la moartea lor, n-am putut avea o reacție normală. Moartea mi s-a părut pentru amândoi o soluție, singura pe care o mai aveau, de fapt... (...) Totuși, trebuie să recunosc că îi datorez (mamei, n.n.,) tot ceea ce sunt, în sens bun sau în sens rău. Ea mi-a lăsat moștenire toate betesugurile posibile, iar misiunea mea, în calitate de fiu credincios, este de a le duce la perfecțiune". Este una dintre frazele mari ale lui Cioran, menită a fi analizată (ca și altele din această importantă carte) pe larg. Matricialul lui Blaga e roditor, fertil, matricialul lui Cioran (ca și al lui Goga, ca și al lui Agârbiceanu) e sec. **Schimbarea la față a României** era (și) un pamflet violent împotriva **Spațiului mioritic**. Filoanele sunt goale, pământul e neroditor, e pietrificat: "să ne mutăm în altă țară" rămâne un îndemn pentru eroii, lumea, confrății lui Cioran.

Deocamdată, cu ajutorul lui Wolfgang Kraus, s-ar întoarce în Austria. Desigur, doar mental.

P.S. La douăzeci de ani de la moartea prematură a profesoarei, cărturarului, eseistului Voislava Stoianovici, Stevan Bugarski adună într-un volum (**Apropieri și interferențe**) o parte din studiile privind relațiile culturale româno-sârbe. Carte admirabilă, care ne amintește că Voislava Stoianovici a contribuit decisiv la modernizarea literaturii de limbă sârbă din România și la buna întâlnire dintre cele două literaturi, traducând din Ivo Andrici, Meša Selimovici ș.a.m.d. Recenzii consacrate cărților lui Slavomir Gvozdenovici (student și continuator), Svetomir Raicov, Miomir Todorov pun în valoare devotamentul criticului care a fost față de valorile vii ale scrisului sârb din România.

CARTEA LUNII OCTOMBRIE

EYE-RHYMES

ȘERBAN FOARȚĂ

Un om de hârtie
schia pe o pârtie
(și ea, de hârtie):
n-avea altă pârtie

de schi decât pârtia
cea cum e hârtia
de albă; iar pârtia
foșnea ca hârtia

când scrii (ca pe-o pârtie,
pe alba hârtie)
că scria, pe o pârtie,
un om de hârtie.

REVENIRI ȘI PLECĂRI

MARCEL TOLCEA

Revenirea Hertei în Timișoara. Pe Herta Müller nu am cunoscut-o în anii 75-79, când am făcut Filologia la Timișoara. Eram apropiat de William Totok, unul dintre membrii *Aktionsgruppe*. Willi tocmai ieșise din închisoare și își continua studiile. Îl știam de dinainte de facultate, fiindcă era din Comloșu Mare unde îmi petreceam vacanțele la bunici. Nemții din *Aktionsgruppe* erau social-democrați și citeau mult marxism, ceea ce pe mine nu mă prea atrăgea. Brecht mi se părea didactic, Lukacs - mult prea marxizant: eu eram dăruit total estetismului, poate și din lașitate. Cu toate astea, Herta, Willi, Richard Wagner, Lippert, Frauendorfer sau Rolf Bossert erau scriitorii din jurul fostului grup pe care îi admiram mai ales pentru curajul lor. Ca și Herta Müller, toți ceilalți au fost hăituiți de Securitate, unii chiar bătuți. În ciuda protestelor lui Berwanger, omul forte al partidului așezat în fruntea culturii germane din Banat. La începutul anilor 80, aflasem de la Vighi că Herta Müller fusese exilată la o întreprindere din Timișoara. Am citit azi că se numește Tehnometal. Nu știu cum stătea Tehnometalul cu exportul atunci. Astăzi, în postcomunismul postmortem, Tehnometalul a încheiat cea mai reușită operațiune de export: una bucată scriitoare, la aproape un milion de euro Nobel.

Plecarea lui Paul. Lui Paul Barbăneagră îi datorez cel puțin o treime din documentarea doctoratului meu, întâlnirile cu Dna Bonnardel, Dna Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, Cicerone Poghiric și cărțile despre Oravitzan. Și, evident, traducerea filmelor sale. L-am cunoscut în 1993 datorită unor valize pline cu cărți pe care i le-am cărat în Gara Keleti lui Marcel Petrișor, fugind, printre șine, după trenul de București. Dacă aș fi lăsat atunci valizele jos pentru a prinde ultimul vagon, nu l-aș mai fi întâlnit probabil vreodată. Nu am vrut să îl las acolo pe acel bătrânel sfătos și eurosceptic până la ora 8 seara, pe căldura unui august leșinător. Nu știam pe cine ajut. După ce ne-am prezentat, am aflat că prietenul lui de la Paris, Paul Barbăneagră, se ocupa și el de studiile tradiționale și Guenon. Anul următor, am ajuns la Paris cu o bursă doctorală și l-am sunat o săptămână întreagă. Mi-a răspuns abia cu 3 zile înainte de a mă reîntoarce acasă. Mă verificase în România și râdea adesea când zicea că unii i-au spus că aș fi colonel. De fapt, parola noastră era, atunci când îi trimiteam pe câte ceva la Paris, Șvabul. Am avut pentru el un drag cu totul aparte, în care se amestecau admirația față de marele cineast, fermitatea anticomunistă, sentimentul prieteniei nețârmurite pe care o avea față de Harry From, Ion Caramitru sau Cicerone Poghiric, de pildă. Mă amuzau adesea diatribele lui conspiraționiste, urmate de indicibile candori. Îl ascultam fascinat cum povestea despre Eliade, Cioran sau Celibidache. Odată, la casa lui de la Saint Augustin, a scos capul pe fereastră și a strigat așa către poienița unde mă aflam: La Tolce Vita.

CENTRE
CULTUR
EL-FRAN
CAIS-TI
MISOARA

SUREXPOSITIONS 2009

A cincea ediție a întâlnirilor fotografice internaționale
de la Timișoara

Artiști invitați:

Cristian Crisbasan (RO)
Lukasz Panko (PL)
Charlier Devier (FR) / Hervé Samzun (FR) / William Acin (FR)

Curator:

Anne-Karine Péret
Președinta Espace 29
10 > 30 noiembrie 2009

Muzeul de Artă din Timișoara, Facultatea de Artă din Timișoara,
Centrul Cultural Francez

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA

FILIALA

Vineri, 9 octombrie: Ziua Editurii Marineasa, care a lansat ultima carte a Stelei Simon, *Povestiri din Moneasa*. Despre arborele genealogic ilustrat de Stela Simon, dar și despre talentul naratoarei, despre capacitatea de a cuprinde istorii deopotrivă reale și senzaționale, au vorbit Adriana Babeți, Smaranda Vultur, Lucian Alexiu, Cornel Ungureanu, Viorel Marineasa și alții.

Vineri, 14 octombrie: Filiala a sărbătorit cei 90 de ani ai scriitorului Mircea Șerbănescu. Despre rolul scriitorului în viața și cultura orașului și a Banatului au vorbit ÎPS Nicolae Corneanu, mitropolitul Banatului, Cornel Ungureanu, Lucian Alexiu. Sărbătoritul a evocat felul în care s-a întemeiat filiala Uniunii Scriitorilor și modul cum a ajuns la performanțele culturale de azi.

Vineri, 16 octombrie: A avut loc, într-un cadru festiv, decernarea premiilor "Florin Bănescu". Despre rolul lui Florin Bănescu în viața filialei USR Timișoara, dar și despre semnificația premiilor, au vorbit Cornel Ungureanu și Viorel Marineasa. În partea a doua a întâlnirii, într-un dialog moderat de Adriana Babeți și Radu Pavel Gheo, membrii filialei au discutat despre șansele literaturii azi împreună cu criticii literari bucureșteni Bianca Burța-Cernat și Paul Cernat.

Vineri, 23 octombrie: Ziua Editurii Bastion, cu participarea lui Cornel Secu, Dana Nicoleta Popescu și a altor redactori ai editurii. Cu acest prilej fost lansat romanul *Scotoma* al lui Grațian Szekely. Despre locul romanului în literatura tînără, dar și despre locul lui în proiectele editoriale actuale, au vorbit Cornel Secu, Radu Pavel Gheo, Dana Nicoleta Popescu, Cornel Ungureanu.

TIMIȘOARA ÎN CĂRȚI

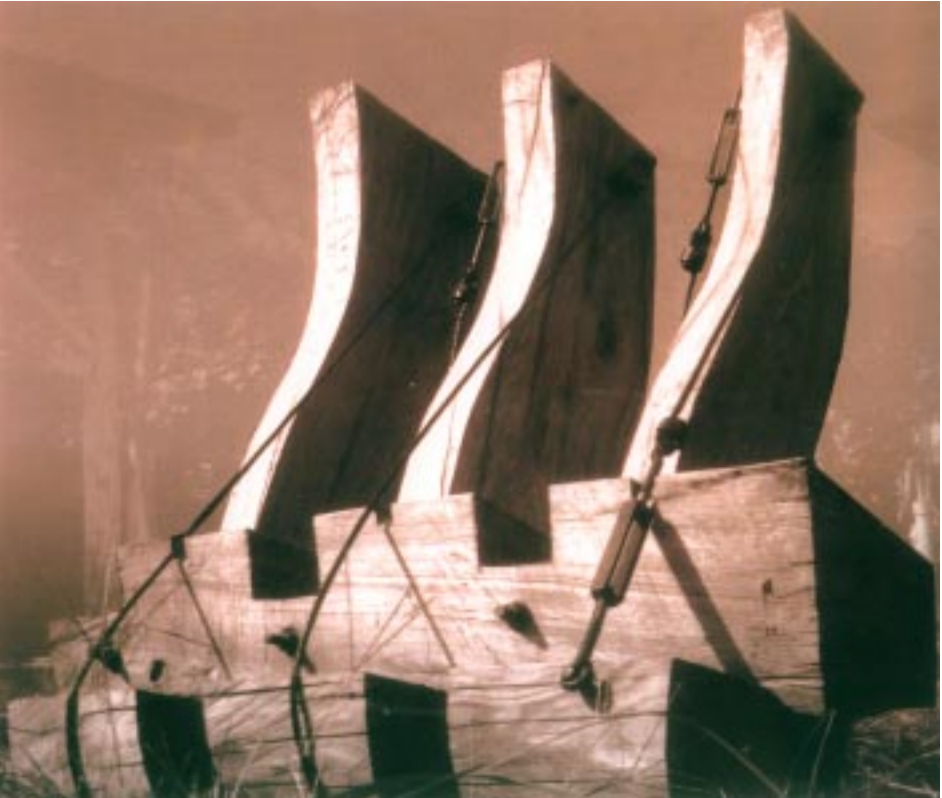
Joi, 8 octombrie, Filiala din Timișoara a Uniunii Scriitorilor din România s-a asociat inițiativei Editurii Polirom și i-a devenit acesteia partener în organizarea evenimentului care a promovat ultimul volum al scriitorului Varujan Vosganian, romanul *Cartea șoaptelor*. În Aula Magna a Universității de Vest din Timișoara, în fața unui public numeros, au vorbit despre excelența volumului Cornel Ungureanu, Adriana Babeți și Laurian Stănescu. Varujan Vosganian a susținut o mini-conferință, îndelung aplaudată, despre rolul memoriei în istorie.

În cadrul campaniei de promovare a lecturii *Timișoara în cărți*, susținută prin programul *Timișoara Open Art City* al Primăriei Municipiului Timișoara, Fundația "A Treia Europă" i-a invitat pentru o suită de acțiuni pe tinerii critici literari Bianca Burța-Cernat și Paul Cernat.

O Vineri, 16 octombrie, la ora 12, în sala de cenaclu a Filialei Uniunii Scriitorilor a avut loc conferința-dezbateri *Ce mai poate literatura în România mileniului trei?* Cei doi invitați au răspuns acestei întrebări, dar și altor chestionări venite din public. Au participat Cornel Ungureanu, Adriana Babeți, Helmuth Britz, Daniel Vighi, Eugen Bunaru, Tudor Crețu, Alina Radu. Discuțiile au fost moderate de Radu Pavel Gheo.

O Tot vineri, 16 octombrie, la ora 17, criticii Bianca Burța-Cernat și Paul Cernat s-au întâlnit în Amfiteatrul A12 cu numeroși studenți, masteranzi și doctoranzi de la Facultatea de Litere, Istorie și Teologie a Universității de Vest. În dezbateri – o temă generoasă: *Șansele scriitorului și cercetătorului tînăr, azi*. Au participat la discuții Cornel Ungureanu, Adriana Babeți, Smaranda Vultur, Alina Radu, Irina Căvescu, Irina Dincă. Discuțiile au fost moderate de Radu Pavel Gheo.

O Sâmbătă, 17 octombrie, la ora 11, în Librăria Cărturești (str.Mercy), Paul Cernat a lansat volumul Danei Catona, *Iepurele de martie*, câștigător al premiului de debut în poezie al Unicredit.

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări ale artistului plastic
BATA MARIANOV

"LITERATURA NU MAI CONTEAZĂ CA POLITICA DE STAT..."

BIANCA BURȚA-CERNAT ȘI PAUL CERNAT

Radu Pavel Gheo: Ați fost în luna aceasta (octombrie) la Timișoara, unde ați participat la o întâlnire cu scriitorii și criticii de aici, la o dezbatere cu studenți, masteranzi și doctoranzi de la Facultatea de Litere și la o triplă lansare de carte la librăria Cărturești. Cunoscând pulsul vieții culturale și academice din București și luând contact acum și cu cel de aici, din Timișoara, ați îndrăzni să emiteți o opinie despre audiența pe care o mai are literatura și despre interesul față de studiul literaturii în general?

Bianca BURȚA-CERNAT: Eu, una, nu împărtășesc acele viziuni apocaliptice despre "moartea literaturii". Dintotdeauna interesul pentru literatură, pentru cultură în general, a fost atributul unei minorități. Și e firesc să fie așa. Nu știu dacă oamenii citesc acum mai puțin decât în urmă cu, să zicem, două-trei decenii; nu ne putem baza, în acest sens, pe niște cercetări concrete. Dar știu că, pe traseul de o oră, o oră și jumătate pe care îl parcurg zilnic, cu diferite mijloace de transport, până la serviciu sau până la Universitate, văd invariabil destui oameni care citesc. Da, citesc de plăcere, nu doar din obligație școlară sau de altă natură. Și nu doar cărți din colecțiile foarte ofertante (inclusiv financiar) pe care le pun la dispoziția tuturor *Adevărul*, *Cotidianul* ori *Jurnalul național*. Viața literară - în București, dar și în destule alte orașe ale țării (în Timișoara în mod evident) - îmi pare animată, provocatoare chiar. Nu ducem lipsă de inițiative, de proiecte, de dezbateri. Se scrie și se publică mult, iar cărțile (vorbesec de cele cu un anumit relief) sunt receptate cu promptitudine, beneficiind în general de un comentariu profesionist. Ce se întâmplă într-un cadru organizat (în universități sau în institutele de profil) cu cercetarea literară - e o discuție amplă și care ar implica numeroase nuanțe. Ar putea fi, la o adică, o temă pentru un grupaj sau pentru un număr întreg de revistă.

Paul Cernat: E greu de evaluat impactul literaturii în absența unor măsurători sociologice, ba chiar și în prezența lor. Nu cred că se citește mai puțin decât în urmă cu, să zicem, zece sau douăzeci de ani, dar cred că rolul/statutul literaturii și al scriitorului este mult diminuat, aproape meschin. Explicații? Destule... Literatura nu mai contează ca politică de stat, prin urmare nici drept contraputere, divertismentul media i-a preluat o parte din funcții, iar "elitele" noastre politice sau economice strălucesc, de regulă, printr-o indiferență totală față de cultura înaltă. Facultatea de Litere din București nu-și mai permite de câțiva ani să susțină examen de admitere, iar în țară situația nu diferă prea mult. Adevărul e că în tipul nostru de societate literatura și studiul ei nu mai conferă un status și nu mai sunt cultivate cu fervoarea pseudo-religioasă de altădată. Dincolo de asta, însă, nici literatura, nici critica literară nu se simt chiar atât de rău, ba chiar înregistrează un anume reviriment, deși mai e mult până departe.

RPG: De ce v-ați orientat spre studiul literaturii? A fost vorba de pasiune, de interes, de pragmatism?

BBC: Categorie, din pasiune. O pasiune ca oricare alta, cum e mecanica pentru unii

sau tehnologia informatică pentru alții. Cum e designul vestimentar sau cum e arta gastronomică. Studiul literaturii îmi oferă, între altele, laolaltă cu o curiozitate de arheolog, un soi de plăcere detectivistică. Subliniez că pentru mine "a săpa" în bibliotecă înseamnă nu doar trudă, ci și, mai ales, infinite posibilități de delectare.

PC: Să citesc și să mă ocup de literatură este ceea ce mi-a plăcut cel mai mult dintotdeauna. Sunt convins că n-aș fi fost în stare să fac altceva care să mă motiveze interior, să mă "centrez" în asemenea măsură. Nu-mi pot imagina viața în afara literaturii și a reflecției despre ea. Asta vine de demult, din copilărie, când am simțit că doar cărțile pot da existenței mele sens și plenitudine. Interesul meu "pragmatic" mă îndeamnă să mă ocup de ceea ce-mi place, iar cum literatura și reflecția asupra literaturii au fost mereu pe primul plan pentru mine, era, cred, normal să tind a mă profesionaliza în acest domeniu...

RPG: Care au fost pedagogii dumneavoastră de seamă? A existat vreun curs universitar pe care v-ar fi plăcut să-l țineți? În timpul facultății și după încheierea ei s-au legat prietenii între voi și foștii voștri profesori? De ce credeți că s-a întâmplat așa?

BBC: "Pedagogii" care m-au orientat - în timp, din perioada studiilor liceale până după înscrierea la doctorat - pe acest teren al studiului literaturii sînt, așa zice, mai degrabă niște instanțe abstracte decât persoane cu care am putut/aș fi putut comunica "față către față", în sensul că pe acești "pedagogi" providențiali eu i-am întâlnit în primul și în primul rînd în cărțile de critică și de istorie literară pe care le-am citit și abia apoi (cînd a fost cazul) în sălile de curs, la catedră. Înainte de a deveni studentă la Facultatea de Litere din București, așteptam, într-o dispoziție de cvasi-freneză, să audiez cursurile unor profesori ca Paul Cornea, Eugen Simion, Nicolae Manolescu. Dar cei de la care am învățat enorm, citindu-le cărțile, sînt mult mai mulți și nu sînt numai bucureșteni. *Je prends mon bien là où je le trouve*.

Pentru că sînt într-o dispoziție confesivă, am să vă fac o mărturisire - pe care n-am mai notat-o nicăieri pînă acum - a *propos* de un model al meu în studiul literaturii. E, cumva, o situație ciudată, pentru că aici nu e vorba de o "clasică" și fericită comunicare de la profesor la discipol. Există în Facultatea de Litere de la București o persoană căreia îi datorez foarte mult; mă refer la Ioana Pârvulescu, pe care o citeam în *România literară* încă de cînd eram elevă de liceu și pe care am cunoscut-o acum zece ani ca titulară a unui seminar de literatură română interbelică. La acel seminar doamna Ioana Pârvulescu a făcut o pledoarie impresionantă pentru lectura publicațiilor vechi, pentru întoarcerea - lucidă și nostalgică în egală măsură și, firește, cu uneltele cercetătorului - în epoci literare diferite de a noastră. De atunci am început să frecventez colecțiile de periodice. A însemnat enorm pentru mine acea pledoarie. E un lucru pe care nu știu dacă doamna Ioana Pârvulescu îl bănuiește, mai ales că după absolvirea facultății n-am comunicat, iar în perioada

studentiei nu m-am numărat, poate din cauza timidității mele paralizante din acea vreme, printre studenții remarcați de Domnia Sa.

PC: Am avut în facultate destui profesori demni de toată admirația. Datorez mult profesorilor Paul Cornea și Mircea Martin. Amîndoi reprezintă pentru mine standardele universitarului ideal - altitudine profesională, rigoare, ținută, stil, generozitate - și cu amîndoi păstrez cele mai cordiale relații. Datorez mult, de asemenea, cursurilor ținute de Nicolae Manolescu și Mircea Angheliescu sau Liviu Papadima și păstrez amintiri frumoase cursurilor ținute de Antoaneta Tănăsescu și Rodica Zafiu. Mai sînt însă și alte exemple, nu doar de la Litere, ci și de la Istorie sau Filozofie, unde audiam cursuri care mă interesau. E adevărat, între timp anumite legături care păreau strînse s-au rupt, dintr-un motiv sau altul. Dar cele care au rămas contează cel mai mult.

Un curs universitar pe care să-mi fi plăcut a-l ține... O, Doamne! Nu sînt atît de vanitos...

RPG: Nu ați simțit vreodată că pierdeți vremea citind literatură? Nu v-a tentat să scrieți capodopera? Ați fi vrut să scrieți alte cărți, să debutati cu alte cărți?

BBC: Nu, niciodată. Cît despre tentația de a scrie și altceva decât critică, ea nu a fost nici o clipă suficient de puternică. M-am gîndit la un moment dat că aș putea scrie și proză, dar doar ca amuzament, nu ca angajament serios. În adolescență am compus vreo douăzeci și ceva de poeme destul de ciudate; pe unele le-am publicat în reviste obscure în urmă cu treisprezece-paisprezece ani; dar a fost un simplu exercițiu, mi-am dat seama la timp că nu pot scrie ceva cît de cît notabil pe terenul poeziei...

Voi debuta editorial (peste aproximativ un an, sper) cu un volum de critică. În critică, spre deosebire de alte genuri, nu trebuie să fii "genial" sau potențial creator de "capodopere". Ai nevoie doar de studiu, de atenție față de ceea ce au de spus alții, de seriozitate, de luciditate, de onestitate și de un dram de talent. Un critic (chiar și un critic bun) e, în cele mai multe cazuri, un creator mediocru, un burghez.

PC: Nu, dimpotrivă: citind, nu am niciodată sentimentul unei pierderi, ci pe acela al unui cîștig. Capodopere mi-ar fi plăcut să scriu în copilărie și adolescență, dar am căpătat între timp suficient spirit critic pentru a-mi evalua în mod rezonabil posibilitățile. Sigur, aș fi vrut să fi scris mai bine, să fi citit mai mult, dar nu am regrete că am debutat cu ce am debutat. Dacă aș fi vrut să scriu altceva și dacă aș fi putut să scriu altcumva, aș fi făcut-o. La beletristică n-am renunțat și nu voi renunța, la critică și istorie literară nici atît. Cît despre "capodopere"... să fim serioși. Important e să fii exigent cu tine însuși, avizat și responsabil în ceea ce scrii. Restul e un amestec de talent și ambiție pe care alții sînt chemați să-l evalueze.

RPG: Ce înseamnă să fii critic tînăr? Maturitatea e funcțională în actul critic?

BBC: Criticul e, prin definiție, o minte matură. În principiu. Nu știu dacă se poate vorbi de o reală "maturitate" în critică înainte de treizeci de ani...

PC: Am mai spus-o: "critic tînăr" înseamnă pentru mine un critic aflat încă în probe, cu un statut încă neconsolidat. Condiția optimă a criticului este maturitatea. Mi se pare interesant faptul că oameni de 35, 40, chiar 50 de ani sînt încă percepuți ca fiind critici "tineri". La 35-40 de ani nimeni nu-i mai considera astfel pe criticii noștri interbelici sau pe cei din anii '60-ă70.

RPG: Exercițiul critic (și ne referim aici la critica de întîmpinare) e, în opinia voastră, și o formă de putere, fie ea chiar simbolică? Ce beneficii vă aduce faptul că dețineți periodic cronică literară în reviste prestigioase? Există și anumite dezavantaje ale unei astfel de poziții?

BBC: Da, s-ar putea ca exercițiul critic să implice și o formă de putere simbolică (în lumea literară, numai aici) - atunci cînd avem în vedere un anumit tip/"stil" de critică, mă refer la critica de verdict, și totodată un prestigiu conferit de o experiență de cel puțin un deceniu.

Eu țin cronică în mod consecvent abia din 2005 (deși am debutat, în *Observator cultural*, prin 2001). Principalul "beneficiu" al acestei ocupații e satisfacția de a participa

la un joc, la un joc de strategie, mai precis. Cît despre "dezavantaje", fac și ele parte din regula acestui joc. Cine se teme de aceste dezavantaje - de o supărare a unui autor care se simte "nedreptățit" sau de posibile "represiuni" ori marginalizări instituționale (nu intru aici în detalii) - nu e cu adevărat pregătit pentru critică. De fapt critica presupune un simț al gratuității.

PC: Bineînțeles, cronica implică uneori și o formă de putere simbolică în interiorul lumii literare, deși aș folosi mai degrabă termeni ca "autoritate" sau "credibilitate", în relație cu "impact" ori "notorietate". Nu voința de putere mă mîină în ce scriu, deși nu-mi lipsește plăcerea jocului. Mi-ar plăcea să devin, în schimb, un critic cît mai credibil sau mai creditabil. Lucrul cel mai important e să-ți dorești să fii cît mai bun în competiția cu tine însuși.

Da, cronica literară la un săptămînal cultural sau la mai multe îți poate da avantajul unei audiențe sporite și al unei eficiențe pe măsură. Scrisul la mai multe reviste are și el beneficii: capeti o independență de atitudine și o rază de acoperire mai mare. Depinde însă ce faci cu aceste "avantaje". Sînt comentatori care au parte de ele și nu se impun. Dezavantajele nu sînt nici ele puține: cu cît devii mai notoriu, cu atît devii mai expus, iar riscurile sporesc în funcție de așteptările pe care le crezi. În plus, dacă-ți iei în serios activitatea critică și nu faci din ea un exercițiu de conjunctură, de complimentare profitabilă sau de parvenire facilă, îți pierzi multe "relații utile".

RPG: *Din perspectiva scriitorului (prozator, poet etc.), un critic "rău" este cel care emite judecăți tranșante, clare și, cum o cere și numele profesiei, critice la adresa unor volume sau a unor scriitori. Cum se văd lucrurile din tabăra criticilor? Ce înseamnă pentru voi un critic "bun" și un critic "rău"?*

BBC: Un critic "bun" e un critic onest, lucid, echilibrat, independent, receptiv la cît mai multe formule scripturale și, pe cît posibil, lipsit de prejudecăți în ce-l privește pe un autor sau pe altul. Un critic "bun" nu scrie negativ despre o carte din capriciu sau pentru a plăti niște polițe, după cum nu scrie elogios pentru a flata orgoliul unor autori. Un critic "bun" scrie favorabil ori nefavorabil pentru că, dincolo de preferințele sale subiective, așa îi dictează conștiința. Se poate înșela (cine e infailibil?); ceea ce contează e buna sa credință.

PC: Pentru mine, în critica literară "bun" și "rău" au conotații strict axiologice. "Bun" înseamnă avizat, competent, responsabil, credibil, iar "rău" – "nechemat", "aflat în treabă" ș.a.m.d. Văd criticul bun (mă refer, evident, la cronicarul de întîmpinare...) ca pe un diagnostician, terapeut și analist, nu ca pe o soră de caritate sau ca pe un doctor la care vii cu o boală gravă ca să primești picături de pus în nas și felicitări pentru constituția ta robustă. Schimbînd metafora medicală cu cea juridică, aș spune că un critic bun e în același timp un judecător bun și un avocat pe măsură, cu precizarea că judecata tranșantă, în alb și negru, nu e întotdeauna recomandabilă. Antrenarea discernămintului critic implică, printre altele, identificarea corectă a infinitelor nuanțe de gri. Bine, putem vedea în critic și un "grădinar" sau un "ecolog" al spațiului literar...

RPG: *Sînteți amîndoi și istorici literari. Paul Cernat are o teză (publicată) despre avangarda românească – Avangarda românească și complexul periferiei, volum*

apărut la Editura Cartea Românească – și un proiect în lucru despre romanul retro-modernist, iar Bianca Burța-Cernat, o teză despre prozatoarele române din perioada interbelică. Vorbiți-ne despre aceste proiecte de cercetare. Ce ați descoperit nou?

BBC: Scriu o carte despre prozatoarele noastre interbelice, atacînd problema din mai multe direcții și ferindu-mă, țin să precizez, de excesele (și inevitabilele simplificări ale) analizei de tip feminist. Mă interesează pe de o parte niște individualități ale scrisului feminin (Anișoara Odeanu, Sorana Gurian, Lucia Demetrius, Sanda Movilă, Ticu Archip și alte cîteva sînt autoare citite cu insuficientă atenție) - deci am în permanență în vedere o lectură în *grilă estetică*. Pe de altă parte, mi s-a părut important să urmăresc, dintr-o perspectivă de sociologie literară, manifestarea unui *fenomen*: adevărata intrare a Scriitoarei pe scena literaturii române, eveniment care se petrece în alte literaturi cu un secol mai devreme. La noi abia în anii '30 prezența femeilor-scriitoare în literatură începe să devină un fenomen (accentuez acest termen); pînă atunci, Scriitoarea (mai ales Prozatoarea) e o firavă excepție de la regula scrisului ca ocupație prin excelență masculină.

Mă interesează și identificarea unor trăsături ale așa-numitei "scriituri feminine", dar afirm că o asemenea scriitură e dependentă de un anumit context istoric și cultural mai degrabă decît de niște determinări biologice ori ontologice. Încerc să schitez un cîmp al receptării prozei "feminine" în perioada interbelică, dar și un cîmp al relațiilor întreținute de autoare cu lumea literară. Totodată, cobor spre biografic și extraliterar pentru a vedea care e condiția socială a acestor autoare, ce le încurajează și ce le împiedică să scrie, ce citesc, cum scriu, ce profesii au ș.a.m.d. Sînt foarte multe lucruri de spus...

PC: Un aspect important privește legăturile între personaje și tendințe considerate îndeobște incompatibile în critica și istoria noastră literară. Spre exemplu, relația dintre avangardă și tînăra generație interbelică. În literatură relațiile dintre fenomene nu sînt aproape niciodată univoce. "Noul" e mai legat de "vechi" decît vrea să pară, iar "vechiul" poate fi inovator chiar fără voie. Avangarda și moda retro sînt "ale filei două fețe", iar literatura – un sistem cu mai multe viteze. Totul e să găsești un unghi de vedere proaspăt în studierea ei, să eviți perspectivele și ideile primite de-a gata.

RPG: *V-a uimit sau nu receptarea volumelor dumneavoastră? De ce?*

PC: Nu, nu m-a uimit. Și nici n-am motive să fiu nemulțumit de ea.

RPG: *Volumul sus-pomenit al lui Paul Cernat, cel despre avangarda românească, a fost distins în anul 2007 cu premiul Uniunii Scriitorilor pentru critică și istorie literară. Dragă Paul Cernat, de ce ai ales tocmai acest fenomen literar divers, dar și eterogen, care este avangarda?*

PC: Totul a început de la teza de licență despre avangardistul Geo Bogza... Cu inconștiența vîrstei, m-am gîndit mai apoi să fac un doctorat despre literatura sfîngii militante din România interbelică. Profesorul Paul Cornea mi-a temperant însă elanul imatur, sugerîndu-mi să mă ocup de avangardă. Dar, cum nu mi-a plăcut nicodată să aplic teoriile altora, ci am preferat întotdeauna să vin cu ceva "al meu", m-am orientat din mers, sub presiunea cercetării de bibliotecă, asupra unui aspect pe care-l

consider definitoriu pentru cultura română modernă: complexul periferiei. Și am făcut din el un "operator" al studiului meu... Avangarda a devenit astfel mai mult un pretext, un punct privilegiat de observație a unor tectonici culturale foarte complexe, pline de surprize și de învățăminte cînd le contextualizezi atent și le examinezi "de la firul ierbii". Nu întîmplător, eroul principal din cartea mea despre primul val avangardist românesc este Ion Vineanu, un om al tuturor răspîntiilor. Mă interesează avangarda, însă nu sînt un avangardofil militant. Ceea ce mă atrage la ea este de fapt chiar diversitatea și eterogenitatea fenomenului...

RPG: *Sînteți amîndoi, după cum se știe, critici de întîmpinare – doi critici sub același acoperiș. Știți că lucrați independent, dar bănuiesc că uneori colaborați. Cum se întîmplă asta? Sînteți întotdeauna de acord cu judecățile critice ale celuilalt? Polemizați între voi – și, dacă da, reușiți să vă convingeți unul pe altul?*

BBC: Da, discutăm despre cărți, despre articolele pe care tocmai le scriem, facem chiar observații critice pe marginea textelor celuilalt, nu ne ferim de polemică. Se întîmplă cîteodată ca, înainte de a fi apucat să discutăm despre o carte, să ajungem la concluzii asemănătoare. Asta e uneori enervant dacă te gîndești că s-ar putea crede că unul a preluat o idee de la celălalt. Oricum, cine citește textele noastre își dă seama că sîntem două individualități cît se poate de diferite. Diferite, nu discordante.

PC: Uneori colaborăm, alteleori ne contrazicem... În fond, asta-i farmecul. Evident, discutăm mult despre literatură, facem schimb de opinii și încercăm să ne punem de acord chiar și în dezacordurile dintre noi. Importantă rămîne, înainte de orice, armonizarea diferențelor și, de altfel, cred că ne completăm foarte bine.

RPG: *Pentru că una din temele dezbaterii care v-a adus nu demult la Timișoara era (citez de pe afiș) "Ce mai poate literatura în România mileniului trei", vă întreb: chiar așa, ce mai poate literatura...?*

PC: Ea poate multe, dar nu-și cunoaște suficient posibilitățile. Literatura este un mediator ideal între domenii al spiritului, spații culturale, epoci istorice etc. Ea poate fi o punte între fenomene aparent incompatibile. Poate să seducă, să ofere modele și căi de acces, să creeze identități, să elibereze fantasme, să imagineze sau să

reconstituie lumi, să ne rafineze simțul relativității, al nuanței, al diversității și al concretului sensibil. Literatura poate să ne înlesnească *acordul fin* cu lumea sau cu lumile în care trăim.

RPG: *Acum un an Paul Cernat a publicat în revista Observator cultural un eseu intitulat Puncte din oficiu pentru literatura română tînără, eseu care a făcut vîlvă și a iscat anumite reacții, pozitive și negative. Cum vi se pare că stau lucrurile azi? Și, ca să preiau o sugestie chiar din eseu citat, credeți că s-ar putea vorbi despre puncte din oficiu și pentru alte zone ale spațiului literar: pentru critică, pentru eseistică, pentru poezie?*

PC: "Punctele din oficiu" se contabilizează în dreptul tuturor genurilor – de altfel, eu însumi mă consideram un "beneficiar" al lor. Luările mele de poziție nu s-au vrut a fi o analiză definitivă sau niște directive, ci un semnal de alarmă într-un context dat și un impuls, un stimulent. Evident, am exagerat și am generalizat în mod voit anumite aspecte, ca să stimulez o discuție pe care o consideram necesară. Sigur că pesimismul meu nu s-a confirmat (am spus însă de la început că aș fi primul care s-ar bucura pentru asta!). Au mai pățit-o și alții, la case mai mari. Mihai Ralea, de pildă, în 1927, cînd se străduia să arate "de ce nu avem roman", pentru ca după doar cîteva ani să înregistrăm cea mai puternică înflorire a speciei din întreaga literatură română... Mă bucur să constat că literatura noastră încă tînără începe să recupereze ceea ce afirmam că-i lipsește (o anumită anvergură problematică, simțul general-umanului și al istoriei), chiar dacă anumite "boli de sistem", de la noi și de-aiurea, rămîn de discutat mai pe îndelete.

RPG: *Ați vorbit în fața unui amfiteatru plin cu studenți, masteranzi, doctoranzi de la Facultatea de Litere din Timișoara despre beneficiile unei cariere legate de literatură. Ați putea recapitula?*

PC: Beneficiile *interioare* sînt, pentru cei cu adevărat pasionați și dedicați, atît de mari, încît beneficiile *exterioare*, materiale, chiar dacă de neignorant, devin secundare în raport cu ele. Un avantaj capital ar fi posibilitatea de a te ocupa de ceea ce-ți place într-un mod personal, creativ și destul de confortabil.

Interviu realizat de
RADU PAVEL GHEO

CONSTANTIN NOICA, OPTIUNEA CULTURII, VASILE POPOVICI

Editura Humanitas publică o selecție îngrijită de Dora Mezdrea din dosarul de Securitate al lui Constantin Noica* extras dintr-un fond CNSAS ce însumează nu mai puțin de 14 volume! Deși imens, fondul nu cuprinde tot ce Securitatea putuse aduna pe seama filozofului, din 1945 până la dispariția sa în decembrie 1987: lipsește de la CNSAS cel puțin segmentul Păltiniș, distrus la revoluție o dată cu arhiva Securității din Sibiu. În 400 de pagini de documente adunate în volumul de față, cercetătoarea reține doar câteva din anii 1965–1970 și lasă un spațiu substanțial pentru perioada 1971–1978, ea însăși ilustrată selectiv. Ne putem face astfel o oarecare idee despre muntele de rapoarte și note informative pe care a putut să le producă subversiva prezență a lui Noica în mediul comunismului autohton.

Dosarul apare cu două texte introductive semnate de Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu, așa cum se cuvine. Cuvîntul lor spune ce trebuia spus, într-o notă surprinzător de potolită, deși contextul «intelectual» ar fi îndemnat poate la o mai drastică punere la punct a neo-derbedeilor de felurite extracții.

Apariția acestui volum este în sine o palmă pe obrazul celor ce, de aici sau de aiurea, i-au redus biografia la anii tinereții marcate de exaltări legionare. Din această privință, vedem acum mai clar cum acuzatorii de dată recentă fac corp comun, până la confuzie, cu securiștii de ieri, nici măcar cu cei din anii 70, parcă mai cu mânuși, parcă mai școliți, ci cu securiștii de dinaintea lor, exersați în arta nimicirii: pentru aceștia toți, Noica nu a fost și nu continuă să fie decît un intelectual legionar și nimic mai mult.

Procese publice de azi reiau simbolic procesele reale de ieri **din chiar același punct al istoriei și cu aceleași argumente**. Cu un amendament însă: procesele de azi **le justifică** pe cele de ieri și urmăresc, ca în alte cazuri similare, executarea **după moarte** a inculpatului, executarea **prin defăimare**, care ar trebui să fie una eternă, fără prescripție și fără apel. Pentru justițiarul de azi n-a existat nimic altceva în biografia lui Noica: nici anii de domiciliu forțat, zece la număr, nici anii de închisoare, șase, nici anii de urmărire continuă pînă la moarte, nici urma de expiere sau de evoluție interioară a celui vînat pînă în ultima sa zi. Înțelegem bine logica destructorului de azi: pentru el represiunea comunistă se **justifică**. Mai mult, represiunea aceea **nu-i de-ajuns!** Ar fi nevoie de ceva în plus, de un stigmat la vedere, ca o învățătură de mînt **dincolo de mormînt**.

Să mai spunem că acest fel de a gândi este tipic pentru secolul din care am ieșit (și nu prea), cu demonismul lui ideologic, care impune executarea adversarului pînă la nimicirea lui totală? Citind *Constantin Noica în arhiva Securității* m-am întrebat ce am fi înțeles din acest om dacă, prin cine știe ce cataclism, nu ne-ar fi rămas nici una din cărțile sale, *Jurnalul de la Păltiniș* sau *Epistolarul* lui Gabriel Liiceanu.

Oricît ar fi de paradoxal, statura omului Noica se ridică din aceste subsoluri putrede ale arhivelor cu o impunătoare demnitate: e nevoie să parcurgi mai multe rapoarte și denunțuri (din care – trebuie spus și asta – puține sînt cu adevărat grav-incriminante), ca să înțelegi că acest om, prin doar forța minții sale, s-a simțit chemat să stea de unul singur în fața fiarei, nu pentru a o pune la pămînt, căci știe el bine că lucrul n-ar fi fost posibil, ci pentru a o îmblîzi și a-i îngădui lui să-și împlinească menirea.

Nimic **esențial** din ce am aflat din aceste pagini nu era necunoscut celor ce l-au știut pe Constantin Noica, fie prin contact direct, fie din *Jurnalul de la Păltiniș*. Din tot ce-și propusese, două proiecte au avut preeminență: să-și scrie și să-și publice opera, văzută ca un monument în care tăria gîndului său s-a întîlnit cu tăria gîndului colectiv ascuns în intimitatea limbii, pe de-o parte, și, pe de alta, să formeze un grup de tineri care să transmită mai departe flacăra spiritului, justificări ultime la judecata de apoi a culturii. Cuvinte mari? Proiecte mari, utopice, frizînd ridicolul? Negreșit, în gura oricărui altcuiva decît Constantin Noica. El a reușit mult pentru că a vrut mult.

Ca unul care, alături de Mircea Mihăieș, am fost martor la felul în care Noica trata cu oficialii zilei, în mult-invocata scenă cînd pledoaria sa neverosimilă a emoționat-o pînă la lacrimi pe responsabilii pentru cultură din județul Timiș, ea însăși din alt aluat decît cel al activiștilor puri și duri, pot înțelege, pot vedea cu ochii minții pînă la detaliu cum au decurs de-a lungul multor ani înfîlîrile dintre coloneii Securității și fostul deținut politic chemat la «discuții». Uluitoare inversare de roluri, în care bietul fost deținut «politic» convocat la prelucrările rituale menite să intimideze, să aducă aminte cum *stau de fapt lucrurile*, se pornește, el, să reproșeze și să-i culpabilizeze pe cei ce încarnează însăși represiunea. Nu i se îngăduie să publice! Nu i se dă pașaport! Autoritățile nu înțeleg nevoia Institutului de Orientalistică! Nu s-au tradus în românește cărțile lui Eliade! Nu se publică manuscrisele lui Eminescu! Rău, rău, rău! E o scenă ieșită parcă direct din vechile scripturi, în care cel slab învinge, nu cu praștia, ci cu singura putere a cuvîntului. E drept că vremurile se schimbă în anii 60 și 70, nu neapărat uniform, nu neapărat într-o direcție clară, nu neapărat în bine, dar Constantin Noica – arhiva Securității înregistrează fidel acest proces – reușește pînă la urmă să-și publice aproape toate cărțile și reușește în parte să-și construiască școala, chiar dacă în format redus.

Cu ce preț? Trebuie să ne punem această întrebare, fiindcă reușita sa a avut un preț. A ajuns să se plieze la doleanțele Securității? Nici vorbă! Informator Noica n-a fost niciodată! S-a înregistrat ideologic? În nici un caz! Marxist Noica n-a devenit niciodată! S-a lăsat de turnat de la gîndul său? Nu, de vreme ce a dus la capăt tot ce și-a propus.

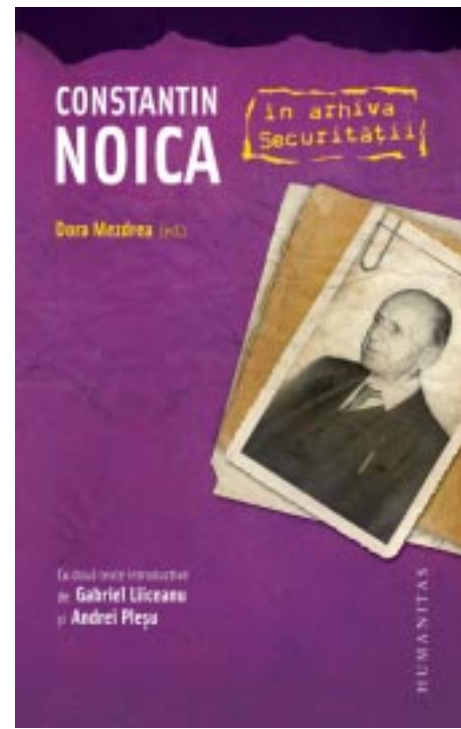
A plătit însă păstrînd tăcere asupra regimului. A plătit cînd și-a apărat punctul de vedere în fața Monicăi Lovinescu și a lui Virgil Ierunca. A ratat să devină **un erou** (deși erou a fost, pe alt plan! – mai adînc sau mai înalt). A riscat să trezească grave neînțelegeri, cum a și trezit pentru cei ce n-au vrut să înțeleagă, ca și pentru cei ce azi vor cu tot dinadinsul să înțeleagă altceva decît a fost.

Toate acestea decurg dintr-o opțiune inițială, deplin conștientizată, asumată, voită, neșovăielnică: **Constantin Noica a ales să stea în țară**, unde avea o misiune de îndeplinit, cu atît mai mare, mai urgentă, mai imperioasă, cu cît cei în măsură să păstreze vie cultura majoră plecaseră deja (în moarte, în străinătate). Ar fi putut desigur să se salveze pe sine oriunde altundeva, în Franța, Anglia sau Germania, fie imediat după război, fie cu ocazia primei sale ieșiri în Occident. N-a făcut-o, și **din logica acestei alegeri decurg toate celelalte**.

În cazul lui Noica și doar în cazul lui, **care a avut ce să ofere în schimbul tăcerii politice**, această opțiune intelectuală pe timp de ciumă își găsește justificarea. Cînd ironizăm rezistența prin cultură ar trebui să avem o ușoară reținere gîndindu-ne la excepția Noica, de neintrodus în vreuna din categoriile intelectuale autohtone.

Omul despre care e vorba aici n-a procedat astfel din lașitate sau oportunism, el care nu și-a dorit nimic din cele ce le putem avea (nici cei mai mizerabili dintre detractori n-au formulat o astfel de ipoteză) și nici, cum s-a spus, din proximitate ideologică (fiindcă, pasămite, naționalismul lui Noica s-ar fi înrudit cu cel al regimului).

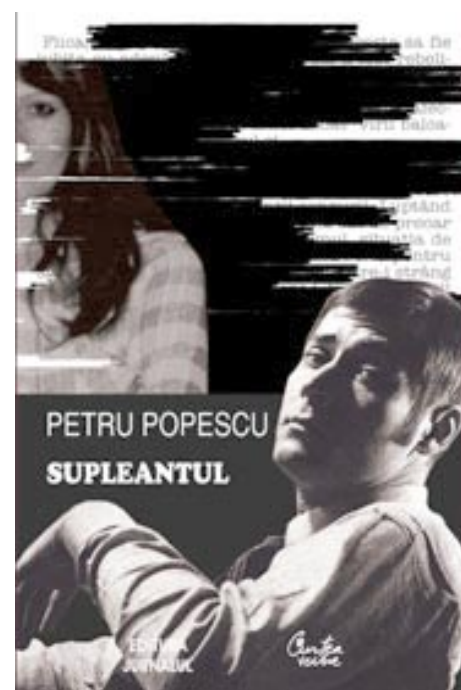
Nu vom înțelege nimic din personalitatea lui dacă nu ne proiectăm în dimensiunea uriașă în care s-a proiectat el însuși, cu

deplină justificare, fără urmă de teatralitate sau antipatică aroganță. Nu prin opoziție politică, ci prin opoziție culturală, și nu prin cultură, ci prin cultura cea mai înaltă, care generează cultura înaltă peste sute de ani, așa își înțelegea Noica destinul în țară și așa își înțelegea el relația cu regimul, cu toată umilînța în formele exterioare și cu toată nemăsurarea pe care o presupune o asemenea convingere, convingerea sa că are o misiune de îndeplinit, ce a durat câteva decenii, pe aproape toată durata comunismului.

* **Constantin Noica în arhiva Securității**, selecția, prezentarea și îngrijirea documentelor de Dora Mezdrea. Texte introductive de Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu, Editura Humanitas, 2009.

NOU la CURTEA VECHE

MARILE SPERANȚE

ANGELO MITCHIEVICI

"To understand the history of Poland is to believe in miracles.", așa începe unul dintre cele mai pătrunzătoare eseuri pe care le-am citit despre momentele care urmează unei revoluții, un eseu de Adam Michnik, "Independence Reborn and the Demons of the Velvet Revolution". Cred că mulți dintre noi am văzut în revoluția română un fel de miracol, așa cum alți câțiva mai lucizi ca să nu spun lipsiți de scrupule au văzut o oportunitate ca oricare alta, ce-i drept una mare. Nu am fost pregătiți pentru acest eveniment, niciuna din experiențele noastre anterioare într-un regim totalitar nu a fost de ajutor, ele reclamau obediența ca mască a contractului social și manifestarea discretă a dezacordului în spațiul privat. Adam Michnik, ale cărui *Scrisori din închisoare* oferă un adevărat manual al rezistenței în fața unui regim totalitar, subliniază faptul că orice revoluție este concepută drept eternă. Și comuniștii nu numai revoluționarii decembriști au întâmpinat același gen de dificultăți de a menține tonusul revoluționar, dificultăți cu atât mai mari cu cât constituiau suportul ideologic, politic al sistemului. Nu de o revoluție în adevăratul sens al cuvântului era vorba, ci de o lovitură de stat, întărită prin falsificarea rezultatului alegerilor din 1946.

Dacă Gheorghe Gheorghiu-Dej a avut avantajul de a oferi noutatea absolută a unui regim consolidat cu mituri fondatoare și confruntat cu mitice adversități imperialiste, Ceaușescu a încercat din răputeri să mențină tonusul revoluționar cu mult după ce acesta expiase, printr-o excelentă lovitură de imagine când a condamnat intervenția trupelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia. Cu toate acestea, acest spirit revoluționar în care probabil că Ceaușescu însuși a crezut a dispărut complet lăsând locul apatiei și disperării în ultimele decenii de comunism. Invocarea inamicului imperialist *at the gates* era o marotă care nu mai sensibiliza pe nimeni, revoluția socialistă o glumă proastă, oponenții declarați ai regimului foarte puțini. De aceea, decembrie 1989 a reprezentat un șoc nu doar pentru lumea liberă, ci și pentru românii înșiși. Nu știu cum a fost posibil ca mămăliga să facă explozie, dar explozia ei a măturat sistemul ca și când n-ar fi fost.

Dezamăgirile vin foarte repede când starea de revoluție derivă într-un moment inevitabil al restaurației, perceput ca o mercantilizare a idealurilor. Putem socoti acest moment dificil când o revoluție se transformă în reformă, – un mare ideolog a scris chiar o carte depre acest subiect spinos – ca o etapă necesară de creștere a unei societăți democratice. În amintirea celor aflați pe baricade, din perspectiva perioadei de tranziție care uremază momentului apogetic, revoluția rămâne adeseori ca un eșec, ca o revoluție eșuată, speranțele născute în momentele de panică și sacrificiu, derealizate, năruite. Spiritul revoluționar în România nu s-a stins în 1990, el a fost întreținut în continuare prin prezența în fruntea F.S.N. a lui Ion Iliescu, gorbaciovist local care-și dorea o reformă moderată, un comunism cu chip uman.

"Ceaușescu a întinat idealurile comunismului" rămâne o frază cheie a noului lider, nu ar trebui s-o uităm așa ușor. Din păcate pentru el, comunismul era atât de desfigurat, atât de monstruos, încât operația estetică nu a mai reușit. În schimb, drumul spre societatea democratică s-a dovedit extrem de întortocheat, de spinos, în absența unui exercițiu democratic, a unui *public spiritual*, a unei încercări de construire a unei societăți civile, exercițiu de care beneficiaseră Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, mai ales Polonia unde *Solidaritatea* a asigurat trecerea pașnică, prin negocierile de la Masa Rotundă, spre o societate democratică. În schimb, spiritul revoluționar în România care nu accepta "reforma" fesenistă era trecut pe sub arcul de băte al minerilor. Minerii au venit în scop "patriotic" la chemarea noului tătuc să apere reforma, să calmeze spiritul revoluționar al celor care nu erau mulțumiți cu soluția unui *moderato cantabile* iliescian ce semăna teribil de mult cu regimul din care tocmai cu concursul câtorva oameni curajoși societatea se desprinsese.

Îmi amintesc înfruntările pline de pasiune între susținătorii lui Iliescu și cei care-i contestau legitimitatea. În interiorul familiilor aveau loc adevărate războaie de gherilă, mama era cu Iliescu, tatăl cu opoziția, nu-și mai vorbeau. În Piața Universității focul s-a aprins din nou, iar președintele Iliescu a intuit corect amenințarea care venea din acea direcție, nu este nevoie de sute de mii de oameni să răstorni un regim atunci când acesta și-a pierdut complet credibilitatea. Nu era cazul, dar fenomenul putea să evolueze, în câteva din orașele mari era câte o mică piață a Universității. Și acolo oamenii erau împărțiți, fideliu lui Iliescu îi priveau cu dispreț pe revanșarii adunați pe scări, cântând cântecele Pieței, un repertoriu aparte care s-a văzut cules pe un disc. Îl mai am încă acasă, dar nu l-am mai ascultat demult.

Am participat la mai micul for revoluționar, la micro-Piața Universității din Craiova. Cățarați pe scările Univesității din Craiova între 50 și o sută de oameni cântau, se manifestau sub ochii curioși și dezaprobați ai mulțimii care ocazional arunca cu cartofi (probabil că ouăle reprezentau o muniție prea scumpă și nu erau contondente). Simțeam teatralismul și ridicolul manifestării, nu numai că eram prea puțini, dar nu convingeam pe nimeni, gospodinele îl adorau pe Iliescu și în unanimitate se închinau ca la icoană la Petre Roman, un tânăr care cunoștea atât de multe limbi străine și prefăcea limbajul de lemn iliescian într-o fluentă franceză. Cred că în mod similar, spiritul revoluționar obosise și la București, ultimele demonstrații în Piața Universității demostrau această oboseală, încetul cu încetul apatia se instala.

Atunci Iliescu a făcut o greșală uriașă, în loc să lase focul să se stingă, a încercat să-și ia revanșa împotriva "golanilor" și a organizat una dintre cele mai sângeroase mineriade, (13-15 iunie) acțiunea care pentru mine l-a descalificat definitiv cu partid cu tot. Sub masca moderației și consensului, o mască de bunic plin de tact apărea hidos chipul

vechi, furuncular al dictatorului care ar fi dorit să fie, care ar fi putut fi. Atât timp cât Iliescu constituie simbolul, *spiritus rector* al unui partid, actualul PSD, acel partid nu va putea garanta pentru mine o reformă reală. Iliescu a reușit să reaprindă spiritul revoluționar, succesul său punctual, Piața Universității a fost măturată cu bătele, victime fiind nu numai demonstrații ci și orice trecător neavizat cu un chip civilizat, a constituit eșecul său pe termen lung. O altă frază care s-a strigat în Piață îmi rămâne în memorie, "Moarte intelectualilor!".

Noul regim își identifica corect inamicul public numărul unu: intelectualul nu de profesie, ci acela care gândește pe cont propriu. Acesta era portretul robot al revoluționarului, omul care opune puterii discreționare un demers conștient, o judecată morală, un ideal. În 1996, Emil Constantinescu câștiga alegerile și zorii primului regim cu adevărat democratic se puteau întrevedea. Este greu de descris euforia pe care am trăit-o atunci, având în centru figura președintelui, figura sa de portret istoric, ca și cum destinul ar fi decis că virtuțile fostului domnitor – Al. Ioan Cuza sub sceptrul căruia s-a realizat prima Unire în 1959 – să fie transferate prin delegație simbolică noului președinte. Acesta devenise cumva un simbol al schimbării, dar și a revoluției, de data aceasta o revoluție pașnică, de catifea, prin mijloacele democratice ale statului de drept, adică prin alegeri libere.

În Piața Universității, spiritul revoluționar era din nou la el acasă. Vreau să spun că acest spirit revoluționar n-a murit cu mineriadele în 1990-1992, că Iliescu a câștigat atunci o victorie à la Pyrrhus, că de fapt a pierdut pe termen lung războiul, s-a descalificat pentru mulți dintre cei care credeau în el, pentru cei care erau capabili să gândească, să supună acțiunile sale unui examen moral. Spiritul revoluționar a murit în mandatul Constantinescu sub atenta indiferență a președintelui cu chipul său de domnitor cu o dignitate aulică. S-a stins cu lipsa unor reforme reale, a unor inițiative îndrăznețe, cu uitarea dezideratelor de care

erau animați cei care l-au așezat pe "tron". Spre surprinderea celor care așteptau toate aceste reforme, nu s-a încercat promulgarea niciunei legi a lustrației, punctul 8 de la Timișoara a început să-i irite pe țărâniști chiar mai mult ca pe colegii lor PSDRiști, iar stupefacție, Ticu Dumitrescu a fost pus la punct în partid pentru obstinția cu care susținea această inițiativă politică. Cel care inițiasse în 1990 după Proclamația de la Timișoara, proiectul de lege pentru desconspirarea securității, incluzându-i pe ofițerii care au făcut poliție politică și pe colaboratorii și informatorii lor de la toate nivelurile, de la administrație până la cler, era dat afară pentru nerespectarea disciplinei de partid de către președintele Constantinescu.

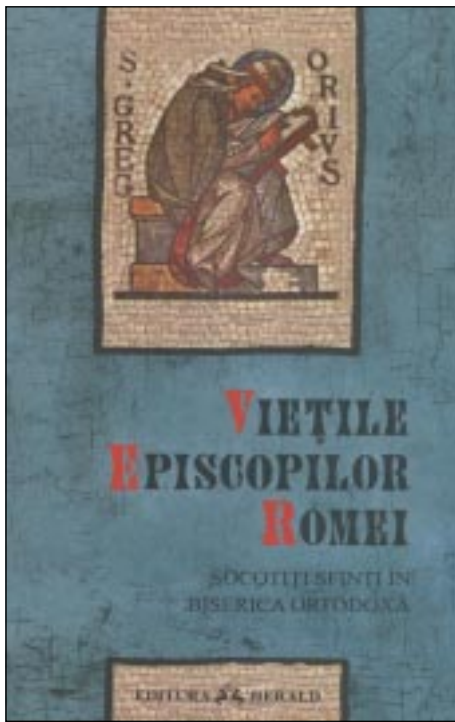
Spre sfârșitul mandatului său, din președintele Constantinescu nu mai rămăsese decât o umbră. Într-un final, pe neașteptate, – a fost o surpriză și pentru consilierii săi, devotați până în ultimul moment –, a anunțat că nu va mai candida și a recunoscut că a fost învins de Securitate și că se retrage din politică dezgustat. Vreau să spun că această *mea culpa* nu m-a mulțumit, nu am găsit nicio satisfacție în faptul că PNTCD-ul a dispărut de pe eșichierul politic, nu a mai intrat în parlament și probabil că atunci i s-a cântat prohodul. În turul doi al alegerilor din 2000, am văzut incredibila confruntare dintre un extremist notoriu, pupincuristul-menestrel de mare forță în *Epoca de aur* și un comunist notoriu, varianta stalinismului pur și dur, și oameni votând cu inima strânsă pe politruc în locul "nebulului". Nu am fost mulțumit cu *mea culpa* ex-președintelui Constantinescu, pentru că a risipit cu o nonșalanță, cu o ușurătate pe care nu le pot califica capitalul uriaș de energie transformistă a celor care au crezut într-o reală schimbare în 1996. Nu știu ce scenariu mai prost putea fi imaginat atunci. Mulți dintre tineri și-au făcut bagajele și au plecat care unde au văzut cu ochii în lumea largă. Spiritul revoluționar a murit atunci, dar nu de o moarte naturală, ci în agonie și scârbă.

Continuare în pagina 8

ROADELE TOAMNELOR

CLAUDIU T. ARIEȘAN

(I) Un interesant volum conceptual este ediția bilingvă cu **Viețile episcopilor Romei socotiți sfinți în Biserica Ortodoxă**, trad., pref., note Aurel Lupu și Sorin-Dan Damian, Herald, București, 2009, 142 p. Sunt 18 medalioane biografice ale unor Papi romani ce s-au bucurat de rangul canonizării în cele două biserici surori, catolică și ortodoxă. Traducerea exemplarelor vieți s-a făcut după *Liber Pontificalis* și după colecția conciliară a lui Mansi, rezultatul fiind optim. Scopul

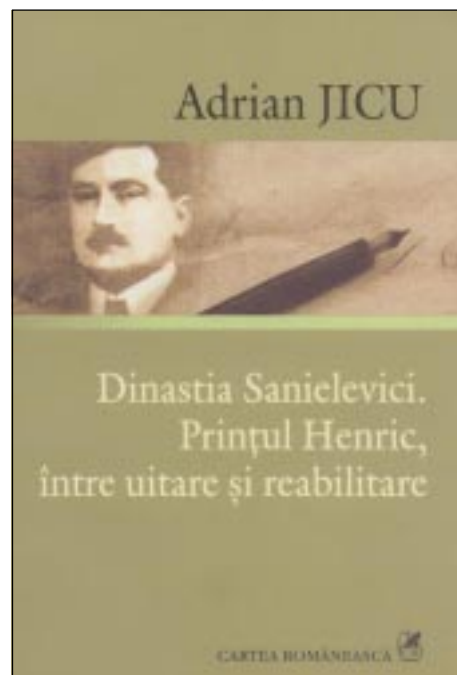

eminamente informativ și edificator al autorilor ecleziastici a dus aici la neglijarea formei literare și la numeroase abateri de la clasicitatea exprimării ciceroniene, de aceea efortul traducătorilor a fost îngreunat suplimentar și reușita se cuvine cu atât mai mult reliefată. Ca și năzuința unei ecumenicități modelatoare pe care editorii au subliniat-o prin această apariție cu valențe "pontificale", de aruncare a unor punți reale între culte și denominații religioase, căutând asemănările esențiale și tradiția comună în dauna diferențierilor istorice și mult "prea-omenești" ce le separă. Iar imaginile ierarhilor romani luate de pe net, e bine de știut că sunt reproduceri ale picturilor ce înconjoară ca o bandă partea superioară a navei centrale din Bazilica Patriarhală San Paolo fuori le Mura din Cetatea Eternă.

(II) Referențială este și noua variantă a clasicului tratat filosofic semnat de "bătrânul magistru" **Lao Zi, Dao De Jing. Cartea despre Dao și virtute**, pref., trad., note Su Yan, Herald, București, 2009, 158 p. Noutatea stă în traducerea din chineza veche făcută de o cercetătoare asiatică educată și trăitoare în țara noastră. Compus în sec. al VI-lea a. Chr., textul întemeietor al daoismului a cunoscut nenumărate versiuni mondiale, fiind, în ciuda celor doar 5000 de caractere repartizate în 81 de minipoeme, cea mai populară apariție culturală după *Biblie*. Eliminând interpretările comentatorilor antici sau recenti ce parazitau și ocultau originalul, ediția îmbie sintetic o culme a gândirii chineze într-un volum compact și elegant, cu note minimale și o exprimare cursivă și modernă. Remarcabilă rămâne și dorința traducătoarei de a-l "apropia pe Lao Zi de o cultură creștină inspirată de același Creator al universului", în baza numeroaselor similitudini depistabile între cele două concepții de viață. Încheiem așadar degrabă, atenționați de un aforism din cap. V: "Cel ce vorbește mult, iute se istovește; mai bine păstrează măsura!"

(III) Un excelent studiu monografic, apărut mai de multă vreme dar pe care abia acum l-am găsit e cartea teologului și universitarului greco-catolic **Alin Tat, Augustin, Dumnezeu și filosofia**, Argonaut, Cluj-Napoca, 2006, 200 p. Pornită de la teza sa doctorală, viguroasă investigație de față "istorisește trecerea de la antichitate la Evul Mediu a unor discipline de studiu, dar și a unor căutări existențiale, exemplificate prin cazul Augustin". Geniu al creștinismului de expresie latină, episcopul de Hippona rămâne azi cel mai comentat *Pater Ecclesiae*, rezervor de neostoite bucurii intelectuale dar și măr domnesc al discordiilor teologale. Se descriu astfel orizonturile generice ale tradiției creștine la contactul cu filosofia antică, apoi se decelează conceptele relevante din *corpus*-ul imensei opere a latinului nord-african, pentru ca în final să schițeze o sinteză a augustinismului ca și canon doctrinar *sui generis*. Rezultatul ni se pare absolut remarcabil. Totuși, *De civitate Dei* poate fi "prima teologie a istoriei" (p. 155), însă doar după eseu de teologizare a istoriei întreprins cu peste un secol înainte de Lactanțiu în *De mortibus persecutorum*. Nici bibliografia eterogenă nu e deplin mulțumitoare, omițând sistematic editurile, nici *index nominorum* nu e pe măsura textului, de mult nemaivăzând un indice fără prenumele autorilor catalogați.

(IV) O monografie ce echivalează cu o recuperare ideatică este lucrarea tânărului critic literar băcăuan **Adrian Jicu, Dinastia Sanielevici. Prințul Henric, între uitare și reabilitare**, Cartea Românească, București, 2008, 262 p. Pretextată de cuvenitul efort doctoral, întreprinderea s-a dovedit un pariu câștigător pentru autor și, deopotrivă, pentru distinctul obiect al căutării documentare. Tumultoasa personalitate a lui H. Sanielevici, cărțile intense, ideile interdisciplinare și adeseori fantastice, polemicile ciudate pe care le-a pornit și alimentat în prime-

le decenii ale secolului XX, savuroasă-i exprima critică meritau un tablou sinoptic desfășurat pe spații largi. De asemenea, teoriile sale sociologice, politice, antropologice, estetice își găsesc justa reorganizare conceptuală în volumul de față, ce m-ar fi ispitit ca ipoteză de lucru și pe mine acum două decenii, când am citit pe nerăsuflăte câteva cărți ale "princiarului" Sanielevici. Și nu mă refer la antologia din 1968, unica postumă, ci la textele interbelice dibuite prin rafturile anticariatelor dinainte de '89: *Noi studii critice* (1920), *Alte cercetări critice și filosofice* (1925), *Alte orizonturi. Studii și polemici literare și științifice* (1933) etc. Un bun omagiu cultural.

MARILE SPERANȚE

Urmare din pagina 7

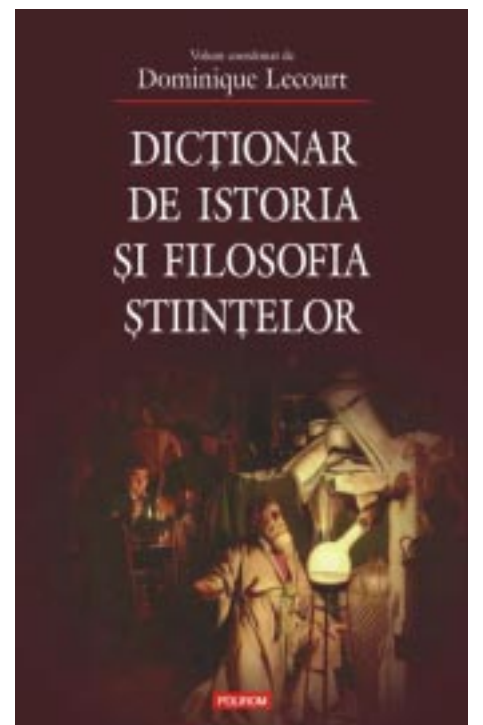
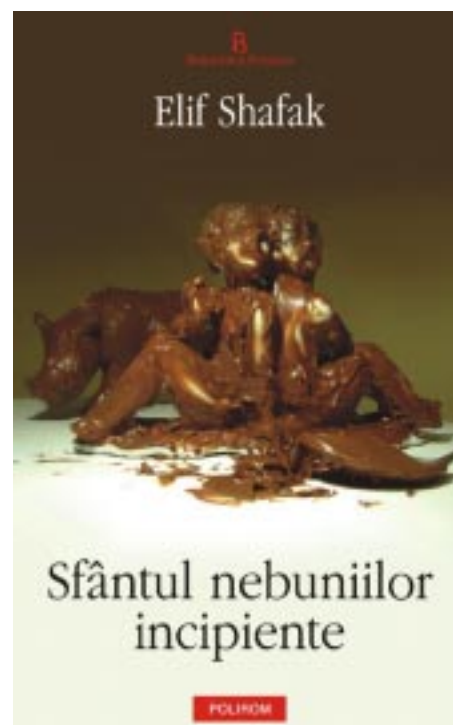
În mod aparent straniu, pot avea o recunoaștere a calităților de politician a lui Ion Iliescu în ciuda mâinilor pătate de sângele mineriadelor, l-am recunoscut ca pe un inamic al reformelor, al democratizării societății și în forul său interior a rămas același. Nu am așteptat nimic bun de la el și n-a venit nimic bun, niciodată. Însă de la președintele Constantinescu am așteptat totul. Sarcina pe care și-a luat-o a fost imensă și nu admitea nici cea mai mică frivolitate. Ori el a jucat rolul unui președinte într-o *soap opera*, a ieșit bine în toate fotografiile pentru cartea de istorie și a leșinat la sfârșit de mandat în fața organelor. Ceea ce așteptam de la Emil Constantinescu a fost în primul rând susținerea legii lustrației așa cum a formulat-o Ticu Dumitrescu și o condamnare a comunismului. Nu a fost să fie, pe președinte nu l-au ținut picioarele, s-a scăpat, a cedat psihic în fața presiunilor enorme etc.. Eșecul său a aruncat România cu cel puțin un deceniu în urmă, a permis o revenire la putere a lui Ion Iliescu și camarilei având ca rezultat construirea unui regim de tip mafiot.

Ceea ce mă face să-l disprețuiesc fără rezerve pe Emil Constantinescu nu este eșecul lui, ci faptul că nu a luptat nicio clipă pentru cei care l-au ales cu o mare speranță. El a fost marea speranță a multora din generația mea, inclusiv a mea, și așa fi așteptat de la Emil Constantinescu să lupte până la capăt pentru acele idei pe care le-a afirmat și care m-au determinat să sper, să am încredere, să mă simt un cetățean deplin. Am crezut că nu va dormi nopțile și că va gândi alături de oameni integri și inteligenți soluții pentru dificultățile tranziției. Sau, reformulând cu cuvintele rockerilor de la Nailpoint: *"I won't back down anymore even if I die trying/cause I know what I'm fighting for and if I die trying/I'll die trying."*, am crezut patetic că, va asuma riscul de a "muri" încercând.

Ceea ce nu a realizat ex-președintele Constantinescu a făcut-o Traian Băsescu cu ajutorul comisiei Tismăneanu, în ciuda "iluziilor anticomunismului". Nu știu dacă acesta va rămâne singurul lucru bun pe care l-a făcut în timpul mandatului său, dacă a fost mercant sau nu, dacă a fost un perfid calcul politic sau chiar a înțeles importanța acestui act, însă este singurul lucru care a redat demnitatea celor care au murit la închisori, la canal, la revoluție sau au fost stâlciți de bățele minerilor și flegmați de cetățenii de nădeje ai acestei țări. Îmi amintesc ziua citirii în Parlament a documentului și știu că am asistat la un adevărat exorcism, cu răgete, ochi dați peste cap, spume la gură, contorsiuni, înjurături teribile, blesteme, manifestarea elocventă a lui Vadim, completată de reținerea discretă a oamenilor fini din PSD, dar și de la PNL. Am avut imaginea în bloc a României profunde. Din păcate pentru ei, istoria nu va reține momentul de frustrare al semnatarilor *Iluziei anticomunismului*, ci acest act care, chiar dacă nu a întors speranța, a constituit o reparație simbolică necesară și un act politic asumat și eficient. Pe scurt, a fost o bătaie câștigată, fără rest.

Când Emil Constantinescu agită drapelul strănerii rândurilor intelectuale în jurul valorilor liberale și a lui Crin Antonescu, ar trebui să i se amintească că el a îngropat speranța, a stins spiritul Pieței Universității și a renunțat de bunăvoie și nesilit de nimeni la luptă, lăsându-i de izbeliște pe toți cei care au crezut în el. Cu siguranță că sunt intelectuali de mare valoare ai acestui grup care sunt îndreptățiți să poarte un steag și să susțină o reformă liberală, acordând deplină încredere liderului acestei formații. Este absolut firesc să existe opțiuni diferite și să existe o polemică în ceea ce privește reforma în România și cui i se va încredința un mandat în acest sens, mai precis, aceasta este normalitatea într-o societate democratică. Poate că speranța se va întoarce, despre ea se spune că moare ultima. Însă în niciun caz Emil Constantinescu nu este îndreptățit de a o mai clama, de a strânge rândurile și a porni iar la luptă. Războiul lui s-a încheiat demult, a fost absent când trebuia să fie în cel mai înalt grad prezent, un președinte al uitării (vorba lui Kundera), o fotografie prăfuită a istoriei, care a lăsat în urma sa nu doar un eșec lamentabil, ci un scâncet, un piuit.

NOU la POLIROM

PROTECTOAREA UMBRĂ A UMBRIEI

ALEXANDRU RUJA

"Toate cele trei provincii, Bucovina paternă, Transilvania maternă, Umbria spirituală m-au modelat interior. Le iubesc deopotrivă, toate poartă amprente Creatorului. Oamenii acestor coline cu măslini sau ținuturi ale pădurilor de fag sau brad au simțul sacralului, o modestie ce vine de demult" preciza într-un interviu Adrian Popescu, readucând în atenție Umbria primelor poezii, tărâm poetic predilect, fixat într-un spațiu cultural-imaginar, hrănind prin forța spirituală o viziune proteică și fertilă. Înainte să o cunoască în realitatea fizică, Umbria a fost conturată prin imaginația poetică; spațiu închipuit, modelator în sens spiritual, refăcut nostalgic, deși imaginația poate fi, nu de puține ori, mai adevărată decât realitatea. "Umbria/provincie a Imperiului/ unde n-am fost niciodată/ depărtarea mea./[...] Provincie a Umbrei, Umbria./ îți presimt străzile și terasele/ seninul și stelele ce stau deasupra-ți/ o ploaie strălucitoare te limpezește/ o mireasmă lăncedă te acoperă/ purpuriu norul picură peste tine/ Umbră și Ambră, Umbria./ de care buzele mele nu sunt străine."//*Umbria*/. Chiar și când atinge Umbria reală, poetul trăiește beatitudinea extazului spiritual.([...] Au fost trei zile de așteptare, în 78. Eram în Umbria, la alegerea lui Ioan Paul al II-ea, acum câte zile vor fi oare?([...]).) Cu vibrație poetică până în cele mai fine fibre ale ființei, Adrian Popescu și-a creat, în timp, o operă care nu este doar a poetului, ci a omului de cultură de o structură mai complexă, atașat de marile valori spirituale. Dove-desc acest lucru, în primul rând volumele de poezie, dar nu doar acestea, ci și lucrările în proză, volumele de eseuri sau traduceri.

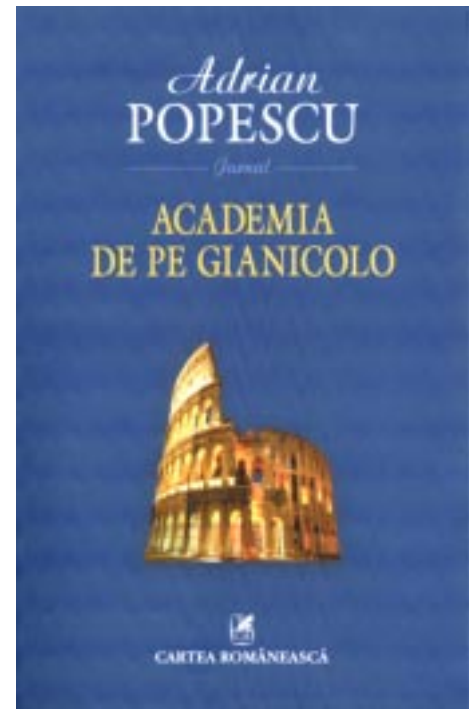
Încărcate de fiorul adânc al poeziei născute din (re)descoperirea unor spații de cultură sau din (re)întâlnirea cu oameni de cultură sunt și paginile din volumul *Academia de pe Gianicolo*, unele de notații jurnaliere, de meditații pe teme culturale, de evocare a unor personalități cu care existența autorului s-a intersectat într-un anumit segment de timp sau au fost cunoscute doar din pagini de arhive. Volumul are două secțiuni: *Teme romane* și *Memoria fericită*. Bucuria lecturii este cu atât mai mare cu cât în fiecare pagină se simte vibrația culturală. Descrierea făcută cu talent se asociază cu fine inflexiuni de cultură. În spațiul evocat, roman/italic, orice element, aparent neutru și neînsemnat, are o semnificație – o stradă, o colină, un copac, o clădire etc. –, trebuie doar să-i descoperi resursele culturale. "Gianicolo e o colină amplă, un deal, care-și începe urcușul în partea de vest, nord-vest a Urbei, nu departe de colina Vaticanului. Locul, mai demult păduros, contrastând cu palatele Urbei, e faimos, din secolul al XV-lea, pentru vilele umaniștilor, ale poeților, pentru celebrul stejar al lui Tasso, poetul care, răătăcit în lumea viziunilor sale, găsea ocrotire la mănăstirea Sant'Onofrio, un surăs la veselul Filippo Neri, cu oratoriul de aici al tinerilor lui. Strada care urcă are numele cum nu se poate mai bine de potrivit, el ne spune aproape totul: *Passeggiata del Gianicolo*. «Capolinia» autobuzului spre Trastevere o găsești la rampa de la Gianicolo, aproape de vestita *Universitas Urbaniana*, desprinsă din nu mai

puțin vestita *De Propaganda Fide* a secolelor trecute. [...] În fine, nu mult după «stejarul lui Tasso», se zărește Colegiul pontifical Pio Romeno. Alături e Colegiul uniților ucraineni. Colegiul românilor este o construcție impresionantă, sobră, aproape de coama colinei. A fost dăruit greco-catolicilor români drept biserică, loc de studiu, cămin, bibliotecă, arhivă, de Pius al IX-lea. De aici numele colegiului de pe Gianicolo. Piatra de temelie e binecuvântată la 12 martie 1930, primii studenți sosesc aici în toamna anului 1931."

Acest Colegiu reprezintă alături de Accademia de Romania poli de adevărată cultură, instituții în care în vremuri de restrîns pentru țară a vibrat o adevărată cultură românească. Autorul face muncă de cercetător ("Dar n-am venit aici nici eu să fac turism cultural, cercetez la Colegiul Pontifical Pio Romeno, de pe *Passeggiata del Gianicolo*, documente ale exilului românesc."), cercetează arhive, reface trasee culturale, scoate la lumină documente, evocă și portretează personalități culturale. În 1957 s-a înființat Societatea Academică Română, sub președinția monseniorului Octavian Bârlea, care și-a avut sediul aici, până în 1970 când s-a transferat la München. Adrian Popescu are posibilitatea să cerceteze "arhiva Mircea Popescu", secretarul Societății Academice Române, specialist în italianistică, reputat profesor, prin efortul și consecvența căruia s-au păstrat documente din care se pot reface acțiuni culturale importante ale exilului românesc, între care activitățile academice, congresele internaționale, colaborările la revistele de specialitate, diversele manifestări științifice. "Cert este că, am constatat-o cu ochii mei în arhiva eseistului, criticului, profesorului și principalului organizator al congreselor anuale, Mircea Popescu, ele aveau ecoul scontat, prin numele participanților, unde erau invitați oficiali sau colegi din țara gazdă, prin aria tematică de deschidere, cu adevărat europeană, prin locurile de desfășurare, nu numai la Roma, ci și Strasbourg, Londra, Veneția, Salamanca, Washington etc. Arhiva secretarului Societății Academice Române, arhivă în organizare, consultată prin bunăvoința rectorului Mihai Frățilă, de la Colegiul Pio Romeno, cum spuneam, unde se găsea sediul S.A.R., până în 1970, este o mină de informații istorico-literare. Arhiva cercetată de mine cuprinde scrisori de la Mircea Eliade, Eugen Lozovan, Vintilă Horia, George Ciorănescu, Virgil Ierunca, Paul Miron, Enzo Bonfante, membri, academicieni, aparținând diverselor secții. De pildă, Eliade e președintele secției de Filosofie și Teologie, unde secretar e regretatul Alexandru Mircea, un distins cleric și istoric al Bisericii Unite, preot originar din Transilvania, episcop apoi la Palma de Majorca. Fratele prozatorului Dumitru Mircea, decedat, fostul redactor șef al revistei *Tribuna*. Printre italienii cooptați în S.A.R. colaboratori apropiați se numără Bruno Manzone, fostul director al Institutului Italian de Cultură din București, în anii 40-45, poetul Marcello Camilucci, Francesco Carnelutti. Se editează două volu-

me omagiale, de către S.A.R., unul dedicat cardinalului Tisserand, altul lui N.I. Herescu, un album Drăgulescu; cultul valorilor majore, deschiderea spre universalitate e incontestabil." Găsim în volumul lui Adrian Popescu reproduse documente din arhiva cercetată, scrisori care completează date despre S.A.R., arată atitudini, aduc informații inedite despre o publicație importantă, cum a fost "Revista Scriitorilor Români" (Monse-niorul Octavian Bârlea sau Eugen Lozovan către Mircea Popescu; Mircea Popescu către Vintilă Horia și Virgil Ierunca; inedite de Mircea Eliade etc.).

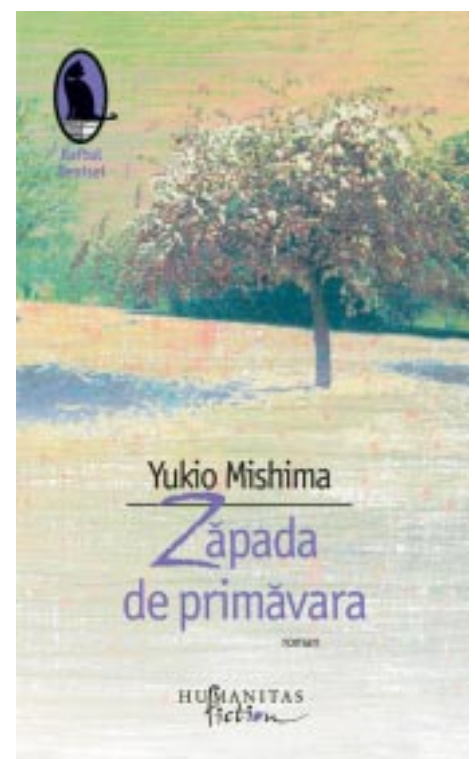
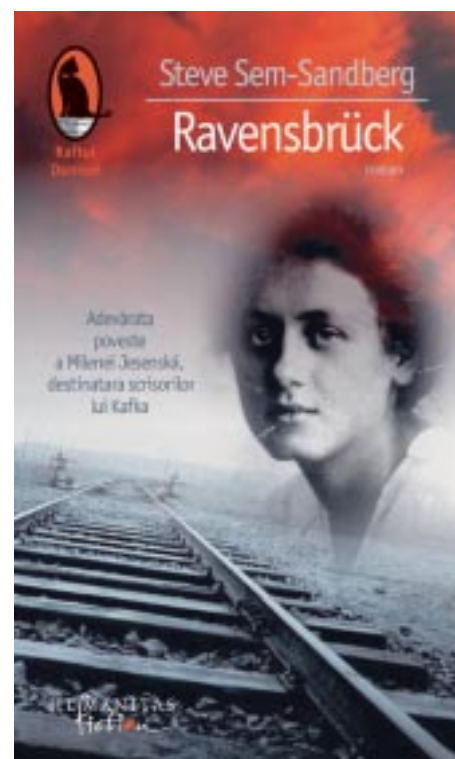
Observăm fără mari eforturi că se manifestă la Adrian Popescu o bucurie a întâlnirii/reîntâlnirii cu spațiul vechilor origini. Umbria spirituală, ca și Umbria reală fascinează mereu. Nu doar Perugia sau Assisi, ci mai ales Roma rămâne punct de atracție. O revărsare de cultură umple un spațiu, reface legături, stimulează utopia în periplul ei de creștere și descreștere. Și peste toate sau în toate există oamenii, care dau sens unei existențe chiar și atunci când este fracturată ori obturată în mersul ei normal, unui demers cultural, unei inițiativă, unei atitudini. Adrian Popescu evocă cu talent, dar mai ales cu pasiune oameni, cei mai mulți legați de spațiul cultural italic. Portretele sunt revelatoare, notațiile exacte. "Anul 1945 este anul de început al carierei lui Mircea Popescu, predă literatura română modernă la Universitatea din Milano. Este invitat de Antonio Banfi. Ține cursuri și la Facultatea de Litere din Roma, iar din 1964 este *incaricato* de Limba și literatura română, tot atunci predă la Facultatea de Magistero, Roma. În 1968 devine asistent la catedra de Filologie romanică a lui Ruggero M. Ruggeri, de la Universitatea romană. Cursul lui de literatură română modernă, dedicat poeziei din Novecento, secolul al XX-lea, va deveni o bună inițiere în lirica românească

ADRIAN POPESCU
Academia de pe Gianicolo
Editura Cartea Românească, București,
2008, 210 p.

interbelică. Se va aduna într-o carte, completată cu articole din *La Fiera letteraria*, *Persona*, *Il Giornale d'Italia*. "Dense în idei, spirituale în expresii, exacte în informații, lirice în conturile afective sunt și portretele Rosei del Conte – *La professoressa* – și Marian Papahagi – *Marian Papahagi și spiritul roman*. "Marian Papahagi, un nume greu de despărțit de ambianța intelectuală a Romei, de fizionomia particulară a unui oraș stratificat de o istorie densă, intrată în cotidian. Acolo are șansa de a se forma, între anii '68-'72, ca student la Universitatea *La Sapienza*, cu profesori de prima mână, printre ei Rosa del Conte. Colegii de atunci vorbesc peste ani cu admirație despre colegul lor român, egalul lor în lumea universitară europeană."

NDU la HUMANITAS

INTRUSII DIN MANSARDĂ

ALEXANDRU BUDAC

Citesc rar memorii, corespondențe și, mai ales, jurnale. În general, am o relație tensionată cu genul confesiv, dacă textele rămân confesive și nimic mai mult. Altfel stau lucrurile cu scrisorile Lordului Byron, epistolele lui John Keats adresate iubitei Fanny Brawne, *Jurnalul* lui Kafka, *Speak, memory* de Vladimir Nabokov, *Ultimul meu suspin*, autobiografia cineastului suprarealist Luis Buñuel, *A trăi pentru a-ți povesti viața* de Garcia Márquez și confesiunile jocular-melancolice ale lui Răzvan Petrescu din superbul *Foxtrot XX* (sunt doar primele exemple care-mi vin în minte). Așadar, când un filosof se folosește de scrisori ca să testeze temeinicia ideilor sale, când poeziile unui geniu romantic iau naștere direct pe hârtia ce urmează a fi despăturită de femeia adorată, când prozatori cu imaginația descătușată ascund evenimentele semnificative din viețile lor sub măștile minuțios lucrate ale jurnalului sau autobiografiei, dar rămân în cercurile magice ale propriilor ficțiuni, când cineasții mă ajută să le înțeleg opera fără să-și comenteze filmele, interesul meu nu slăbește defel.

Dacă filosoful, poetul, prozatorul, regizorul sau chiar omul de știință nu face altceva decât să-și consemneze într-un caiet viața de zi cu zi, dacă-și așterne în paginile scrisorilor umorile, invidiile, extazele și iubirile, și se folosește de autobiografie doar ca să facă salturi cât mai corecte printre ramurile arborelui său genealogic sau, mai rău, dacă ține morțiș să-mi ofere chei de lectură pentru creațiile lui mereu prost înțelese, ei bine, atunci prefer să stau cât mai departe.

Nu vreau să știu ce mănâncă artiștii la micul dejun, cât timp le-a luat să scrie un roman, de ce s-au certat cu producătorii, ce pretenții au de la publicul lor. Pe scurt, proza așa-zis onestă mi se pare o contradicție în termeni, iar în etalarea nonșalantă a vieții intime văd numai un exhibiționism grotesc (desigur, nu-i am în vedere cu această judecată pe autorii a căror viață privată a fost scormonită și vândută de alții, în mod cinic, uneori, chiar de membri ai familiei mai puțin înzestrați de la natură). Pentru mine, doar marile minciuni contează.

N-am nici o îndoială că lui Emil Cioran i-ar fi displicut profund această interminabilă cotrobăială (iată, mai bine de un deceniu!) prin viața lui. Nu știu ce-a scăpat neatins prin celebra mansardă, prin sertarele biroului său, dar și prin sertarele din casele celor apropiați. Nu știu ce-ar mai putea rămâne ascuns în biblioteci și arhive. Cioran a afirmat de nenumărate ori că n-are nici un rost să multiplice cărțile și că mai toți scriitorii au sfârșit în grafomanie, așa că-mi pot lesne imagina ce-ar spune dacă ar vedea cum îi sunt multiplicat caietele și corespondența. N-am găsit absolut nimic nou despre temperamentalul gânditor din Rășinari în scrisorile către Wolfgang Kraus, îngrijite de profesorul George Guțu, dar recunosc că le-am citit pe nerăsuflăte. La Cioran mă întorc rar, în ultimii ani, dar atunci când o fac, îl redescopăr cu plăcere și cu nostalgie. E un gânditor excentric și exuberant, cu atât

mai fermecător, cu cât rămâne mai contradictoriu, un stilist desăvârșit, un cinic blând, un *trickster* benign. Toate acestea n-ar însemna însă absolut nimic dacă n-ar fi însoțite de umorul său inconfundabil.

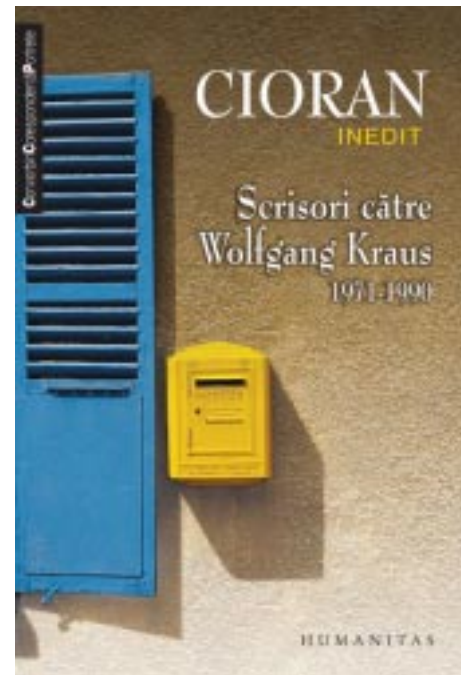
Ridicam nedumerit din umeri ori de câte ori auzeam, prin anii '90, de tineri care se sinucideau cu volumele lui în mână. "Citește-l după patruzeci de ani!", mi s-a spus. N-am înțeles niciodată de unde pâdea atâta primejdie. Dacă scrierile lui sunt periculoase, atunci acest lucru se datorează numai umorului contagios și abilității sale de a rămâne autentic când ascunde pe mânecă un Joker ce omagiază metafizica taman în clipa în care râde cu toată gura de ea. Nu e deloc surprinzător faptul că s-a înțeles atât de bine cu Samuel Beckett. Emil Cioran n-a avut geniul literar al irlandezului, dar a avut multe dintre intuițiile lui, și nu mă pot opri să fantalez și să mi-i închipui pe amândoi așezați ca-n oglindă, la o masă simplă din lemn, cu capetele grizonante aproape atingându-se (meloanele sunt puse alături), cu ochii lor albaștri și pătrunzători coborâți asupra unei singure cărți, fiecare reprezentând pentru celălalt o "dear face", ca-n splendida scenă din *Ohio Impromptu*.

Scrisorile către Wolfgang Kraus, el însuși un valoros intelectual vienez, ne dezvăluie același personaj modest, dar nu lipsit de orgoliu, același scriitor excepțional, același gânditor cu aptitudini profetice și luciditatea tăioasă precum lama unui brici Solingen. S-a spus despre Cioran că nu e filosof, pentru că n-a elaborat un sistem și n-a întemeiat o școală de gândire, deși îi stăpânește pe Kant și Hegel mai bine decât cei care susțin acest lucru. Se uită adesea faptul că filosofia a fost inițial un mod de viață, cu mult înainte s-o înhațe universitățile, și că eseurile lui Cioran au rădăcini puternice

în învățăturile aspre ale stoicilor și în exerciții cognitive cu bătaie lungă, precum acelea din cărțile lui Montaigne și Nietzsche. Dintre toți gânditorii români care aspiră la statutul de filosof, el mi se pare singurul demn să fie numit așa, chit că nu știu în ce măsură suntem îndreptățiți a ni-l revendica. El n-a fost doar un avid cititor de filosofie (și nu numai), ci *a trăit* filosofic. Până și proverbia lui Iene descinde din *acedia* hamletiană, din melancolia studiată a lui Kierkegaard, nicidecum din isprăvile leneșului descris de Creangă.

Corespondența cu Wolfgang Kraus se concentrează de cele mai multe ori asupra detaliilor legate de traducerile cărților lui Cioran în limba germană. Sunt comentate evenimente politice, se schițează câteva portrete, are loc un permanent schimb de impresii culturale. La un moment dat, îl surprindem pe autorul *Tratatului de descompunere* în postura unui atent și sever corector al tezei de doctorat semnate de Kraus. Scrisorile sunt întotdeauna calde, ceva mai protocolare la începutul anilor '70, foarte prietenești la finele deceniului opt, când ele se răresc, odată cu înrăutățirea stării de sănătate a scriitorului parizian.

Printre rânduri privitoare la cărți și edituri, Cioran strecoară amintiri sibiene, gânduri îndreptate spre părinții morți și fratele bolnav, ironii la adresa moravurilor franțuzești, identifică maladiile occidentale care pot amenința libertatea, se îngrozește când vede de câtă putere se bucură mass-media, se răfuiește cu slăbiciunile creștinismului, comentează episoade din Vechiul Testament, îl elogiază pe Pyrrhon, "cel mai mare înțelept pe care l-a dat la iveală universul nonasiatic", profetește că Freud "va supraviețui psihanalizei" și că Occidentul stângist se va descotorosi fără scrupule de

Soljenițin (putem verifica, ambele profeții s-au împlinit), îl sfătuiește pe Kraus, cu mândrie ardelenescă, să viziteze Sibiu, "vechea graniță a Austriei", dincolo de care urmează "neantul, Balcanii", oferă o definiție personală a nihilistului.

Scrisorilor lui Cioran li se adaugă încă două, sfîșietor de triste, de data aceasta din partea Simonei Boué, apoi câteva dintre răspunsurile lui Kraus (nesemnificative), urmate de însemările din jurnalul intelectualului austriac, de unde am reținut un complex portret al filosofului și o devastatoare critică făcută filmului lui Gabriel Liiceanu (practic, concepția documentarului e spulberată, atât ideatic, cât și estetic).

Fără îndoială, recentul volum cu scrisori constituie un remarcabil eveniment editorial, dar rămân la convingerea mea că, totuși, mai multă discreție față de viața privată a lui Emil Cioran ar constitui, în sine, un frumos exercițiu de admirație.

IMPOSTURĂ CHUCK PALAHNIUK

Sufocare

traducere din limba engleză de Mihai Chirilov
Editura Polirom, 2009

Victor Mancini e un obsedat sexual. Urmează o terapie menită a-i lecuia dependența, dar se excită tot mai tare. În plus, are o relație afectivă foarte nesănătosă cu mama lui, acum bolnavă de Alzheimer. Ca să-i poată plăti taxele medicale, Victor merge prin restaurante de lux, se prefacă că se înecă la masă și primește astfel cecuri grase de consolare de la tot felul de bogătași fraieri. Colac peste pupăză, se mai crede și Christos. Romanul *Sufocare* este atât de dezgustător, încât nici nu merită rezumat. Să-l numesc "pomografic" ar însemna să-l elogiez. Măcar pomografia își propune să excite cititorul/privitorul. Are o menire. Palahniuk nu propune decât propria lui defulare morbidă. Vrea să fie grotesc, dar nu reușește decât să fie penibil. Se căznește să scoată niște poante cu umor negru, însă tot vulgaritatea groasă îi prieste. Logic. Grotescul constituie o categorie estetică, așadar trebuie să fii un veritabil artist ca să-l manevrezi. Pentru mine, Palahniuk reprezintă un exemplu sinistru de scriitor făcut vedetă peste noapte de Hollywood și mass-media, dar care n-are nici o tangență cu literatura.

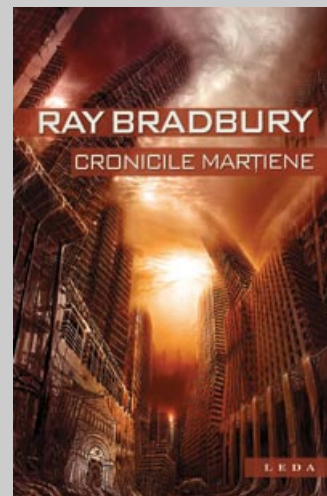

ALIENS RAY BRADBURY

Cronicile marțiene

traducere din limba engleză de Mihai-Dan Pavelescu
Editura Leda, 2009

Cronicile marțiene ale lui Bradbury (celebru și pentru *Fahrenheit 451*) mi-au încântat adolescența. La începutul anilor '90, urmăream un serial de televiziune care-i adaptase câteva dintre aventurile cuprinse în volum. De fapt, *Cronicile* sunt o culegere de povestiri ce se completează frumos între ele. Pământul se stinge, oamenii colonizează în valuri succesive planeta Marte, și astfel ies la iveală vechi probleme de etică și conflicte izvorâte din convingeri lăuntrice. Istoria se repetă. Băștinașii sunt exterminați (în special prin bolile aduse de pe Terra), iar de îndată ce s-a instalat în noul cămin, omul face exact ce știe mai bine: dezechilibrează ecosistemul. Preferata mea rămâne *A treia expediție*, acel episod în care marțienii le fură pământurilor amintirile, le studiază emoțiile și îi păcălesc pe astronauții trimiși în recunoaștere că au călătorit în timp, nu în spațiu. Extraterestrii îi readuc astfel în sânul familiilor lor doar pentru a-i ucide unul câte unul. Cred că e evident: întotdeauna am ținut cu marțienii. Nu sunt foarte sigur că volumul lui Bradbury rezistă la recitare, dar merită încercat.

O ZI CU NOBEL

RODICA BINDER

Ceea ce Herta Müller credea că nu i se va întâmpla, dar ce (fără a fi fost singura) doream să i se întâmple, s-a întâmplat. Nu a luat, ce-i drept, Premiul German al Cărții, deși figurase printre favoriții de primă mărime. A luat însă, cu câteva zile înainte, Nobelul pentru Literatură. Vestea a explodat ca o bombă, deși în ziua de 8 octombrie, la orele dimineții, în așteptarea deciziei Juriului, ipoteza nu era deloc exclusă. Surpriza a fost totuși uriașă fiindcă, dintr-o dată criteriile după care Juriul a acordat Nobelul pentru Literatură, au devenit mai transparente. Dându-i Hertei Müller premiul, Juriul și-a făcut lui înșuși un bun serviciu.

Dimineața de 8 octombrie a început normal, sub semnul unei ușoare tensiuni. Redactasem deja Revista Presei, în jur se făceau deja prognoze, influențate mai degrabă de preferințele vehiculate de agențiile de știri decât de reale experiențe de lectură: Amos Oz, Philipp Roth. Dar și Herta Müller - am adăugat.

Cu o săptămână în urmă, vorbisem la telefon, reluând, fără a insista ci mai degrabă ușor stînjenită, rugămintea să-mi acorde un interviu, știind totuși că îi displace "procedura". Da, poate la Tîrgul de Carte de la Frankfurt, ne-am putea întâlni la standul editurii Hanser, unde a apărut ultimul ei roman, *Atemschaukel*. Sau poate ceva mai târziu, la Berlin. Îl citisem, îmi doream să discutăm despre el în fața microfonului, cu atât mai mult cu cât, deja excelent primit și de majoritatea recenzenților, romanul a suscitat și unele izolate opinii critice. Am avut de altfel câteva întâlniri radiofonice anterioare cu Herta Müller dintre care, cea de la Berlin, în studiourile Deutsche Welle, s-a soldat cu înregistrarea pe disc compact în lectură proprie a poemelor colaj din volumul *Este sau nu este Ion*, publicat la editura Polirom. Din rațiuni logistice, studioul de înregistrare nu ne-a stat la dispoziție decât la orele tîrzii ale serii. Herta Müller nu a dat însă nici un semn de nemulțumire, se pregătise impecabil, lectura poemelor-colaj scrise în română a decurs profesionist, fără întreruperi, spre încîntarea mea și a regiei de studiu.

Dar, a survenit Nobelul!

Intrasem într-o agitație, o uitare de sine nemaîntîlnită. Telefonul suna pe biroul meu aproape neîntrerupt, apelurile veneau din toate părțile: din România, de la redacția centrală, de la alte redacții străine din casă. Dacă am interviuri cu Herta Müller, înregistrări mai vechi? Aveam, desigur, dar unde se aflau ele? În care din lăzile încă nedeschise care zăceau în biroul meu, după mutarea redacției dintr-o clădire în cealaltă? Dar dacă aceleași prețioase casete se aflau cumva totuși, la mine acasă, la Köln iar eu mă aflu ca în fiecare zi aici, la redacție, la Bonn? Era nevoie acum, pe loc, de ele... Colegii mi-au sărit în ajutor, despachetînd la împlinire, cu mare grabă, lăzile verzi de carton.

Eram emoționată, enervată de această febrilă cotrobăială după vocea autoarei, cînd de fapt important, unic, inegalabil, era ceea ce i s-a întâmplat ei și nouă, celor care o prețuim dintotdeauna și-i iubim cărțile. În sfîrșit, în fonoteca de aur, arhivată electronic

au fost găsite înregistrări, declarații ale Hertei, făcute în germană, despre limba română. Minunat! Le-am inserat în relatarea care urma să fie difuzată în emisiunea imediat următoare. Timpul presa, telefoanele sunau în continuare, trebuia să scriu repede, cât mai repede, și pentru redacția centrală, în germană, o prezentare a relației Hertei Müller cu România.

În răstimp, i-am solicitat lui Ernest Wichner, diectorul Literaturhaus din Berlin, un scurt interviu telefonic, cu o primă reacție imediat după aflarea veștii. Din fericire, Ernest Wichner a acceptat pe loc, scria și el un articol pentru Die Welt. Interviul a fost reușit, a fost preluat și de alte redacții, transcris, a intrat în arhiva centrală de presă. Am ținut să captez și bucuria celor care se află cel mai aproape și cel mai în miezul scrierilor Hertei Müller, traducătorii ei, în română. Nora Iuga a tradus majoritatea cărților laureatei, inclusiv poemele colaj. Se afla la Berlin, am avut noroc, am putut sta imediat de vorbă, era entuziasmată și bucuroasă la culme. Pe Alexandru Șahighian, traducătorul volumului *Regele se înclină și ucide*, care lucrează acum la tălmăcirea romanului *Atemschaukel* l-am contactat tot în aceeași după amiază, la București. Mi-a răspuns calm, ponderat, a emis câteva elogii și memorabile judecăți analitice.

S-a făcut seara, agențiile de știri difuzau deja răspunsurile date de Herta Müller la conferința de presă, eu continuam să fiu asaltată, pe deasupra și de rugăminți insistente din partea unor posturi de radio și televiziune din România de a comunica numărul de telefon al laureatei. Am refuzat categoric. Rugată să mă exprim despre importanța acestui premiu, am profitat de ocazie pentru a contracara primele tentative de abuzivă revendicare "românească" a Nobelului atribuit scriitoarei germane Herta Müller, doar originară din România.

Epuizată, am ajuns acasă. La televizor - secvențe din conferința de presă: Herta Müller emoționată, fericită, asaltată de fotografi, înconjurată "ocrotitor" de conducerea editurii. Mi-au dat lacrimile, am realizat dimensiunile, dar și consecințele mediatice ale miracolului. Herta Müller declara că va rămîne așa cum este. Mi-am dat brusc seama că pentru o bună bucată de vreme de acum înainte, Herta Müller devenise, dintr-o dată, inaccesibilă. Aveam cărțile ei, aveam vocea ei, dar știam că nu voi mai putea conversa în voie cu ea nici la telefon, necum în fața microfonului. Mă încerca și un sentiment de nemaîntîlnită, jenantă frustrare, în aceeași măsură în care aveam toată înțelegerea pentru ridicarea unor necesare baricade în fața asaltului la care va fi supusă de către ziariști în zilele imediat următoare, mai ales în perioada Tîrgului de Carte. Aparițiile publice și interviurile, stabilite din timp, înainte ca Hertei Müller să-i revină Nobelul, au rămas singurele ocazii de a afla ce simte, ce crede și ce gîndește, în noua ei ipostază.

Și Herta Müller nu s-a trădat pe sine în nici una din aparițiile ei publice, dintre care unele rămîn antologice, emoționante prin rigoarea și patosul intelectual, prin tensiunea deopotrivă estetică și morală a

fiecărui cuvînt trăit și rostit. Păzită cu strășnicie de responsabilii editurii Hanser, pe culoarele Tîrgului de carte, de bodiguarzi cînd, invitată pe podium, în fața mulțimii, a luat loc pe celebra canapea albastră, la tradiționalele interviuri cu scriitorii, realizate și difuzate de postul de televiziune ZDF, Herta Müller se confrunta cu publicul într-o cu totul altă postură decât cea de la lecturile pe care era obișnuită să le facă în fața a zeci și sute de oameni.

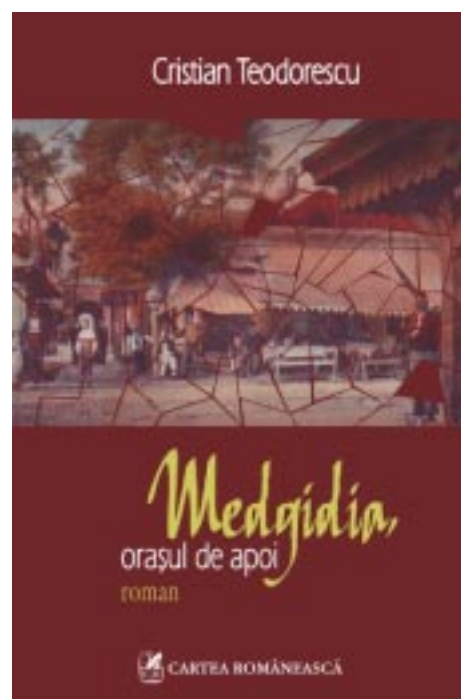
Herta Müller, cea atît de reținută, discretă, puternică și fragilă, intransigentă, sensibilă exigentă cu sine și cu restul lumii, odată nobelizată, a devenit persoană publică. Dar, așa cum o știu, cred că va reuși să-și scoată în cel mai scurt răstimp cătușele gloriei și ale celebrității, rămînîndu-și cum și-a propus și dorit, fidelă sieși. Nemaiputînd sta de vorbă cu ea după ce premiul Nobel "a luat-o în primire", privind-o așezată pe canapeaua albastră, pe podium, răspunzînd întrebărilor nu totdeauna inspirate ale unei moderatoare TV., înfîlînd-o doar pentru câteva clipe tot la Tîrgul de Carte, la standul organizației ruse Memorial, care militează

pentru drepturile omului (figurînd pe lista candidaților la Premiul Nobel pentru Pace, dar căreia, pe 22 octombrie, i-a fost decernat Premiul Saharov al Uniunii Europene), m-am consolatat cu gîndul că o voi reîntîlni la Köln, privind-o din public, cînd va citi pe scenă fragmente din romanul *Atemschaukel* în fața unei săli arhipline.

M-am consolatat știind că acasă, în intimitatea domestică, o pot asculta ori de cîte ori doresc, povestindu-și copilăria bănățeană, înregistrată pe două discuri compacte, într-un tulburător album intitulat *Noaptea este făcută din cerneală*, editat cu puțină vreme înainte ca ea, scriitoarea germană născută la Nitzkydorf, să fi devenit laureata Premiului Nobel pentru literatură pe anul 2009. Îl va lua în primire în decembrie, la Stockholm, din mîinile Regelui Suediei. Sunt convinsă că discursul pe care-l va rosti, va fi de neuitat. Acum cînd scriu aceste rînduri, parcă îi aud vocea, timbrul fremătător, totuși ferm, dar ușor melancolic.

Bonn, octombrie 2009

la CARTEA ROMÂNEASCĂ

SCRIITOR, LIMBĂ, NATIUNE RADU PAVEL GHEO

S-a discutat și se va mai discuta mult despre Nobelul primit anul acesta de Herta Müller și mai ales despre apartenența scriitoarei la o țară sau alta. Este Herta Müller o scriitoare germană sau româncă? Avem sau nu motive să o asociem (fie și parțial) cu literatura – sau cultura – română? Sau faptul că s-a născut și a crescut în România e doar un accident biografic nesemnificativ, ce nu influențează absolut deloc opera ei?

Asemenea polemici sînt bine-venite. Însuși acest premiu, acordat unei scriitoare aflate între lumi, între limbi, între culturi și civilizații, e un prilej fericit de a comenta identitatea scriitorului în general. Scriitorul este definit azi (altfel decît în perioada Renașterii, să zicem) în primul rînd prin apartenența la un teritoriu politico-administrativ identificat printr-o limbă națională. O astfel de definire este mărginită, chiar tiranică, iar o autoare ca Herta Müller bulversează și naște discuții tocmai din pricina (sau grație) dublei sale apartenențe: la două limbi, la două culturi, la două civilizații. Nu e singurul caz, dar e unul tipic, reprezentativ. De aceea o voi folosi aici pentru un scurt studiu de caz, încercînd să arăt cît de mărginite și ineficiente sînt astfel de definiții restrictive.

Așadar, dacă vorbim despre identitatea unei scriitoare cum este Herta Müller, unde am putea s-o încadrăm: în spațiul românesc sau în cel german? Mi se pare foarte greu ca ea (ca și alții asemenea ei) să poată fi exclusă din vreunul din cele două, pentru a fi alocată definitiv și irevocabil celui alt.

Din punct de vedere strict administrativ, lucrurile sînt simple: pînă în 1987 Herta Müller a fost cetățean român, după 1987 a emigrat și a devenit cetățean german – sau, mai exact, a devenit cetățean vest-german, rezident al RFG-ului, iar ulterior al Germaniei unificate. Dar pînă și această mică tranziție de la RFG la Germania spune ceva despre plasarea ei într-un interval istoric: între Est și Vest, între lumea germanică și

lumea balcanică, între comunism și capitalism, între spațiul minorității și cel al majorității.

Identitatea individului nu e însă o simplă etichetă funcționarească, ci o poveste plină de suspans, care depășește simpla biografie personală. Herta Müller a crescut și a fost educată în România comunistă, într-un spațiu foarte diferit de Germania Federală și într-o cultură foarte diferită de cea germană – dar cu care contactele, fără a fi foarte strînse, au existat permanent. Apoi etnicii germani din România, numiți la grămadă "nemți", sînt urmașii unor coloniști de diverse origini germanice și se deosebesc puternic chiar între ei: germanii din Banat, așa-numiții "șvabi", nu înțeleg dialectul vorbit de "sași", adică germanii din centrul Transilvaniei, din Siebenbürger. Ei s-au străduit secole de-a rîndul să-și păstreze identitatea originară, dar au făcut-o pe un teritoriu negermanic, astfel încît cultura etnicilor germani din România a devenit una specifică – iar specificul ei era dat tocmai de teritoriul în care trăiau: Imperiul Habsburgic, apoi Imperiul Austro-Ungar și, în fine, România. Destinul lor paradoxal și tragic era – și mai este încă – să fie numiți "nemți" în România și "români" în Germania. Iar ei nu sînt întru totul nici una, nici alta sau, într-o măsură oarecare, sînt amîndouă și încă ceva în plus.

Nici Herta Müller nu este altfel. Scriitoare de etnie germană din România (sau "scriitoare română de expresie germană", cum i s-ar fi spus în anii comunismului), ea a emigrat definitiv în Germania, o țară care nici nu exista la vremea cînd strămoșii ei au plecat să colonizeze Banatul, părăsind în 1987 România, o altă țară care nu exista în momentul colonizării. Această scriitoare care nu e întru totul a Germaniei, nici întru totul a României, sabotează, prin plasarea ei în interval, înseși definițiile restrictive și demult depășite ale identității naționale tradiționale.

ARHIVĂ TRISTEȚI DE COPIL PIA BRÎNZEU

Proza cultivată de Herta Müller în volumul de debut, *Niederungen. Prosa (Tărâmurile joase. Proză)*, volum premiat recent de C. C. al U.T.C., ilustrează încă o dată preferința vădită a tinerei generații pentru genul epic scurt. Un gen dificil, desigur, deoarece pretinde concentrare a condeiului și subtilitate în dispunerea secvențelor narative. Tînăra autoare găsește însă o formulă ingenioasă de a prezenta realitățile satului șvăbesc prin viziunea ironică a unui copil care nu înțelege mai niciodată închistarea și orgoliile adulților, absurdul automatismelor și al convențiilor prea puternic înrădăcinate prin tradiție. Nu subzistă nimic din contemplările senine ale primelor vârste. Numai crisparea născută de greaua apăsare a pusei bănățene. Culoarea dominantă este griul, iar sunetul ce revine persistent este orăcăitul broaștelor, descendentele broaștelor aduse de primii coloniști șvabi.

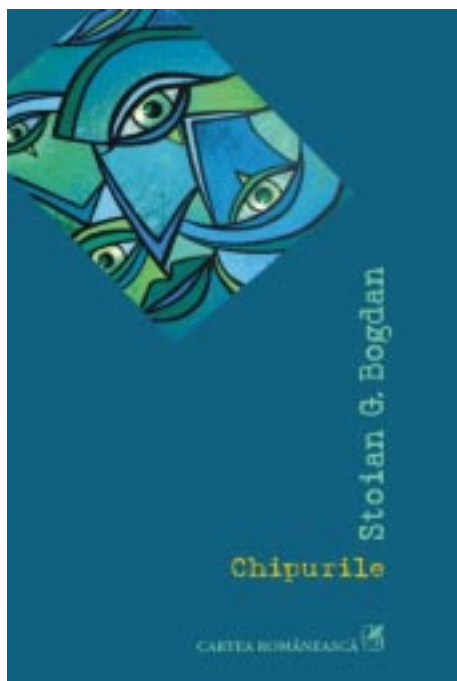
Din proza Hertei Müller lipsesc cu bună știință marile înclăștări și destinele exemplare ale eroilor tragici. Ecourile războiului sau ale intenselor frămîntări sociale ce i-au urmat se aud numai în surdină. Politicul pătrunde discret, asociat unei simțiri de transă ce se dezvăluie cu încetul. Imprimările de pe retina copilului, groștești uneori, delicate alteori, punctează momentele esențiale din viața țăranilor: țăranul lucrînd pe cîmp, țăranul trebăluind acasă, țăranul – mult mai rar – petrecînd, țăranul dormind. Iar jocul copiilor repetă ritualurile adulților în drumul lor spre moarte.

Ce intuiește autoarea? Nesfârșita dragoste de pămînt a țăranului șvab, durerea descompletării satului și brutalitatea forțelor primare dezlănțuite. Ce reface ea? Existența țăranilor de azi, cu micile lor drame de familie, cu obsesiile mărunte și neîntreruptele lor mîhniri. Toate sunt desprinse cu un zîmbet conștient, de blajină ironie, a celui care privește din interiorul comunității. De reținut ar fi: imaginea bunicului scoțînd nisipul din rîu și omorînd șarpele de apă (*Niederungen / Tărâmurile joase*); baia de sîmbătă seara, începută de copil, continuată de părinți și apoi de bunici, în mereu aceeași apă, fierbinte la început, din ce în ce mai rece și mai murdară apoi, pentru a se încheia cu imaginea idilică a familiei curate în fața televizorului (*Das schwäbische Bad / Baia șvăbească*); în fine, familia în care tatăl are un copil cu o altă femeie, copilul-narator este făcut cu un alt bărbat, mama este a altcuiva decît a bunicului, iar bunicul al altcuiva decît al stră-bunicului (*Meine Familie / Familia mea*). Configurația psihologică și morală a comunității satești se conturează în observații fine, miniaturale, alternate însă cu descrieri șocante. Lumea Hertei Müller este prin excelență o lume concretă, vizualizată pînă la ultimul detaliu, dar cu efecte la distanță, ca în suprarealism. Cu efecte de coșmar.

Fraza curge ritmic, prin construcții scurte, concentrate, camuflînd dialogul, inexistent ca formă stilistică directă. Elementul forte rămîne însă repetiția. Se repetă cuvinte, sintagme, imagini, pentru a construi crescendo-ul fiecărei proze și pentru a lovi memoria cititorului. Iar la sfîrșitul volumului ai bucuria să fi descoperit o personalitate literară conturată distinct: feminitatea ascunsă se ivește brusc de după calmul și tăria unui spirit masculin. Nici în viitoarea sa carieră literară, ce se anunță promițătoare, Herta Müller nu își poate dori mai mult.

(Orizont, 25 (798), 24 iunie 1983)

NOU la CARTEA ROMÂNEASCĂ

VIATA LA PERIFERIE

ROXANA NUBERT

În majoritatea textelor ei, Herta Müller dezbate "însenărilor puterii într-o Românie guvernată dictatorial și abuziv."¹ Romanele **Reisende auf einem Bein** (**Călătoare într-un picior**) (1989) și **Herztier** (**Animalul inimii**) (1994) conferă o viziune apocaliptică unei societăți în care individul nu are dreptul la fericire personală.

Protagonista romanului **Reisende auf einem Bein** este Irene. Bernhard Doppler subliniază faptul că titlul inițial al acestei cărți a fost "Bewohner mit Handgepäck" ("Locuitori cu valiză"). Dacă acesta sugera ideea însingurării existențiale, noul titlu subliniază raportarea la un personaj feminin: oare protagonista nu mai putea merge la sfârșitul cărții decât într-un picior? Titlul face indirect aluzie la experiența Hertei Müller, purtând amprenta autobiograficului. Formele represive ale dictaturii, atrocitățile generate de regimul lui Ceaușescu au generat implicit emigrarea în vest. Viața nouă pe care emigrantul o începe e asociată cu sentimentul pierderii identității. Dacă o dictatură poate fi echivalată cu negarea oricărei forme de existență, sentimentul înstrăinării este echivalat cu eșuarea comunicării și cu imposibilitatea adaptării la noile condiții de viață. În textele Hertei Müller transpare acea "pierdere transcendentală", pe care Silvio Vietta o identifica drept atribut al perioadei expresioniste, al modernismului în general. Singurătatea nu are însă la Herta Müller o dimensiune filosofică, ci mai degrabă o dimensiune politică și individuală. Pentru a-și păstra integritatea și independența, Irene e forțată să-și părăsească țara. Herta Müller a recunoscut în nenumărate interviuri că personajul feminin al povestirii este un "alter ego" al ei. Müller prelucrează prin figura Irenei o experiență colectivă.

Teritoriul aflat la frontiera României, descris chiar la începutul povestirii, simbolizează granița pe care Irene se pregătește să o treacă. Începutul subliniază ideea că Irene s-a înstrăinat deja. Herta Müller folosește în mod conștient mai mult ca perfectul și denumirea "anderes Land" ("cealaltă țară"), sugerând în acest fel că acest spațiu geografic va dispărea treptat din amintirile Irenei. Un sentiment asemănător îl are protagonista și în Germania, unde ca și Herta Müller, nu se poate adapta, devenind o călătoare între lumi și culturi.

Romanul **Herztier** (**Animalul inimii**) pornește de la problematica prieteniei în epoca dictaturii din România în anii '70. Herta Müller reține faptul că prietenia este vitală într-o dictatură, dar nu poate salva pe nimeni de la pieire. Problematica romanului e sintetizată în prima frază, identică ultimei, conferind un caracter ciclic:

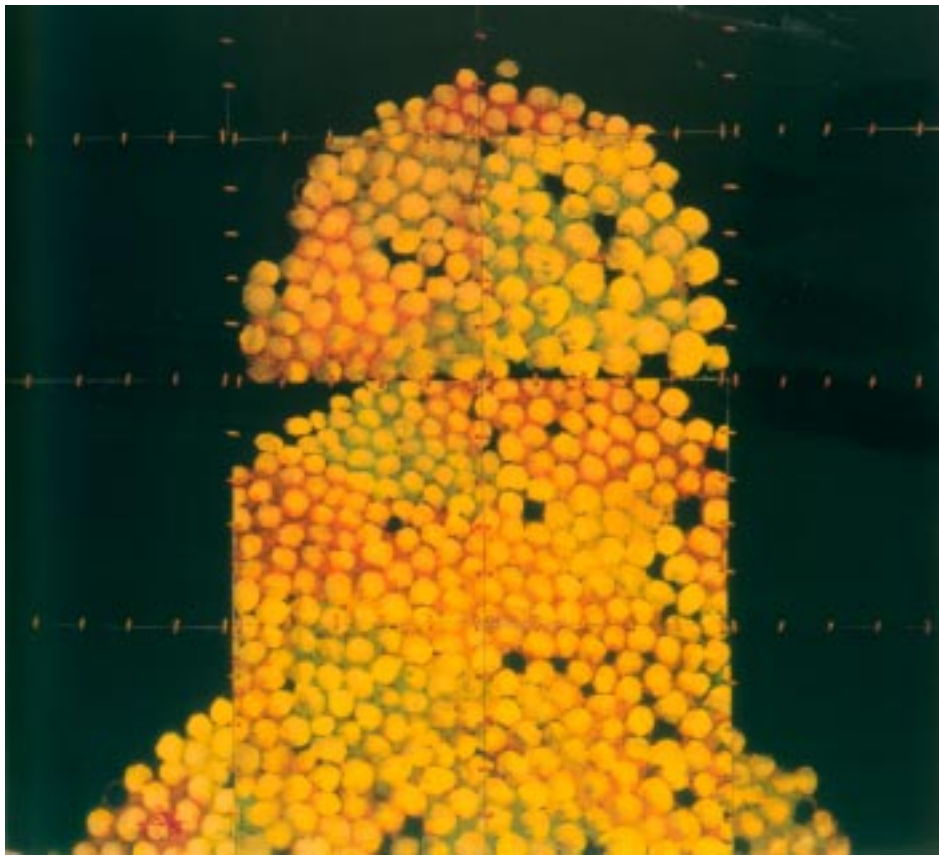
Wenn wir schweigen, werden wir unangenehm, sagte Edgar, wenn wir reden, werden wir lächerlich². (Dacă tăcem, devenim neplăcuți, a spus Edgar, dacă vorbim, devenim ridicoli.)

Dilema este una existențială, nevoia de a se confesa pe de o parte, și conștiința imposibilității de a comunica cele trăite, pe de altă parte. Romanul e dominat de dorința protagonistei de a supraviețui. Atât ea, cât și prietenul ei, Edgar, îi reprezintă pe acei

martori tăcuți, unicii supraviețuitori ai dictaturii, care rămân să depună marturie asupra celor întâmplate. Ei reprezintă acele suflete pustiite cărora le este permisă evadarea în Republica Federală Germania, dar care rămân traumatizate în urma celor trăite într-un regim totalitar. Toți se străduiesc să găsească o justificare pentru propria supraviețuire.

Destinul Lolei, prietenă și colegă de cameră a protagonistei, este unul tragic. Ea a venit dintr-un ținut sărac din sudul țării la Timișoara pentru a face carieră, pentru a scăpa de săracie; reprezintă tipul de femeie care încearcă să-și depășească condiția precară. Visul său de a se realiza este asociat cu imaginea unui bărbat purtând o cămașă albă. Metafora cămășii albe asociată de Müller cu figura unui posibil partener, întrușipează pentru Lola dorința de a reuși în planul ierarhiei sociale. Pentru a-și realiza visul, Lola întreține relații sexuale cu angajații unei fabrici sau ai unei măcelării. Imaginea metaforică a dușilor este asociată cu dorința Lolei de a părăsi spațiul rural, de a-și depăși propria condiție. Dorința de a face carieră este asociată cu dorința de găsi iubirea. Iubirea i-ar oferi un refugiu, posibilitatea de eliberare de vicisitudinile regimului comunist. Primul care poartă o cămașă albă este profesorul de sport, cel care o violează pe Lola, o trădează și o îndeamnă în final să se sinucidă. Lola nu realizează, că, de fapt, Timișoara este dominată de aceleași limite ca și ținutul provincial din care provine ea. Ideea o regăsim și în eseul **Der Teufel sitzt im Spiegel** (**Dracul stă în oglindă**) (1991). "Cămașa albă" la care aspirase se dovedește a-i fi fatală. Acela care o poartă propune excluderea Lolei din partid. Tabloul excluderii, al defăimării ei în fața colegilor și a profesorilor atinge paroxismul, deoarece Lola nu este prezentă. Toată lumea aclamă, bate din palme, chiar dacă toți conștientizează absurdul situației: excluderea din partid a unei persoane decedate. Sistemul a reușit să distrugă personalitatea fiecărui individ, locul acestuia fiind luat de o masă de oameni care nu opune rezistență, într-o complicitate generalizată cu puterea. Grotescului exmatriculării Lolei din partid i se opune dorința protagonistei de a nu lăsa să se aștearnă uitarea peste împrejurările morții acesteia.

O altă prietenă este Tereza. Ea nu se situează de la început printre victime, întrucât aparține familiei unui arhitect renumit al orașului. Tereza poartă haine din străinătate, are parfumuri de lux, la ea acasă se găsesc alimente care lipseau de pe piața românească în acele timpuri, la ea se poate bea o cafea bună. Tereza o vizitează pe protagonistă în Germania, iar în geamantanul acesteia naratoarea descoperă numărul de telefon al Ambasadei Române din Berlin, dovadă a faptului că Tereza fusese trimisă ca informatoare. Pentru această prietenie trădată Herta Müller folosește imaginea "das gemähte Gras" ("iarba secerată"), sugerând un motiv preferat, și anume acela că dictatura distruge până și relațiile umane, respectiv relațiile de prietenie. În ciuda bunăstării materiale, Tereza devine și ea o victimă, la care însă morbul distrugerii e generat din

interior. Ea suferă de cancer, are un nodul de mărimea unei nuci sub braț. Incluzând-o pe trădătoare în rândul victimelor dictaturii, Herta Müller subliniază că acest cancer exprimă tensiunile psihice interioare.

Toate personajele feminine ale romanului devin victime pe care dictatura le distruge sau le forțează să emigreze: Lola este ucisă de dorința de a-și depăși propria condiție; naratoarea este terorizată de interogatoriile la securitate, iar Tereza este, indirect, victima regimului. Cartea se încheie pe un ton pesimist: sinuciderea, cancerul sau emigrarea sunt singurele forme de rezistență în statul totalitar ceaușist.

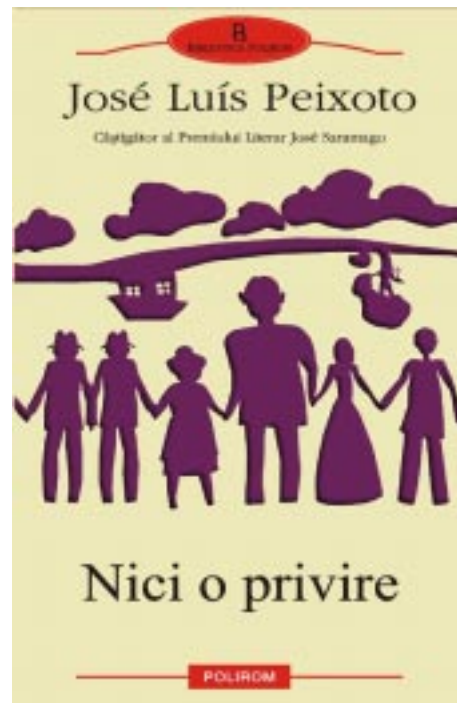
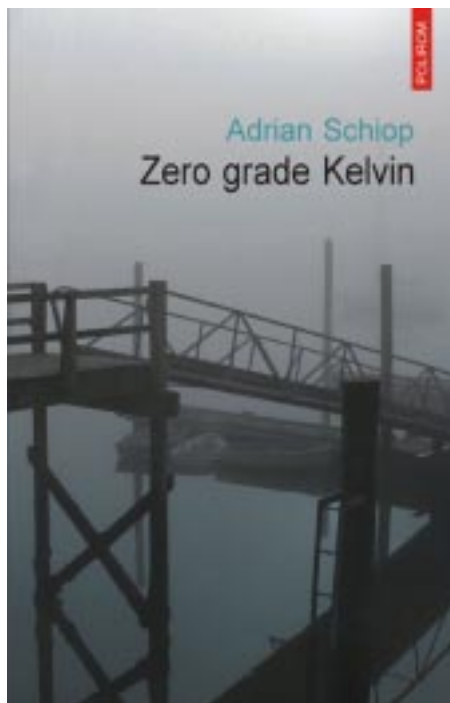
Narate din perspectiva cuiva care percepe viața de la periferia societății în maniera lui Heinrich Böll și Gunter Grass, textele Hertei Müller dezbate înstrăinarea individului față de societate și

marginalizarea acelor care nu vor să se adapteze la normele sociale, cum este cazul personajelor feminine. Irene, Lola și Tereza sunt victimele regimului dictatorial, spectrul angoasei planând permanent asupra lor. Romanele prozatoarei din Banat conturează imaginile apocaliptice ale unei societăți dictatoriale care anihilează și distruge individul.

¹ Eke, Norbert, Otto (1997): "Sein Leben machen/ ist nicht, /Sein Glück machen/ mein Herr" Zum Verhältnis von Ästhetik und Politik in Herta Müllers Nachrichten aus Rumänien. In: Barner, Wilfried, Müller-Seidel, Walter (Hrsg.) (1997): *Jahrbuch der deutschen Schillergesellschaft*, Stuttgart, Alfred Kröner, 1997, 481-509, aici 489.

² Müller, Herta (1994): *Herztier*, Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt, 7.

la POLIROM

ANIMA NEAGRĂ

GABRIELA GLĂVAN

Romanul *Animalul inimii* se distinge între cărțile Hertei Müller printr-o neobișnuită tangență între două lumi și limbaje diferite. Comunismul românesc din anii '80, ca realitate primară transpusă narativ, este fixat în cadrele fluide și variabile ale unei expresii poetice acute.

Mărturisind că acest roman a fost scris în memoria unor prieteni uciși de sistemul dictatorial românesc, autoarea afirmă, în mod necesar, o dimensiune umană tragică a scrisului ca proces curativ. Necesitatea conexiunii dintre realismul textului și lirism este justificată prin natura autobiografică a cărții. În interiorul acestui cadru subiectiv sunt afirmate, într-un registru dramatic, cercurile concentrice ale înstrăinării, fricii și neputinței. Edgar, Kurt, Georg, Tereza, croitoreasa, doamna Margit, Căpitanul Piele, Lola, bunicile, tatăl, frizerul, blănarul, angajații abatorului, sunt protagoniștii ficționali ce transmit, prin semne și metafore, sensul unei existențe grave, în interiorul căreia cedarea, uitarea și tăcerea nu își au locul. Fără eroism și emfază, fără aura stridentă a martirajului, Herta Müller reconstruiește într-o proză la persoana întâi singular o memorie a alienării.

Șvăboaică din Banat, este implicit suspectă și periculoasă pentru regimul comunist ce părea că își consolida eternitatea. Securitatea, prin agenți loiali ce i-au confirmat reputația monstroasă, *supraveghea și pedepsea*, acționând ca principal agent patogen al fricii mortale ce a paralizat conștiința colectivă. Urmăririle, interogatoriile și, de fapt, toate coliziunile cu sistemul represiv, aveau un aer aproape suprarrealist, de unde și deplin justificatul apel la poezia lui Gellu Naum ce deschide romanul: *Aveam câte un prieten în fiecare bucățică de nor/ de fapt așa sunt prietenii când e atâtă spaimă pe lume/ mama spunea și ea că e normal și că nu accepta să mă fac prieten/ mai bine m-aș gândi la ceva serios*.

Fiecare prezență din acest roman semnifică o dimensiune a opoziției sau a complicității, a supraviețuirii sau a oportunismului laș. Cei trei prieteni ai protagonistei, Edgar, Kurt și Georg, sunt trimiși la reeducare, în medii muncitorești sănătoase, în orașe industriale bânuite de atmosfera mortală a lagărelor de concentrare. Tereza, prietena cea mai apropiată, este, ca într-o schemă arhetipală, trădătorul, cancerul de care suferea fiind, în acest sens, o metaforă a răului, aflat într-o expansiune de neoprit, mortal, anihilant.

Contaminarea, atât cea canceroasă, cât și cea ideologică, era pe cât de agresivă, pe atât de neașteptată – în timpul meditațiilor de limbă germană date copiilor blănarului, aceștia erau entuziasmați mai

mult de învățarea unor lozinci patriotice decât de asimilarea unor cuvinte și texte apropiate de lumea lor. Complementar, angajații de la abator obișnuiau să bea sângele proaspăt al animalelor sacrificate, în acest mod reiterându-se puterea nelimitată a călăului, autoritate regăsită într-un alt roman, *Regele se-nclină și ucide*, în prezența ambiguă a unui rege sângeros.

Mirajul lui *afară*, acel *dincolo* ce se întindea după granița mortală, erodează în planuri nebunești, de cele mai multe ori tragice, resemnarea celor mai mulți dintre prizonierii României comuniste. Riscând totul în nopți cu ceață, înotând adânc prin apele Dunării, fără miros și umbră, evadații înșelau câinii de pază și gloanțele.

Când tăcem, sîntem dezagreabili, când vorbim, devenim ridicoli spun, animați doar de existența lor ficțională, prietenii de atunci, demult dispăruți. Această frază are rolul unui leitmotiv obsedant. Dialectica tăcere/vorbire, presupune, în semantica acestui text, doar înțelesuri negative. Transferând temporal aceste două semnificații, e important de menționat faptul că *Animalul inimii* răspunde întrebării deplin legitime, încă valabilă în cultura română, *Cum poate fi redată experiența subiectivă a comunismului, fără excese dramatice, onest, convingător?* Autenticitatea romanului are ca principal resort consistența limbajului și a narațiunii, originalitatea viziunii fiind generată de straturile succesive și contrastante ale materiei narative și limbajului poetic. Astfel, relatarea e abruptă, fracturată, repetitivă, iar paradoxul suprapunerii coagulează nucleul unicității acestui roman.

Titlul romanului este la rândul său generator de sensuri și metafore. *Animalul inimii*, inima ca animal viu locuind corpurile și asigurând circuitul vital, este o referire directă la spațiul ultim al intimității individuale, în care profanarea totalitarismului nu a pătruns. Construit ilicit pe matricea unui sistem religios, totalitarismul deține toate structurile necesare opresiunii și subjugării, însă nu-și poate asuma deplin caracterul demonic – religios deoarece nu are acces la zona în care o religie autentică își găsește ecoul. Anima - animal, perpetuu vânată și asediată, este de fapt identitatea scriitoarei, centrul dinamic al unui conflict absurd, fără sfârșit.

Tonalitatea narațiunii, rece și adesea ironică, disecă circumstanțe banale, evidențiind prin sensuri liminare adevăruri de fond. Durerile de șale ale mamei și durerile de rinichi ale căpitanului Piele sunt invocate în timpi preciși, ca semnale distincte ale unor dureri despre care nu se putea vorbi. În acord cu modernitatea radicală a textului, astfel de inserții funcționează ca puncte

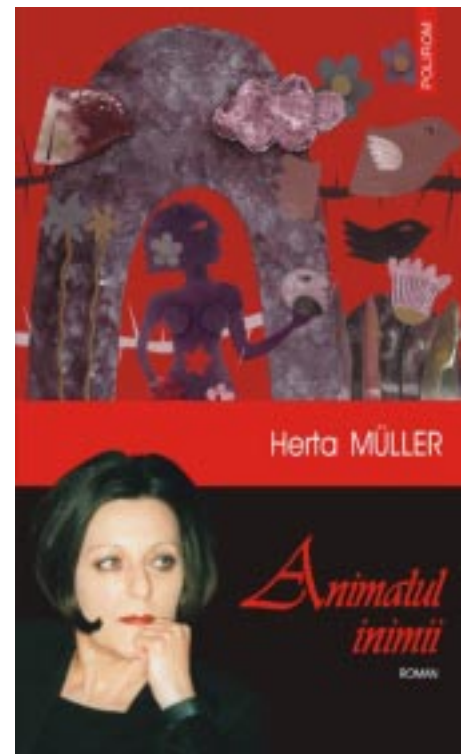
de reper ale subteranei textuale.

U

nul dintre elementele obsesiv prezente în scrierile Hertei Müller este uciderea de către Securitate a incozozilor și suspectilor. Vizita la cimitirul săracilor, relatată în *Regele se-nclină și ucide*, devine mărturie împotriva unui sistem inuman, ce funcționa, în maniera clasică a tuturor dictaturilor, prin teroare și crimă.

Morțile prietenilor sunt momente fundamentale, condiționând din interior memoria. Uciderea Lolei, o colegă de la facultate, are o semnificație majoră în roman. În ceea ce trebuia să pară o sinucidere, asasinii au spânzurat-o pe Lola cu un cordon găsit în camera de cămin. Acest obiect fără însemnătate, pe care scriitoarea și-l recunoaște, își găsește sensul când leagă, printr-un transfer semantic purificator, două lumi, cea a morților și cea a celor care trebuie să păstreze și să transmită adevărul.

Frica și moartea, cei doi poli în care deznădejdea se metamorfoza perpetuu, avariind gândirea și limbajul, devin bagajul greu pe care cei plecați îl poartă cu sine

în țări străine. Înainte de a muri de cancer, Tereza, deja deplin subordonată Securității, îi face prietenei sale o vizită în Germania. Deconspirată printr-o simplă deschidere a geamantanului de călătorie, Tereza este dusă imediat la gară. Întoarcerea acasă prin noapte, în mers împiedicat de rana trădării, adaugă spectrelor alienării un nou nivel.

Exilul auster, generat de o exemplară condiție morală, a modelat o conștiință istorică ce vorbește, și în această carte, despre modurile supraviețuirii și neuitării.

LIBRĂRIA ESOTERA

(director Florica Petrean)

esotera

Sărbătorile nu s-au încheiat!
 Librăria **ESOTERA** sărbătorește Cartea în fiecare zi!

Librăria **ESOTERA** înseamnă un program managerial dinamic, al mileniului 3.

ESOTERA preîntâmpină emoția examenelor de capacitate, bacalaureat și admitere fiindcă are o ofertă completă de manuale și auxiliare școlare (ghiduri, dicționare, culegeri, antologii, sinteze). Cea mai bună pregătire începe de la cărțile cele mai bune!

La **ESOTERA** găsești titluri de la peste 300 de edituri!

O ofertă care nu trebuie să îți rămână străină : cartea străină!
ESOTERA oferă albume, dicționare, beletristică în engleză, franceză, germană.

Ai nevoie de o carte și nu ai găsit-o?
ESOTERA onorează orice comandă și ți-o trimite acasă!

În atenția școlilor!
 Pentru elevii silitori, oricând o carte poate deveni un premiu mult dorit.

ESOTERA oferă cărți pentru serbările școlare la prețuri avantajoase.

Secretul nostru?

SARCASM ȘI TANDRETE

ELENA CRAȘOVAN

POEZIE/PROZĂ, ETICĂ/ESTETICĂ

Propunem în acest eseu lectura alăturată a două volume semnate Herta Müller, publicate în 2005 la Polirom. *Regele se-nclină și ucide* – o culegere de povestiri-eseuri cu substanță autobiografică – și *Este sau nu este Ion*, o carte de poezie, prima scriere în limba română a autoarei, un colaj de cuvinte decupate din reviste, alăturate în rime interioare surprinzătoare.

Titlurile selectate apar ca două fațete complementare care evidențiază, independent de convenții generice, tematica monocordă din opera autoarei: întoarcerea obsesivă asupra trecutului și traumatica fuzionare cu prezentul: "Nu uiți nimic din ce ți-a fost dat să trăiești ...Scriind trebuie să mă păstrez acolo unde lăuntric am fost mai tare rănită – altfel, la ce bun să mai scriu?... În asemenea momente când prezentul și trecutul se întretaie, lipsindu-se reciproc de înțeles și deformându-se în proporții neașteptate, ești și complet nebun, și perfect normal."

Tonul dur, foarte critic la adresa României postdecembriste, au transformat-o într-o personalitate incomodă pentru mulți dintre cei de "acasă": "Eu nu fac diferență între estetică și restul vieții... Pentru mine, toate se împletesc. Poate alții au mai multe camere, într-una își pun ținuta morală, dincolo, paltonul estetic. Eu am numai un dulăpior, destul de mic, toate sunt împreună, eu nu pot să mă îmbrac ba estetic, ba moral. Nu știu cum se face diferența. Niciodată n-am știut". Din aceeași perspectivă, scrisul apare ca datorie, textele sunt un dar oferit celor dragi, mai ales morților, celor rămași într-un departe spațial și temporal sau într-un ser incert, bântuind visele și amintirile: "Vreau s-o scot cu ei la capăt pe temeul cuvintelor".

În pofida unor diferențe formale, textele în proză și poemele se întâlnesc într-un spațiu estetic comun, care devine marcă stilistică și cheia expresivității autoarei. În *Regele se înclină și ucide* surprinde travaliul asupra limbajului, insolitul rostirii, specifice mai degrabă poeziei. Căci, în concepția autoarei, proza, ca și poezia, caută aceeași densitate: "să scoată la iveală un spațiu uriaș, dincolo de sensul cuprins în cuvinte". Trecerea de la trăit la scris echivalează cu o mutație în substanța realității; imaginile suprealiste din proză și din poeme au, așadar, o justificare ontologică.

"ÎN FIECARE LIMBĂ SUNT ALȚI OCHI"

Titlul foarte plastic al primei povestiri exprimă schimbarea esențială care a marcat adolescența autoarei: trecerea de la limba maternă (germana) la română. Conflictul între lucruri și numele lor, diferențele de numire în cele două limbi (reflectând diferențele de viziune) vor deveni în scrierile autoarei, sursa poeticității expresiilor, prilej pentru literalizarea metaforelor și resemantizarea clișeele, pentru recrearea unei realități tulburătoare prin suprapunerea privirilor a două limbi.

Dar, cu toată bogăția semantică a graiurilor din spațiul bănățean, cuvintele rămân firave când trebuie să exprime trăitul: "Cuvintele croite pentru vorbire... nu au capacitatea să țină locul celor ce se petrec în spatele frunții". De aici tensiunea între trăit și rostire, sau între de-nespusul trecut și retrăirea lui în cuvinte. "Nu-i adevărat că pentru orice există cuvinte și nici că gândim întotdeauna cu ele. Până și în ziua de azi multe lucruri nu le gândesc în cuvinte: nu le-am găsit pe cele potrivite nici în germana satului, nici în germana de la oraș, nici în română, nici în germana din Est sau din Vest. Și în nici o carte. Domeniile lăuntrice

nu se suprapun cu limba, ele te târăsc într-acolo unde cuvintele nu-și pot avea sălaș... Vorbele nu pun orânduială nici în viața din porumbiște, nici în viața de pe asfalt."

BLESTEMUL INSULEI

Imposibilitatea de a comunica trăitul în cuvinte reflectă o altă obsesie a autoarei, care a vorbit deseori despre România comunistă ca o insulă izolată de restul lumii, în care fiecare supraviețuia, de asemenea, insular, despărțit de ai săi prin nenumărate suspiciuni și temeri nemărturisite. Convingerea zdrobitoare a naratorului-copil crescut printre tăcerile celor mari e că fiecare membru al familiei este o insulă închisă în povara propriului trecut și într-un prezent inaccesibil. "Fiecare ostenea tot luptând cu sine însuși și muncind din greu să țină în frâu lucrurile despre care nu poți vorbi". De aceea, idilicul insulei pustii din visele occidentalilor îi apare mai degrabă ca o neghiobie, o pseudo-fericire într-un paradis-carcără, căci insula "te înșfacă și te disecă fără anestezie estetică... se proiectează atât de brutal înăuntrul corpului tău, încât sfârșierea ta crește. Te insularizează. În încăierarea cu insula ești întotdeauna în dezavantaj".

Dar autismul aparent impenetrabil al naratoarei se deschide cititorului prin destăinuri fragile, prețioase, în imagini sinestezice, dovedind încă o dată dificultățile rostirii și ale reprezentării, căci, deși scriitura își apropiază obiecte reale, sensul lor se găsește în memorie, în relații umane, în amintirea celor morți, a unui "acasă" pierdut, în ciuda faptului că el n-a fost simțit vreodată ca atare. În trecerile de la "porumbiște la "asfalt", de la sat la oraș, de la germană la română se naște fragilitatea și frumusețea, expresivitatea lirismului barbar care-ți taie răsuflarea.

Mai puțin obișnuit, chiar atunci când recuperează privirea infantilă, tonul rămâne sumbru. Descriind, prin privirea copilului, exuberanța naturii care se afundă în moarte, povestirea capătă tonuri expresionist-supra-realiste, în genul textelor Aglajei Veteranyi. Frumusețea naturii este demonică, câmpul cu vegetația – un covor magic mortal care absoarbe trupurile morților și îi pândește pe cei vii: "Nu voiam să-mi ofer trupul acestei flămânde arderi văratice mascate cu flori. Voiam doar atât: s-o șterg de pe franjuri și să pășesc pe covor, acolo unde asfaltul de sub tălpi e-atât de etanș încât moartea din pământ nu ți se mai poate încolăci pe după glezne... Cerul văii era un gunoi mare albastru, izlazul un gunoi mare verde, iar eu însămi, la mijloc, un mic gunoi fără însemnătate."

"PRIVIREA STRĂINĂ SAU VIAȚA-LUN SICTIR BATUT ÎN PIUA"

I s-a reproșat autoarei atașamentul față de vechile teme, descrierea obsesivă a aceleiași realități comuniste, incapacitatea de a-și adapta "privirea" și scrisul la realitățile occidentale. Iritării potențialilor lectori Herta Müller le răspunde, îndărătnic, într-un superb eseu despre "privirea străină". Schimbarea "decorurilor", a spațiilor, a istoriilor, nu pot șterge trăitul, nu pot înlătura "vătămarea". Paradoxal, privirea mutila(n)tă a imigrantului nu este cauzată de noul spațiu căruia nu i se poate adapta, ci chiar de infernul de-acasă. "Privirea străină se naște din lucrurile familiare, de la sine înțelese, al căror *firesc* ți-a fost răpit". Abia sub amenințarea permanentă a morții, în incertitudinea zilelor, în suspiciunile care se strecoară până și în prietenii cele mai adânci, privirea devine alienată, iscoditoare, căutând mereu adevărul din spatele aparențelor. Duplicitatea dureroasă e dată nu de străinătate, ci este adusă de "acasă" în orice mediu nou. Sau, altfel

HERTA MÜLLER
Regele se înclină și ucide
Ed. Polirom, 2005

exprimat, "ceea ce scoți cu tine afară din ținut, vâri înăuntru în privire".

RIMA ȘI REGELE

Metafora centrală a volumului își are sursa într-o altă amintire din copilărie: jocul de șah cioplit de bunic în lagărul din Ucraina. În imaginarul copilului "există un singur rege care se împletește, se înclină... Îi e frică și de aceea mușc din el." Odată cu ieșirea din copilărie, cu mutarea în oraș și urmărirea de către Securitate, naratoarea descoperă că "regele de la oraș ... face speculă la locul de întreținere dintre viață și moarte ...nu te lasă să-i ghicești slăbiciunile: când se-mpletește, zici că se înclină, dar el se-nclină și ucide".

Există însă o cale pentru a învinge teama: "Prin rime îl poți dovedi pe rege. Îl poți prezenta lumii. Rima răvășește și disciplinează deopotrivă". Rima descoperită în primii ani ai copilăriei în graiul șvabilor, *Allein-wenig-König* (singur- puțin-rege) va duce mai apoi, în scriitură, la rimele interioare ale poemelor, care devin, astfel, o luptă cu sistemul, cu frica, exprimând paradoxala "poftă de viață din spaima de moarte".

ESTE SAU NU ESTE ION

Într-o anumită măsură, *Regele se-nclină și ucide* poate fi citit și ca un metatext, o explicație la colajele din *Este sau nu este Ion*. Primul volum de versuri al Hertei Müller, un spectacol vizual și auditiv, este și primul "scris" în limba română. Uluirea în fața a tot ce poate fi scos din niște cuvinte disperate din ziar a atras după sine rimele... "care se întâlniseră absolut din întâmplare pe tăbia mesei mele". Dar, odată alese în poezie, ele devin "cuvinte cu două tăișuri, integrate în corp, ca niște viscere".

Prin urmare, jocul aparent gratuit al decupajelor din "Plai cu boi", colajul cu rime alandala este, de fapt, jocul de-a viața și de-a moartea, "bătălia cu regele". Experiența cutremurătoare este dublată de expresia poetică, de frumusețea, tristețea, forța cuvintelor. Cimitirul, strada, luna spânzurată, gara (destinație obsedantă), șobolanii prin toate ulițele și cotloanele sunt câteva dintre imaginile-refren ale poeziilor: "*pe șopron e-un/GEAMANTAN în/Geamantan e un/Carton în carton un/Șobolan...*"

Eticul și esteticul rămân și în acest volum nedespărțite, așa cum laolaltă stau mereu poezia și proza. Dacă în *Regele se înclină și ucide* frapează densitatea și poeticitatea povestirii, în volumul de versuri se strecoară pe fiecare pagină "întâmplări": "De multe ori sunt mici povești, trebuie să ajung la «poantă» și nu am mai mult loc decât încape pe această «carte

HERTA MÜLLER
Este sau nu este Ion
Ed. Polirom, 2005

poștală»,", mărturisește autoarea.

Aparenta arbitraritate a semnelor, absurdul urmuzian nu sunt niciodată gratuite, atingând resturile osificate ale trecutului comunist, uneori transparent, alteori codat. Poemele materializează estetic ceea ce am putea numi un "trafic de frontieră" cu amintiri, cuvinte, imagini, "priviri", traversări ale granițelor dintr-un sistem politic în altul, dintr-o limbă în alta: *Ni se scurtează haina și valiza ni se/Prelungește viza de sedere în Ucraina/ Ni se îngrașă foamea ca o văduvă/ Surdă și magnetică amatoare de lobodă*.

Chiar dacă textul nu are aspectul vizual al poemului și dispunerea în pagină nu evidențiază vreo rimă, la lectura cu voce tare capătă greutate rimele interioare ascunse, aparent fortuite. Dar mereu e ceva mai mult decât joc dadaist în alăturările cuvintelor: "Când lucrez la textul-colaj, îmi trebuie două-trei zile la fel ca și atunci când scriu cu mâna sau la laptop. Mă obsedează trei zile cel puțin până toate «se asortează» cum trebuie, până «sună», până am «ritmul», până am rimele acelea care «sunt și nu sunt» și nu vreau să fie convenționale, dar totuși trebuie să rimeze".

Sarcasmul (chiar cinismul) versurilor contrastează cu calmul rostirii. Poemele în lectura autoarei sunt un adevărat șoc sonor: voce calmă, accent de grai bănățean, un ritm incantatoriu, dar și o trăgănare bizară, ca o împiedicare în silabe, alături de fine accente ironice, cu evitarea oricărui patetism sau a "interpretării" actoricești. Un alt contrast se creează între jucăușa alăturare a culorilor în pagină și imaginile de almanah vechi care însoțesc textele – alcătuirii în absurd, în ton cu sensurile versurilor: *E o ța-a-ară, fără/ Măsură/ așa mică și tâmpită/ Ca un păhărel de pură batjocură/ În gură*."

Dacă în *Regele...* nota suprealistă prove-nea din punerea în cuvinte a amintirilor copilului de-odinioară pierdut în tăcerile adulților, în poeme "suprealismul" este în privirea adultului care "citește" realitatea în fragmen-tarea ei grotescă: *Pe cerul gurii ca într-o/ cutie de tablă luna își ascunde măruntaiele*.

Este coplesitor în aceste poeme "spațiul imens din spatele cuvintelor", care creează nu confortul și "plăcerea lecturii", ci mai degrabă o senzație de abis la ciocnirea – inclusiv vizuală a – cuvintelor. Colajele Hertei Müller sunt un nod de contradicții: cruzimea descrierilor și delicatețea expresiei, densitatea frazei alături de rimele diafane, bine camuflate, rostirea calmă și decupajele barbare. Croite după chipul autoarei, textele din cele două volume la care am făcut referire, incomode și fascinante, rămân repere pentru portretul unei scriitoare de referință în cultura europeană contemporană.

AM REFUZAT SĂ NU MAI GÂNDESC!

HERTA MÜLLER

Robert Șerban: Iată-vă la Timișoara, după 15 ani. Mai trebuia încă 5 și era ca în Dumas, după 20 de ani.

Herta Müller: Da. Așa e.

R.Ș.: Recent, la editura Polirom, editură care împlinește anul acesta 10 ani de existență, ați publicat un volum de eseuri, Regele se-nclină și ucide. E o carte care s-a vândut extraordinar de bine, deși este o carte de eseuri, nu un roman. Aveți vreo explicație? Ține de curiozitatea românului să se întâlnească cu o scriitoare care a luat foarte multe premii, fiind din 1999 pe lista nominalizaților Germaniei pentru Premiul Nobel.

H.M.: Cred că la mine diferența între ficțiune și eseu nu este așa de mare. Din punct de vedere al realității este o diferență, pentru că ficțiunea este ficțiune, iar eseurile se bazează pe lucrurile reale. Dar mai cred că, din punctul de vedere al scrierii eseurilor, nu este o diferență așa de mare, pentru că eu am numai un singur cap. Nici nu aș putea să scriu eseuri care să fie eseuri în sensul strict al cuvântului. Cred că sunt eseuri literar-poetice, iar limbajul meu este același limbaj. Am încercat să abordez lucrurile așa cum au fost în realitate și să arăt cum realitatea asta stranie, deci ce ți se întâmplă în viață, poate deveni literatură. Ce se petrece cu lucrurile reale, cum se compune sau se descompune lucrul din realitate ca să intre în literatură? Și asta poate e interesant, mă gândesc.

R.Ș.: O parte a temelor din Regele se-nclină și ucide le-am regăsit în Animalul inimii, o carte de ficțiune, unul dintre romanele dumneavoastră traduse de Nora Iuga și apărute în 1994 la editura Univers. Nu știu dacă știți, în Timișoara circula despre dumneavoastră o serie lungă de legende, multe completate de oameni care v-au cunoscut, oameni cu care ați fost colegă. De aceea cred că emisiunea noastră ar fi și un foarte bun prilej să devoalăm cât se poate de voala adevărul despre Herta Müller.

H.M.: Eu nu știu ce este de devoalat. Am fost, cât am stat în România, un om obișnuit, un om normal care a fost pe la școli, a lucrat, a fost la o întreprindere. Un om normal ca toți oamenii, care, pe lângă toate celelalte, a mai și scris. Asta cred că am și rămas. În Germania tot așa este. Nu știu ce să fie așa de extraordinar!

R.Ș.: Sunteți unul dintre puținii scriitori care au făcut dizidență în România! Dintre foarte puținii, repet lucrul acesta, pentru că sunt rarități. În România, lumea literară n-a fost o lume a dizidențelor, deși în Europa de Est cam acest tip de intelectual a făcut dizidență regimului.

H.M.: Am avut probleme destul de mari. Dar asta, pentru mine, era de la sine înțeles. Am fost într-un grup, Aktionsgruppe Banat, tot nemți, vreo șase, șapte oameni. Am stat aici, la Timișoara, ne-am cunoscut, o parte, deja la liceu, ceilalți la facultate. Am trăit în vremurile acelea crunte, sinistre, tâmpite. Știam de la taică-meu, care a fost pe vremea național-socialismului în SS. El pe la 17 ani s-a dus în SS, în armata lui Hitler. Când am ajuns la liceu am început să citesc primele cărți despre național-socialism, despre România și Antonescu. M-a interesat problematica și din cauză că, în România, despre Antonescu nu se prea vorbea. Se zicea că noi am fost de partea Uniunii Sovietice,

dar asta s-a întâmplat doar cu puțin timp înaintea încheierii războiului. Inițial am fost în altă parte. Așa că am început să mă întreb: "Acum eu am 17, 18, 19 ani. Ce fac? Tata a fost în SS și nu cred că e bine că s-a acomodat cu sistemul ăla. Și eu, la rândul meu, trăiesc tot într-o dictatură. Iar dacă pe el îl trag la răspundere, atunci și eu, acum, la vârsta asta la care sunt, trebuie să fac numai ce cred eu că mă poate face să răspund din punct de vedere moral". M-am întâlnit cu prietenii aceia din Aktionsgruppe, am citit cărți și toată problematica s-a dezvoltat de la sine. La un moment dat ești dizident? Cine a vrut să fie dizident?

R.Ș.: Dar cum v-a înghățat Securitatea? Cum ați fost "contactată" prima oară? Pentru că ați fost interogată, există lucrul acesta și în carte. Mi-e și teamă să o spun, ați fost în pragul sinuciderii. La 27 de ani v-ați gândit să vă sinucideți din cauza tracasării la care ați fost supusă.

H.M.: S-au adunat prea multe atunci. Eu am fost prietenă cu cei de la Aktionsgruppe. Pe atunci, la început, nu am scris nimic, am fost numai prietenă cu ei. Știam tot ce se întâmplă și ei erau tracasati de ani de zile: și Totok, și Richard Wagner, și Bossert, și Csejka. Eu cunoșteam problema de la ei, dar în prima perioadă eu însămi nu aveam probleme cu Securitatea, pentru că nu eram interesantă pentru ei.

R.Ș.: Când ați devenit interesantă? Când ați început să scrieți?

H.M.: Am devenit interesantă când am fost la fabrică, la Tehnometal, și acolo s-a înființat un așa-zis birou de protocol. Am tradus descrieri pentru mașini tehnice, pompe hidraulice. Habar n-aveam! Și după doi ani de stagiu, așa se numea, s-a înființat biroul ăla minune cu protocolul. Atunci tot trebuia să ies din birou când venea un străin și celelalte doamne care erau cu mine făceau treburile. După aceea, probabil, le-a venit ideea să mă racoleze și au încercat să mă convingă să colaborez cu ei. Am refuzat categoric. Nici nu a trebuit să stau să mă gândesc: era pur și simplu imposibil să fac așa ceva, pentru că mi-era greață de tot sistemul, de tot ce am văzut că se întâmplă cu oamenii în fiecare zi. Eram o persoană adultă, am văzut ce se întâmplă și în fabrică, deci nici nu se pune problema să lucrez pentru o așa firmă cum era Securitatea. Și după aceea am aflat că tipul care a vrut să mă racoleze la servicii nu se ocupa de întreprindere, ci răspundea de literatură. Deci era un securist care s-a infiltrat.

R.Ș.: Indrei cumva?

H.M.: Nu. Era unul înalt. Eu eram ca o furnică pe lângă el. Tipul era înalt și gras, avea niște ochi albaștri sticloși, un ochi din acesta înghețat de albastru. Cred că așa au vrut să mă infiltreze în lumea literară.

R.Ș.: Să fiți turnătorul lor în lumea literară?

H.M.: Da, sigur, așa m-am gândit. Iar chestia asta cu fabrica ar fi fost numai începutul, ca să mă prindă. Și atunci au început problemele. M-au dat afară, m-au luat toată ziua și m-au frecat pentru că nu mai lucram niciunde. M-au întrebat din ce trăiesc și au încercat să mă facă prostituată.

R.Ș.: V-au percheziționat casa?

H.M.: Da. Mie cel mai mult mi-a fost frică de învinovățirile astea absurde, care nu aveau nici un fel de fundament real.

Ziceau că m-aș fi prostituat cu 20 de studenți arabi. Nu cunoșteam nici un student arab și ei știau asta, dar nu conta. Și mi-au zis: "Să știi că dacă vrem găsim nu știu câți care să spună că au făcut ce au făcut cu tine". Și că eu primesc nu știu ce, ciorapi sau cosmetice. Era ceva groaznic! Atunci am spus: "De ce studenți arabi?" Pentru că apărea și un rasism. Deci era mai rău să te prostituezi cu arabii decât cu românii, cu românii n-aveau nimic. "De ce trebuie să fie arabi? Pentru că voi îi disprețuiți pe studenții ăștia pe care statul i-a adus să studieze aici și care plătesc destul de scump". Astea erau discuțiile. Despre literatură aproape că n-a fost vorba. Tot fitiluri care nu aveau nici un fel de fond real. Asta m-a speriat mai mult.

R.Ș.: Spuneți-mi, v-au bătut vreodată?

H.M.: Nu, nu m-au bătut.

R.Ș.: Dar, cum spuneți și în carte, au fost tentative?

H.M.: Da. M-au chinuit. Odată m-au dus în zona căminelor studențești, într-un demisol. În cameră erau mai mulți, așezați la masă. M-au pescuit într-un parc. Voi am să mă duc la coafeză și un tip cu un câine lup m-a pescuit într-un parc, mi-a cerut buletinul, m-a luat cu el și am ajuns acolo. Acolo mi-a fost mai frică decât la Securitate într-un birou. Mă gândeam că nimeni nu știe unde sunt. Soțul meu, Richard, credea că sunt la coafeză. Dacă nu mai apăream, nimeni nu ar fi știut nimic de mine. Deci erau mai mulți la o masă și era o ușă laterală. În spatele ușii urla o femeie de parcă ar fi schingiuit-o sau ar fi violat-o; nu știam ce se întâmplă. Mie nu mi-au făcut nimic, doar mi-au aruncat buletinul pe jos și tot voiau să-l ridic nu știu de câte ori. Și tot ziceau: "Dacă nu îl ridici mai repede te ajutăm noi!" Voiau să te aducă într-un așa hal încât să nu mai știi ce se întâmplă cu tine. Ceva citisem și eu prin ziare sau cărți despre cum poți distruge pe cineva psihic. Tot speram că vocea cu urletele o fi pe bandă, dar n-am fost sigură. Dar îți ajunge chiar dacă știi că-i pe bandă. M-am gândit: oare ce-o să mi se întâmple acum? Apoi m-au pus să mănânc. Au avut acolo un ou fiert, niște grămezi de sare și ceapă verde. Bineînțeles că n-am putut să mănânc, dar a trebuit, m-au forțat. Erau niște situații tâmpite. Până în ziua de astăzi mă întreb cât a fost plănuț dinainte, ce și-au propus

să facă înainte de a veni eu și cum s-a schimbat situația când am apărut? S-a schimbat situația în sine și chestia asta cu mâncarea era programată? Era ceva întâmplător? Pentru asta ar trebui să citești dosarul și dosarul până în ziua de astăzi nu poți să-l citești.

R.Ș.: Nu v-ați văzut dosarul?

H.M.: Am făcut cerere, dar nu mi-am văzut dosarul. Mi-au dat 33 de pagini în care apare numele meu, dar sunt sute de nume. Astea sunt rapoartele generale pe care le-a făcut Securitatea din Timișoara la Securitatea din București. Mulțam, nu-mi trebuie! Nu este nici un lucru singular în care să fie vorba despre mine; șicanele de la școală, de la fabrică, chestia aia cu subsolul, că m-au luat din piață când am cumpărat nuci și m-au dus în niște șoproane din spatele pieței.

R.Ș.: Spuneți-mi, prima dv. carte, Depresiuni, tradusă în limba română, a apărut înainte de povestea asta cu Securitatea sau după?

H.M.: După. Când a apărut Securitatea, eu nu aveam nici o carte. Eu nu ca scriitor am refuzat colaborarea cu Securitatea, ci am refuzat asta ca om obișnuit care știam că asta trebuie să fac, asta nu am voie să fac și țin de demnitatea mea să trăiesc onest. Cred că, în mentalitatea unui om, un securist era ultimul gunoi. Asta e clar! Nu trebuia discutat! Cine s-a pus să lucreze pentru ei, știa ce face. Porcăria este atât de mare pentru că omul pe care tu îl spionezi habar n-are și are încredere în tine. Ajungi în situații să-ți torni prietenii. Și m-am tot gândit că dacă accept să lucrez cu ăștia, atunci ei pot să facă cu mine ce vor. Ei spun acum te duci la ăla, apoi la ăla și ce discuții să porți, ce teme să abordezi. Pentru mine era mult mai ușor să nu colaborez. Știam că nu pot, că nu se pune problema, orice s-ar întâmpla. Era normal, chiar dacă pare ciudat în ziua de astăzi. Eu știam că o să am probleme.

R.Ș.: Proveniți dintr-o familie unde nu existau cărți, unde cititul era văzut drept ceva anormal, iar scrisul era considerat ca o boală. De unde și până unde saltul acesta dintr-o familie lipsită de cărți direct în literatură?

H.M.: Nu am sărit niciunde, pentru că nu am vrut să fiu scriitoare, nu mi-am dorit acest lucru.

R.Ș.: Dar cum s-a întâmplat atunci?

H.M.: Bunicul meu a fost chiabur, după care a fost desproprietărit Avea magazin de mărfuri coloniale și avea mândria asta că a muncit toată viața să își cumpere pământ.

R.S.: *Făcea comerț cu cereale, primise chiar o cheie frumoasă de la Viena.*

H.M.: Da. Mergea la Viena, în fiecare lună se întâlnea acolo cu ai lui, mânca oriunde cu furculiță și cuțit, asculta știrile în fiecare zi, avea deja ceva de orășean. Și așa s-au gândit părinții mei, după ce nu au mai avut nimic: "Hai s-o dăm la școală!" Maică-mea lucra pe câmp, taică-meu era șofer. Toți au zis că asta e o muncă prea grea. Știm cum a fost plătită agricultura, nu s-a plătit aproape nimic.

R.S.: *La Nițchidorf era C.A.P.-ul?*

H.M.: Da, dar și gostat. Amândouă. M-au dat la școală, la liceu, ca să-mi fie mai ușor în viață. Am dat de niște oameni, am dat de niște cărți, am început să citesc. Era problema asta cu național-socialismul și am citit cărți pe care am putut să le primesc.

R.S.: *Vă obseda faptul că tatăl dumneavoastră a făcut parte din SS?*

H.M.: Mă obseda și faptul că problema asta nu se discuta. Am primit revistele acelea, *Spiegel*, am citit ce înseamnă național-socialismul, ce s-a întâmplat cu Holocaustul, cu evreii, am văzut grămada aia de pantofi care a rămas în lagărul de concentrare, erau pentru mine niște lucruri groaznice. Și mi-au plăcut poeziile lui Celan. Știam că Celan este evreu și, la vârsta pe care o aveam atunci, mi-am pus problema în felul următor: eu sunt născută de partea cealaltă a baricadei, iar dacă tatăl meu ar fi fost însărcinat să omoare, ar fi omorât. Celan a părăsit țara asta și s-a stabilit în Germania, unde n-a mai putut să suporte limba, apoi s-a stabilit în Franța și până la urmă a sfârșit prin a se sinucide. Am făcut legătura cu biografia tatălui meu, care înainte de a mă face pe mine, a fost soldat în SS. Când citeam poeziile lui Celan, parcă mă sufocam, parcă mă strângea ceva de gât. Mi-a părut așa de rău și așa fi vrut să-i cer iertare lui Celan și poeziilor lui pentru faptul că tatăl meu a participat la aceste acțiuni. Tata a fost un om simplu.

R.S.: *Ați discutat vreodată cu tatăl dumneavoastră, dacă s-a dus de bunăvoie în SS s-au a fost recrutat în SS?*

H.M.: A fost recrutat. Pe mine nu m-a enervat așa de tare că s-a dus atunci, la vârsta aia, dar pentru că și după aceea nu a fost în stare să spună ce dezastru s-a întâmplat cu Hitler. Dezastrul acela moral, cu cimitire peste tot. Orașele au fost demolate, rase de pe pământ. Pe mine asta mă urmărește. Când merg undeva, de pildă la Varșovia sau în Olanda, văd că peste tot sunt urme. Iar eu, vreau sau nu vreau, tot mă mișc pe urmele lui taică-meu, pe undeva. Nu sunt personal vinovată, dar cred că este normal să mă preocupe acest lucru și să-mi pun existența în relație cu tot ce s-a întâmplat.

R.S.: *Nu păstrează memoria lucrurile bune, nu le elimină pe cele care amprentează negativ viața?*

H.M.: Unde să le elimine? Nu știu, eu nu pot să fac separarea asta.

R.S.: *Dar ea se face în timp.*

H.M.: Nu. De ce? Dar n-are rost. Lucrurile sunt legate ele între ele și nu pot să fac separarea totală în bine și în rău. Dar nici n-aș vrea, pentru că este autoamăgire. Și ce să elimin? Dacă elimin lucrurile rele care se întâmplă pe un fir, ca niște mărgele, și se întâmplă în continuare, ca un flux. Ce să elimin? Dacă elimin asta și asta, ce mai îmi rămâne? Și unde se înșiră? Adică procedeu e cu totul artificial și stupid.

R.S.: *Scrisul nu are și un rol terapeutic, de a scoate din fiecare lucrurile rele care*

au fost grave? Spuneam că la 27 de ani v-ați gândit să vă sinucideți. Scriind despre asta, nu rămâne povara așa ca un bolovan de rău?

H.M.: Nu cred că scriu din motive terapeutice, chiar dacă scriu despre asta. Știu că s-a-ntâmpat și poate are și o dimensiune de autochinuire, că trebuie să reintru în acest lucru ca să scriu despre el. Nu pot să-l pun undeva deoparte și nici nu urmăresc așa ceva, pentru că eu vreau să-mi dau seama ce s-a petrecut. Așa este cu fiecare întâmplare și în cazul oamenilor care nu scriu. Trece un timp și din timpul ăla trecut îți găsești o altă poziție, pentru că este o diferență de ani în spațiu, în tine, pentru că ai îmbătrânit și vezi lucrurile dintr-o altă perspectivă. După ce toate au trecut ai o altă perspectivă decât în timpul în care ți se întâmplă. În timpul în care ți se întâmplă ești tracasat, ești în mijlocul acestui cuib și toate îți vin peste cap, nu mai ai o vedere de ansamblu, te lupți cu fiecare în amănunt și nu știi cum să te descurci. Este cu totul altceva. După ce ai trecut peste, te uiți altfel și vezi lucrurile în fața ta, nu te mai apucă, nu te mai prind de gât. Asta mă interesează pe mine. Și problematica asta: individul ce a făcut? De ce un individ a fost dispus de la început să fie călău, să nu-i pese ce face cu alții și altul e oportunist, face numai cât trebuie? De ce se ține deoparte și speră să nu apeleze o dictatură la el și îi reușește așa, pentru că nu bate la ochi. Asta face majoritatea. Și tot așa, până la cel care refuză să colaboreze cu această porcărie. Care e diferența psihică?

R.S.: *Ați avut prieteni care au cedat?*

H.M.: Am avut prieteni care au cedat, cred. Eu nu cunosc actele, ce pot să spun? Am văzut după comportament. Dar ce înseamnă cedat? Eu, după ce am fost dat afară din fabrică, am lucrat la o școală. Când am intrat în sala profesorală nu a mai vorbit nimeni cu mine. Am fost singură. Era o singurătate atâta de cruntă! Tot din oportunism n-a vrut nimeni să fie văzut că are ceva particular cu mine. După ce se terminau orele, mergeam de la școală acasă. O parte din profesori fugeau ca tâmpiții la autobuz, alții mergeau încet și eu între ei, singură. Asta, poate, pe mine m-a durut cel mai mult. Securitatea, știam: e munca lor, profesia lor. Dar oportunismul acela din partea colegilor... Dacă spuneam ceva la adresa regimului se simțeau atacați personal și asta n-am înțeles! Se simțeau atacați pentru că executau tot ce li se cerea. Mergeau la ședință, iar eu, la un moment dat, nu am mai avut voie să mă duc la ședință.

R.S.: *Nu erați membră de partid?*

H.M.: Nu. Și nu aveam voie la ședință. M-au invidiat pentru asta, dar puteau să facă și ei în așa fel încât să nu mai aibă voie. Și tot eu am fost de vină. Nu am mai vrut să plătesc bani de sindicat. Am zis "care sindicat"? Iată, sunt dată afară, unde-i sindicatul?

R.S.: *Nu vă era teamă că întindeți coarda prea mult?*

H.M.: Nu, pentru că nu mai aveam încotro. Nu am întins nici o coardă. Eu am refuzat să încetez să gândesc! Am spus: eu gândesc! Nu fac decât să gândesc. Mi s-a părut ceva logic sau normal să întreb ce sindicat e acesta, pentru că știu care e rolul sindicatului, îmi pare rău, dar sunt intelectual, am făcut o facultate. De ce să nu știu ce face sindicatul? Și atunci, în cazul meu, dacă eu apelez la rolul sindicatului și sindicatul mă dă afară, sindicatul se blamează! Eu așa am avut impresia, nu eu m-am blamat, sindicatul se blamează. Mă prefăceam că așa crede în sindicat. Asta arată și felul sistemului: dacă luai lucrurile la propriu, era cel mai mare scandal.

R.S.: *S-a schimbat statutul dumneavoastră în momentul apariției primei*

cărți? În primul rând în relație cu Securitatea, dar și cu cei din jur. Se știa că ați publicat o carte, o carte în limba germană, apoi a apărut și a doua. Au lăsat-o mai moale securiștii?

H.M.: Cred că da. Nu știu ce ar fi făcut dacă nu ar fi fost cărțile, dar cred că da. Mi-au dat atunci voie să mă duc la Târgul de carte de la Frankfurt, pentru că aveam trei premii literare. Am avut un noroc imens. Mi-a apărut o carte în România, care a stat patru ani în editură. Îmi era deja silă de toate și n-am mai crezut în nimic, dar a apărut. Un prieten din Germania a fost aici în vizită, a luat cartea cu el, apoi am trimis manuscrisul în original și am luat niște premii.

R.S.: *Nu v-a tentat să rămâneți acolo?*

H.M.: Nu. Eu am zis că dacă aici m-am băgat în toate dificultățile, de ce să mă duc să rămân la unchiu-meu? Am zis că dacă o să plec, vreau să spun din ce cauză plec. Nu s-a dus nimeni, dintre nemți, în primul rând, la unchiul, la mătușa sau la verișorul. Nu este normal ca un om de 40 de ani să nu poată trăi fără unchiu-său. Chestia asta cu reîntregirea familiei era o metodă foarte bună pentru nemți ca să plece, dar de fapt au emigrat din cauza dictaturii. Dacă nu s-ar fi întâmplat chestia cu dictatura, toți ar fi rămas unde s-au născut, unde au trăit, unde au stat. Am zis că nu pot să plec pentru că mi-e dor de unchiul meu, după ce aici m-am luptat cuăștia, cum să o întind în halul ăsta? Am venit înapoi, era și soțul meu, și tot grupul, nu puteam să nu știu ce se întâmplă cu soțul meu. Am venit înapoi și am zis că voi spune de ce plec: din cauza dictaturii, nu pentru reîntregirea familiei. În formulare am tăiat tot ce scria acolo și am scris motivele adevărate și ce s-a întâmplat în ultimii zece ani. Cei de la pașapoarte n-au reacționat, de parcă n-ar fi fost nimic. După un an jumătate mi-au făcut pașaportul ca să se scape de mine. Eu nu am vrut să rămân așa, pentru că ținea de demnitatea mea să impun motivul. Așa că le-am spus că nu mai pot să trăiesc aici și că de vină sunt ei și Ceaușescu. La Securitate am spus că dacă pleacă toți, o să se golească țara asta. Numai unul trebuie să plece și toți ceilalți pot să rămână.

R.S.: *Se făceau că vă aud sau se făceau că nu vă aud?*

H.M.: Ziceau: "Credeam că ești o persoană intelectuală, dar ce prostii vorbești?"

R.S.: *Cum ați perceput, în 1989, căderea lui Ceaușescu? Erați la Berlin.*

H.M.: Am plâns toată ziua, pentru că am simțit că i-am supraviețuit. Știam că acum am supraviețuit și am simțit că și alții, care sunt și în exil, și aici în țară, au scăpat de Ceaușescu și de clanul lui. Ciudat este că, în momentul când l-am văzut acolo, la tribunalul acela, pentru prima dată mi s-a părut că e om. Era vulnerabil, cu o fizionomie de țăran. Avea ochii ăia sticloși, ca nișe ace de gămălie, speriați. Prima dată m-am gândit: "Măi, dacă n-ai fi fost criminal atât de mare, dacă ai fi fost un criminal obișnuit, poate acum ai putea să te schimbi!"

R.S.: *Ați simțit milă?*

H.M.: Am simțit și puțină milă, cred că e normal, dacă cineva este împușcat. Eu nu sunt obișnuită cu scene de violență. Niciodată nu m-am gândit că nu merită, i-am dorit asta în fiecare zi. Dar era imaginea asta: să-l pui la zid și să vezi cum cade. E crunt. Și cum îi alunecase ei baticul, și cum nu a crezut până la urmă. Un exemplu de orbire totală. El nici nu și-a dat seama ce se întâmplă și cred că n-a înțeles dimensiunea evenimentelor.

R.S.: *În Germania se știa ce se întâmplă în România? Ați plecat în '87, în apogeul dictaturii.*

H.M.: Nu se știa mult. Se știa de Ceaușescu, era un nume sumbru. Puteai să-l spui și toată lumea se întuneca. Dar ei nu s-au preocupat de Europa de Est, nici în RDG nu se știa foarte în detaliu ce se întâmplă. Nu au vrut să știe. Și Ceaușescu a făcut fenta asta că e antisovietic și s-a tot plimbat. Păi, era cu Regina Angliei în caleașcă.

R.S.: *Asta a ținut până în anii '80, '80 și ceva.*

(fragmente din emisiunea lui ROBERT ȘERBAN, A cincea roată, 12 martie 2005, Televiziunea Analog, Timișoara) Transcriere de OANA DOBOȘI

Continuare în pagina 18

AM REFUZAT SĂ INCETEZ...

Urmare din pagina 17

H.M.: Dar reminiscențe au rămas. Fiecare zicea că e mai cumsecade decât ăilaltă pentru că făcea o politică anti-rusească. Se lăsau amăgiți și nu se mai interesau. Mulți au confundat și capitalele. Când ziceam că sunt din România, ei ziceau Budapesta. România, Bulgaria, Ungaria, cam toate erau același lucru. Dacă vii din aceste locuri, sigur că te deranjează. Când am ajuns în Germania, pe birocrații ăia care se ocupă cu hârtoagele pentru cetățenie nu i-a interesat politica. Puteai să fii ce vrei. Ei și-au umplut formularele și gata. Dacă spuneau ceva și eu i-am contrazis pentru că m-au lovit pe mine în demnitate și am ținut să spun că nu mă duc la unchiul meu, că eu am plecat dintr-o dictatură, nu le-a convenit. Ei și-au făcut lucrul, ce i-a interesat că eu am probleme? M-am gândit că mă duc într-o democrație și că o să fie cu totul altfel.

R.Ș.: Cum v-ați adaptat? Povestiți în carte un episod puțin mai destins. Povestiți la un moment dat că ați fost confundată de o vânzătoare cu o franțuzoaică și i-ați spus că sunteți româncă, iar replica vânzătoarei a fost: "E, ce importanță are!"

H.M.: "Nu-i nimic, se întâmplă!", a spus. Dar asta este normal, pentru că ține de felul nostru de a umbla cu prejudecăți, chiar dacă nu le formulăm. Ea nu s-a așteptat, văzând că eu, care vin din Est, cumpăr flori. Doar o franțuzoaică poate să facă asta, pentru că o femeie din cealaltă categorie nu poate să-și permită decât cele mai ieftine compoturi. Ea atunci n-a mai înțeles lumea. S-a gândit: ce-i cu asta? Și clișeul: femeia mică și slabă e franțuzoaică.

R.Ș.: Sunteți un scriitor de mare succes. Am aici o listă de premii pe care le-ați primit în Germania. În plus, din 1999 sunteți propusă de lumea literară din Germania, pe lista nominalizaților la Nobel. Sunt 300 de scriitori, din care se alege unul singur. Știu că aveți un succes enorm la lecturile publice: se bulucește lumea, se vând cărțile, iată, se traduc în 26 de limbi, dacă nu mă înșel. Cum percepeți gloria literară?

H.M.: Nu e o glorie. Eu mă bucur dacă este așa, este mai plăcut decât să nu fii luat în considerare. Și am avut mult noroc, am noroc.

R.Ș.: Ce înțelegeți prin noroc? Nu credeți că ține de modul în care scrieți?

H.M.: Ba ține, dar totuși am noroc pentru că îmi reușește să scriu în felul acesta și că felul acesta este apreciat de oameni. Eu nu am vrut și nu vreau să fac decât ceea ce trebuie. Ce trebuie să fac? Să fac ceea ce mă preocupă și să fac chestia asta în modul cel mai bun pe care-l pot. Și lucrez foarte mult. Lucrez la o propoziție nu știu cât timp, să iasă. Pentru că este diferența asta enormă între limbaj și între fapt. Cum pot să fac ca ele să se întâlnească? Și să rămân și autentică, și să nu trădez conținuturile mele. Doar asta mă preocupă, iar dacă nu mi-ar ieși aș putea să înnebunesc.

R.Ș.: Nu ați scris niciodată o carte cu gândul la un cititor?

H.M.: La care cititor? Sunt atâtea cititori, fiecare cititor este altul. Pentru care să scriu?

R.Ș.: Pentru acela ideal.

H.M.: Care este cititorul ideal? Nu există

ideal. Idealul este o minciună. N-ar avea rost. Adică nici n-ar funcționa. Altceva e dacă mă gândesc la oameni care îmi sunt dragi și care nu mai trăiesc și știu că le-ar fi plăcut să rămân credibilă, să fac dreptate pentru ei. De exemplu, Rolf Bossert, un prieten drag, care s-a sinucis tot din cauza Securității după ce a ieșit din România. Să mă comport în ceea ce scriu în așa fel încât să merit prietenia lor în continuare. Asta e cu totul altceva decât un cititor pe care nu îl știu.

R.Ș.: Ați fost pusă vreodată în postura de a vă fi fost refuzat un manuscris de către o editură germană, pe considerentul că ar putea să nu se vândă, că ar putea să nu placă publicului?

H.M.: Eu am avut un noroc foarte mare. Sunt realistă când spun asta. Am putut să public cât am stat în România, iar când am ieșit în Germania am fost cunoscută. E un foarte mare punct de plecare, pe care nu poți să ți-l construiești, să ți-l aranjezi. S-a-ntâmplat!

R.Ș.: Sunteți scriitorul care a plecat din România și care are cel mai mare succes în Occident.

H.M.: Poate, nu știu. Dar sunt și alți scriitori: Oscar Pastior, Manea. Este ceva relativ. Pe de-o parte sunt cunoscută, pe de altă parte nu sunt cunoscută.

R.Ș.: Care sunt autorii de care vă simțiți apropiată?

H.M.: Sunt fel și fel, asta e ca la fiecare cititor: se schimbă cu vârsta. De exemplu, Canetti, *Masă și putere*, pentru mine a fost o carte enormă. Erau timpuri și cărți, situații și cărți. Asta cred că este un lucru extraordinar: dacă într-o situație anume te întâlnești cu cartea care trebuie.

R.Ș.: Aveți în pregătire, la editura Vinea, o carte de poezie. În coc locuiește o damă, în traducerea Norei Iuga. Mai aveți timp să citiți poezie?

H.M.: Da, sigur. Întotdeauna mi-a plăcut să citesc poezii pentru că poeziile sunt scurte și le poți memora. Când îmi mergea foarte prost și eram cu nervii distruși, eu aveam în cap poezii și mi le-am spus. Și asta e bine la poezii, că sunt ca un fel de rugăciune, deși eu nu cred în Dumnezeu.

R.Ș.: De ce?

H.M.: Păi, n-am de ce. Uite, nu l-am văzut, nu știu unde este, după perete, aici, poate stă și se uită. Să mă ierte, dar când am avut nevoie de el, nu și-a făcut apariția.

R.Ș.: Este sau nu este *Ion este o carte scrisă în limba română*.

H.M.: Nu e scrisă, e lipită. E colată, din cuvinte decupate din revista *Plai cu Boi*, o revistă foarte bună, pe care o citesc cu mare plăcere.

R.Ș.: Există în Germania acest tip de umor?

H.M.: Nu. Pentru mine în limba română cel mai interesant este acest limbaj de batjocură și de frivolitate existențială pe care îl are, har Domnului! Că nu cred în el, dar totuși... Numai din revista asta am decupat.

R.Ș.: Și cum ați construit-o?

H.M.: Păi, în limba germană fac de aproape 10, 15 ani colaje. Am fost anul trecut

la București și eram în gară, mergeam la Sibiu și a adus cineva *Plai cu Boi*. Am luat revista, ne-am uitat în tren și am luat-o acasă, cu mine, când am mers la Berlin și am început să decupez. Am văzut ce haioase sunt lucrurile și am început să fac colaje în română. La început, unul, două, trei, până am avut 80.

R.Ș.: Titlul vă aparține?

H.M.: Da. Titlul l-am scos dintr-un articol, ceva de genul *Este sau nu este Ion Iliescu*. L-am tăiat pe Iliescu și mi-a rămas numai *Este sau nu este Ion*, iar ca subtitlul *Roman național pe scurt interval*. Am făcut trei părți cu câte trei propoziții și asta e tot. Așa m-am jucat.

R.Ș.: Sunteți amprentată puternic de dictatura în care ați trăit?

H.M.: Da, din păcate.

R.Ș.: Din păcate sau din fericire, pentru că această amprentă naște cărțile pe care le-ați scris până acum.

H.M.: Da, dar aș fi preferat să nu se întâmple.

R.Ș.: Ați fi preferat?

H.M.: Da, sigur. Mai bine nu ar fi fost

dictatură și mai bine nu aș fi scris nici o carte. Aș fi fost coafeză sau croitoreasă: profesii tot atât de interesante ca atunci când scrii cărți.

R.Ș.: Dacă Dumnezeu ar apărea acum și v-ar spune: "Herta Müller, ai de ales între un viitor al omului care scrie cărți și ia premii și e cunoscut..."

H.M.: Acum, după ploaie, nu mai trebuie să vină Dumnezeu cu umbrelă! Dacă nu ar fi fost dictatură, multă lume și multe biografii nu ar fi fost atât de nenorocite și toată țara asta n-ar fi așa de nenorocită cum este. Pentru că tot ce la ora actuală nu merge cum trebuie este urmarea dictaturii. Și câtă nenorocire, câte vieți distruse, Dumnezeule! Eu nu accept această condiționare, adică să spui că o dictatură are ca urmare niște scriitori, niște cărți. Hai să ne punem întrebarea invers: ce bine ar fi fost și câți scriitori minunați am fi avut dacă n-ar fi fost dictatură? Asta e! Asta aș fi vrut să trăiesc. Și să fiu scriitoare, dar nu într-o dictatură. Să mă fi făcut scriitoare fără să îmi stric nervii. Ar fi fost și asta o alternativă.

NOU la HUMANITAS

PICĂTURA DE CUCUȚĂ

CAPITOLUL AL "ȘAPSPRECELEA" PAUL EUGEN BANCIU

Exista o femeie care atunci când era vorba de a da un multiplu mai mare decât unu, spunea "șapsprece", gen: "ți-am zis de șapsprece ori să duci gunoiul, să duci caii la adăpat, să duci vacile la păscut etc.... " dar femeia aceea nu era țărancă cu gospodărie și deci n-avea nici vaci, nici cai, dar știa că forma ideală pentru mai mult de unu, nu era doi, nici șase, ci "șapsprece". Ei bine, în lume se petrec în fiecare secundă milioane de evenimente, iar cele mai banale au devenit accidente de mașină în care mor mii de oameni vinovați pentru te miri ce altceva decât că s-ar afla într-o mașină.

Douăzeci de personaje se urcă într-un autobuz ce face legătura între niște prezumptivi cititori, un editor, un tipograf, un librar, în fine, și un scriitor, care e și șoferul autobuzului. Autobuzul circulă aiurea prin toată țara, între Cluj, Sibiu, Botoșani, Săliștea Sibiului, Alba, Deva, și Arad.

Spre un pasaj de cale ferată nesemn-lizat, vine rapidul de Viena, Budapesta, Bu-curești. Șoferul crede că poate să treacă înaintea rapidului, pentru că pasajul nu are nicio barieră, și face greșeala să se ia la întrecere cu trenul, care taie perpendicular drumul național desfundat, ca mai toate cele din România. Rapidul apare de după o curbă împădurită. Mecanicul locomotivei desco-peră în ultima clipă hardughia de prin anii șaptezeci, care se îndreaptă spre linia ferată. Știe că o frână i-ar pune în pericol garnitura de tren și viața pasagerilor și încetinește, în speranța că autobuzul va opri la timp, dar asta se întâmplă doar în cazurile fericite, care sunt tot mai rare. Șoferul autobuzului, amețit de un gând eroic, forțează accelerația mașinii și se angajează în traversare, fiind aproape sigur că hardughia lui va trece la mustață de botul locomotivei diesel ce se îndreaptă spre el cu o sută de kilometri la oră.

Șoferul intră în panică, încurcă în frac-țiuni de secundă mult mai mici de o șaptes-prezecime, frâna cu accelerația și impactul are loc ca o necesitate firească a întâlnirii dintre două corpuri mari și dure.

Tabla autobuzului e contorsionată in-stantaneeu, câteva personaje zboară prin fe-restrele făcute tândări și rămân fără viață, dar încă ușor de recunoscut de către aparți-nători, iar restul sunt striviți între bucățile de metal ale mașinii. Paisprezece personaje mor pe loc. După vreo trei sute de metri rapidul reușește să oprească având încolăcit pe botul locomotivei ceea ce a mai rămas din autobuz.

Pasagerii coboară îngroziiți din tren, să vadă ce s-a întâmplat. Mecanicii locomotivei, plini de sânge, după ce s-au dat cu capetele de toți pereții interiori ai cabinei, manșele și bordul mașinăriei coboară și ei, nevenindu-le să creadă ochilor ceea ce văd. Telefoane date la 112. Sosesc salvările și echipele Smurd, alături de cele de descarcerare, obișnuite să scoată oamenii abia morți dintre fierăraiele mașinilor, să dea un prim ajutor, să resusciteze inimi ce vor să cedeze, să oprească hemoragiile deschise prin garourile aplicate pe brațe sau picioare, să imobilizeze coloane vertebrale sau gâturi strivite de loviturile barelor de metal din structurile mașinilor ș.a....

După două ore de eforturi disperate, paramedicii, pompierii și cei de pe salvări, reușesc să alinieze pe marginea rambleului paisprezece cadavre pe care le acoperă cu câte un sac din plastic, șase răniți, în stare

foarte gravă sunt urcați în salvări, dar la mai puțin de un kilometru de locul acci-dentului inimile a trei dintre victime cedează și numărul celor decedați se ridică la șaptesprezece.

E adusă o macara specială pentru a debarasa calea ferată de ceea ce a mai rămas din autobuzul deceniului al șaptelea. O altă locomotivă diesel vine din prima gară mai mare să o înlocuiască pe cea implicată în accident, și să tracteze garnitura rapidului de Viena, până la primul nod de cale ferată, unde să i se pună la dispoziție o a treia locomotivă, cu mecanici odihniți, și fără stări emoționale de șoc, să ducă trenul până la București, chiar și cu cinci ore întârziere.

La locul accidentului sosesc alte utilaje speciale, agabaritice, să ducă fierăraia contorsionată la fier vechi. Singurul ales cu răni mai ușoare e șoferul, scriitorul, cel care și-a ucis personajele într-o clipită, marți, 11 august, la orele 18, 06, printr-o manevră greșită, sau calcul eronat al distanțelor dintre două vehicule din metal aflate în mișcare, perpendicular una pe alta.

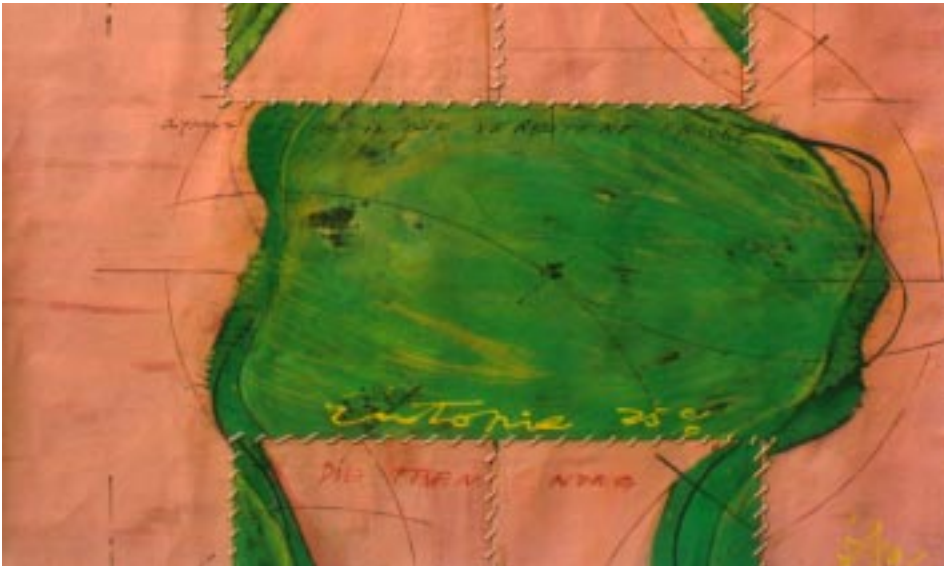
Celelalte două personaje care au mai scăpat cu viață sunt la reanimare, în stare foarte gravă, dar fără mari speranțe că vor supraviețui. E vorba de personajele princi-pale, Ana și Matei, doi tineri, ea de vreo douăzeci și doi de ani, el de douăzeci și șase, care aveau un copil, Mihăiță, de vreun an și jumătate, despre care nu se știau prea multe din text, decât că era făcut în timpul studenției fetei, accidental și dorit abia după ce s-a născut, dar față de care cei doi tineri părinți aveau niște sentimente confuze, fiind crescut de bunicii săi din partea mamei.

Totuși, agențiile de știri au formulat informația cam în felul următor: " Aseară, în jurul orei 18 la o trecere de cale ferată nesemnnalizată a avut loc un foarte grav acci-dent produs prin imprudența unui șofer de autobuz. În accident și-au pierdut viața pe loc șaptesprezece persoane, printre care și un copil de doar un an. La fața locului ... etc. etc..." Deci copilul Mihăiță e foarte important. E nevinovatul total. Mai întâi pentru că a venit pe lume accidental, apoi pentru că nici nu a apucat să se dezmeticească decât de ceva din apropierea lui, dar nu și de realitatea din jur, așa cum e, și a pierit într-un alt accident, dar pentru că e simbolul viitorului, a ceva bun, ce nu s-a mai întâmplat pe pământ până acum, intră la mențiuni speciale.

Celelalte șaisprezece personaje, ce duc cu ele tot atâtea capitole de viață, se știe doar că intrau în contact direct cu cele două aflate încă în stare foarte gravă la reanimare. Despre ei se cunoaște că unii erau șefi, alții subordonați, alții prieteni, amante, amanți, colegi, colege. Dar fiind răspândiți în prea multe locuri din țară la morga spitalului din orașul cel mai apropiat, unde fuseseră duse cadavrele accidentului, era imposibil să ajungă prea degrabă, aparținătorii lor, despre care, în cele șaisprezece capitole povestite până acum apar doar ca niște duhuri, ca niște pete de culoare, sau doar contururi, or așa ceva nu poate fi solicitat să-și recunoască fiul, fiica, soțul, soția, mama, cu atât mai mult cu cât majoritatea aparținătorilor celor doi de la reanimare sunt și ei decedați în accident.

Bunăoară, cine să-i mai îngroape pe Maria, Iustin și mama femeii, când Ana e și ea cu un diagnostic la limită?

Continuare în pagina 31

PULSURI PIA BRÎNZEU

"A lua pulsul" înseamnă pentru un medic occidental a simți cum bate inima bolnavului, iar pentru noi, ceilalți, a încerca să înțelegi cum merg lucrurile. Cam atât. În medicina orientală însă a lua pulsul este primul și cel mai important gest în strategia de determinare a diagnosticului și a evoluției unei boli. La baza artei tibetane de a vindeca, *Gso-wa Rig-pa*, stă o tradiție milenară, bazată pe o viziune holistică asupra dinamicii combinate a minții, corpului și spiritului.

Ca simplu turist la Dharamsala, centrul diasporei tibetane, am avut și eu curiozitatea să consult un medic care pune diagnosticul prin simțirea pulsului. Neîncrezătoare, m-am lăsat îndrumată spre un coridor întunecat și nu tocmai curat, care dădea într-o sală de așteptare simplă și un cabinet mobilat ca o cameră obișnuită. Am făcut o programare cu două zile înainte, deoarece, mi s-a explicat, medicul este extrem de căutat. M-a primit un bătrânel trecut de șaptezeci de ani, îmbrăcat modest în roba călugărilor tibetani. După ce îți lua pulsul și îți analiza urina, punea câteva întrebări, stabilea diagnosticul și te expedia să cumperi niște pilule imposibil de înghițit. La toți cei care am fost acolo ne-a spus corect ce probleme avem.

Când am ajuns acasă și am citit rețeta, am văzut spre surpriza mea că era semnată "Dr. Yeshi Donden." Donden a fost timp de douăzeci de ani medicul lui Dalai Lama și este autorul mai multor tratate ample de medicină tibetană budistă. Ca și confratii săi, pleacă de la ideea că suferința și boala sunt inevitabile ca urmare a faptului că ne-am născut, că nu știm să percepem adevărata față a lumii și că suntem prea atașați de egoul nostru. Ignoranța ne însoțește ca o umbră, spune Yeshi Donden, și datorită ei avem în noi sămânța bolii chiar și atunci când ne credem sănătoși. Împreună cu aversiunea și dorința, generează invidie, ură, gelozie și mândrie, provocând întâi o suferință a minții, apoi o tulburare a corpului. Ignoranța generează dezechilibrul flegmei și corespunde unui puls "greoi". Dorința provoacă dezechilibrul unei umori numite *rlung* (vânt) și provoacă un puls "sacadat", iar ura provoacă dezechilibrul bilei și se simte printr-un puls "plin". Dar mai există încă cel puțin alte zece tipuri de pulsuri, care diferențiază cele 84.000 de emoții afective și tot atâtea probleme fizice, concentrate în peste patru sute de boli. De aceea pregătirea medicală necesară pentru a surprinde toate complicațiile posibile durează două decenii. Dar ea nu se reduce numai la atât. Trebuie să fie dublată și de practica activă a unui călugăr budist, ajutat prin credință și prin puterea unor mantre (a unor sunete creatoare, repetitive) să își asigure întâi propriul echilibru intern pentru a-și putea ajuta apoi pacienții. În fiecare dimineață, prin ritualuri speciale, medicul tibetan se asigură că îndepărtează toate obstacolele spirituale care l-ar putea împiedeca să înțeleagă dezordinea din corpul bolnavului. Astfel, medicina tibetană ne conduce în lumea stranie a legăturilor dintre principiile macrocosmice și manifestările lor microcosmice, legături care erau familiare și europenilor din epoca medievală sau renescentistă.

Dr. Donden a fost invitat la o clinică universitară din San Francisco să vindece bolnavele de cancer la sân ajunse în faza terminală, când soluțiile alo pate nu mai funcționează. După cum probabil puteți anticipa, rezultatele au fost pozitive. Medicii occidentali, care acceptă cu greu ideea că niște ierburi pot vindeca ceea ce nu reușesc tratamentele chirurgicale radicale, s-au închinat, vrând, nevrând, în fața succesului lui Donden. Mă întreb cât timp le mai trebuie ca să invite și medicii mongoli care vindecă fracturile în numai câteva zile printr-un simplu masaj manual. Oare faptul că în China au fost deschise de curând peste patruzeci de clinici de medicină mongolă nu le dă de gândit?

KARAOKE ADRIAN BODNARU

A fost odată o băutură frumoasă. Locuia departe, undeva între munți, împreună cu via și prunul ei. Pe atunci îi trăiau, fericiți la bătrânețe, chiar și apa, și orzul din partea mamei. Purta culori curate și luminoase, iar la nunți, câte o salbă proaspătă din felii de lămâie. Până și aerul, cât era el de tare pe acolo, se îmbujora de câte ori își trecea gândurile prin spuma ei deasă și parfumată. La râu, când albea suferințele, peștii și fluturii îi săreau în poală cerându-i parcă să le brodeze aripile pe tejgheaua strălucitoare a șezătorilor lungi, de iarnă. Gheața din iazuri crăpa de necaz dacă nu-i înviora obrăjii, iar vișinele îi punea sămburii în palmă, numai să-i intre sub piele. Nimeni nu avea destul curaj să-i ceară tinerețea, dar se știa că e dintre cele ce se fac și mai focoase cu trecerea timpului. Doar un pahar înalt și sincer, prin care se putea citi o carte deschisă de atâtea sănătate, și-a rupt singur piciorul, într-o bună zi, să nu-l ia, vai, în armată.

CU OCHI MIGDALATI, PRINTRE CĂRȚI ȘI PRIETENI ROBERT ȘERBAN

Joi, 15 octombrie

De ce mi-a fost frică am scăpat: alarma de la telefon bâzâie. Și-o aud din prima. Adevărat, am dormit fără dopuri în urechi. E 7. Am o jumătate de oră pentru bărbierit, duș și cafea. Greșesc estimarea cu cinci minute. Dar la opt și un sfert sunt în aeroport. La 9,30 avionul decolează de la Zürich spre Frankfurt. E soare și senin. Doamne-ajută! Nu se amestecă bine picăturile de ceai și lapte primite de la stewardesă, că aterizăm. Îmi recuperez geanta și mă îndrept spre gara din aeroport, în timp ce studiez mersul trenurilor. Îi mulțumesc în gând Adrianei Cărcu: mi-a trimis prin email "povestea" cu cine și la cât vine, când și încotro pleacă. Hotel Novotel. Îmi trag sufletul un ceas în fața televizorului. Ce bine că la Winterthur n-am "sticla" în apartament. O sun pe doamna Andreescu. Răspunde domnul Matei. Să vin, mă așteaptă la intrare. Din două... S-uri și trei stații ajung la târgul de carte. Am mai fost în urmă cu trei ani, când Brumar a fost invitată de organizatori să aibă un stand. Ce șoc am avut atunci, când am văzut opt hale (mai mari decât Romexpo, pe câte două-trei niveluri), cu mii de standuri și milioane de cărți (peste o sută de mii erau numai noutăți!), legate între ele de scări rulante ori de microbuze. Mă rog, vizitatorii cu viața sportivă la zi pot merge și per pedes.

Sunt controlat în geantă. Polițiștii au detectoare. Și arme. Au fost amenințări cu bombe. Și nu editoriale. Mișună chinezii. țara lor e invitată de onoare la cel mai mare târg din lume. Întru împreună cu doamna Ana Andreescu, care mă așteaptă. Standul României este în aceeași hală și în același loc ca acum trei ani. Și are 140 de metri pătrați. Roșesc când dau cu ochii chiar de mine, întins pe un afiș înalt de peste doi metri. Dar și ceilalți scriitori invitați de Ministerul Culturii să-și lanseze cărțile ori să citească – Doina Ruști, Ioana Ieronim, Bogdan Hrib și Mircea Cărtărescu – sunt la fel de mari. Pe afișe. Mă văd cu Ioana Grunwald, Doina Ruști, Magdalena Mărculescu și Silviu Dragomir de la Editura Trei, cu Lucian Dan Teodorovici și Bogdan Alexandru Stănescu. Ultimii doi sunt "pe rapid, înainte", fiindcă au întâlniri cu alți editori. Lucian, să "vândă" autori români, Bogdan – să "cumpere" autori străini.

Plec cu doamnele Ruști și Andreescu în căutarea Chinei. Acum, cât încă se poate, căci în weekend va fi puhoi. We can't! Hala centrală. Mă entuziasmează lipsa de opulență, de kitsch, de stele cu cinci colțuri și de steaguri roșii. Dimpotrivă, standul – cam cât o jumătate de stadion – este de un mare rafinement, în alb și negru, cu un raft lung și sinuos, ca un perete, umplut cu cărți ale căror cotoare sunt albe, cu alte câteva rafturi cu cărți "pe bune", cu o hartă tridimensională a Chinei (din care nu lipsește un ochi de apă, chiar în centrul standului), cu o istorie în imagini a scrisului, cu statui ale înțelepților chinezi, cu instrumente de tipărit, cu un domn tăcut ce, pentru un euro, îți dă o litografie, cu zeci de scaune îndreptate către masa la care se perindă, din timp în timp, pentru lecturi și lansări, cei o sută de scriitori chinezi participanți la târg. În partea dreaptă, un rând lung de vreo 20-30 de metri cu cărțile viitorului: e-book-uri. Care coboară de sus și costă doar 50 de euro. În care pot fi incorporate o mie de volume. Marfă! Eu plec să-mi caut editorul... pe hârtie.

Pop Verlag e în hala 3. Traian Pop Traian și soția sa sunt la datorie. Nelipsiți, an de an, de la târgurile din Frankfurt și Leipzig. Cele mai importante din Germania. O bună parte dintre titlurile de pe rafturi aparțin scriitorilor români, de la Nichita Stănescu, Ioan Flora, până la Rodica Draghinescu, Ioana Nicolae, Aura Christi, Emilian Galaicu Păun și, cel mai recent, Lucian Dan Teodorovici. Afișe despre lansarea mea și a lui Lucian. Ciocnesc cu doamna Pop un pahar cu vin. Și încă unul, să fie cu noroc.

Continuare în pagina 26

REPUBLICA BANAT (III) RADU PAVEL GHEO

Continui (și închei) aici exercițiul ucronic propus acum două luni, în care îmi imaginam cum ar evolua în secolul XX o ipotetică Republică Banat, un stat imposibil în realitate, dar imaginat de unii din când în când. Am ajuns cu istoria la finalul celui de-al Doilea Război Mondial, la sfârșitul căruia, după cum ne sugerează condițiile istorice ale epocii, acea Republică Banat ar fi nimerit în tabăra învinșilor, ca aliată a Germaniei hitleriste.

Scenariile posibile pentru evoluția sa după 1945 sînt numeroase, căci finalul aceluia război a reprezentat un moment de cotitură pentru întreaga Europă, dar, de dragul clarității și conciziei, le voi subsuma aici la trei direcții de evoluție generale.

Prima din ele, cea mai optimistă, ar fi ca la finalul războiului Republica Banat (sau o parte din ea) să fie incorporată în statul român, adică să se unească în cele din urmă cu România. Pentru locuitorii fostului stat ar fi urmat o perioadă grea, de persecuții politice din partea autorităților comuniste instalate de Uniunea Sovietică. Zeci, sute de mii de cetățeni care au luptat de partea Reichului sau au susținut politic statul german ar fi fost deportați în URSS, ar fi făcut închisoare politică și ar fi fost strămutați în Bărăgan sau în Delta, la muncă silnică. Nu altceva s-a întîmplat în realitate, adică în istoria reală, numai că dimensiunea persecuției la care ar fi fost supuși locuitorii ar fi fost mult mai mare, fiindcă statul român ar fi încercat – cum e și normal – să-și impună autoritatea și să mențină controlul într-o zonă în care anterior nu ar fi avut un aparat administrativ instalat și funcțional. Spun că aceasta ar fi varianta cea mai optimistă, fiindcă nu s-ar deosebi foarte tare de ceea ce s-a întîmplat în realitate, iar rezultatul ar fi fost (cu o întârziere de aproape treizeci de ani) același: Banatul ar fi devenit ceea ce este și acum – o regiune românească, ce aparține de drept statului român.

A doua variantă ar fi fost ocuparea Banatului de către statul iugoslav (adică o reluare, dar una reușită, a operațiunilor întreprinse de sîrbi în 1918). Aflată în 1945 de partea învingătorilor, Iugoslavia lui Tito ar fi putut prelua integral ficționala Republică Banat, cu acceptul marilor puteri. Nu este o presuposiție atît de fantezistă (sau nu mai mult decît întreg textul de față): la fel s-a întîmplat în 1945 cu peninsula Istria, care a fost inclusă vreme de un secol în Imperiul Austro-Ungar, între 1918 și 1945 a aparținut Italiei, iar după al Doilea Război Mondial a intrat în componența Iugoslaviei (azi fiind o regiune a Croației). Nici în Iugoslavia lui Tito bănă-țenii n-ar fi scăpat de deportări, de închisoare

și de colectivizare. Desigur, s-ar fi bucurat ulterior de o perioadă de bunăstare destul de lungă în epoca de deschidere din deceniile 7-8, dar apoi ar fi urmat lungile și devastatoare războaie iugoslave la care populația din Banat ar fi luat parte inevitabil. Îmi imaginez cum ar fi fost, de exemplu, să fiu încorporat și trimis pe front, în Bosnia – eu și alții asemenea mie. Sau mă gîndesc la bombardamentele pe care le-ar fi lansat în 1999 avioanele NATO asupra orașelor Reșița ori Timișoara din Iugoslavia.

În fine, a treia – și cea mai sumbră – variantă ar fi fost menținerea Republicii Banat ca stat independent. Ca și România, Ungaria, Bulgaria ș.c.l., acest statuleț ar fi intrat sub tutela Uniunii Sovietice și ar fi fost controlat de comuniștii de la Moscova. Desigur, colectivizarea, deportările, condamnările politice și execuțiile ar fi fost inevitabile. Ba chiar, fiind vorba de un stat colaboraționist al Reichului, cu o populație germană masivă, sovieticii ar fi acționat cu mai multă duritate, atît pentru a pedepsi, cît și pentru a supune. Mai mult, cunoscînd metodele prin care Uniunea Sovietică și-a exercitat controlul asupra țărilor vasale, nu ar fi fost de mirare dacă – dată fiind situația delicată a Banatului multiethnic – liderii de la Kremlin ar fi cedat sau ar fi dat la schimb bucăți din Republica Banat vreunui din statele învecinate. Așa s-a întîmplat, de exemplu, în realitate cu Republica Moldova și Transnistria – și nu e singurul caz în care sovieticii au creat potențiale focare de conflict, pentru a controla mai bine statele subordonate lor și pentru a provoca instabilitate în absența tutelei lor. Astfel, în varianta aceasta Banatul ar fi putut deveni un teritoriu al conflictelor interetnice și teritoriale, încurajate dinspre Moscova, în loc să se laude, așa cum o face astăzi, cu spiritul de toleranță interetnică și interconfesională. Am fi văzut un Banat devastat de lupte de gherilă, cu sate incendiate, orașe sub asediu, mici lorzi locali ai războiului și o instabilitate cronică, aducătoare de sărăcie și moliime.

Da, a fost un joc, slavă Domnului. E doar un joc ficțional cu istoria. Dar am vrut să arăt că, indiferent de modul în care concepem națiunea, cetățenia, statul și identitatea, indiferent de vicisitudinile istoriei sau de pasiunile localiste și regionaliste, pentru Banat apartenența la statul român nu era doar varianta cea mai logică, ci și cea mai benefică.

Și cu asta jocul ucronic se încheie, iar noi revenim la realitatea noastră stabilă. Fiindcă, din fericire, istoria nu poate fi modificată retroactiv.

LINIA ORIZONTULUI DE ION BARBU

FRATII MINORI SI SECURITATEA

DANIEL VIGHI

- frânturi epice -

Fratele minor îl apucă cu degetul mare și cu arătătorul de bărbie, îl strânge atât de tare, încât fratele Silvică se strâmbă de durere. Nu strânge așa de aspru, tovarășe, apucă să spună în vreme ce fratele minor îi dezvăluie faptul că Madre Teresa este misionară din Albania comunistă și asta nu o împiedică să fie o adevărată "portatrice dell'amore di Dio e ambasciatrice della Sua pace". Când aude așa ceva, Malaku suspină, pistolul automat i se bălângăne pe umăr: "L'amore di Dio è più forte della morte". Just, tovarăși, eu sunt dispus să cred asta, nu ați putea să mă eliberați? La aceste vorbe ale lui Silvică unul dintre însoțitorii Malakului face un pas în mijlocul chiliei și rostește cu voce tare:

Bucuria mea ești Isus

Nimic pe pământ nu Te poate înlocui

Chiar când trec prin necazuri

Știi totuși că Tu mă conduci

Tu ești totul în viața mea.

Când a auzit asemenea versuri, ofiterul acoperit Silvică a simțit că își pierde răbdarea, l-a încercat deodată gândul ascuns că a încăput pe mâna unor nebuni și că în asemenea condiții va fi foarte greu de negociat cu ei viitoarea lui eliberare. Cum să mă eliberez, Doamne, din temnița asta? La întrebarea asta în chilie se auzi ca dintr-un colț textul izbăvitor: "Ca la comandă, după ce deținuții în număr de circa 40-50 și-au ocupat locurile pe rogojinile așezate direct pe cimentul pardoselii (nu exista nici un fel de prici în această celulă), un individ, de o statură chircită, cu un chip desfigurat de ură, studentul Sorin Pintilie din Bacău, condamnat 2 ani pentru omisiune de denunț (probabil), se ridică și se postează în mijlocul camerei, urlând: «Acum la lucru!»"

La cuvântul Malaku. A venit vremea să trecem la treabă și să vedem ce anume facem mai departe cu tovarășul ofițer acoperit Silvică. Între timp își făcu apariția în chilie fra Zimmerman, mai marele popilor negri despre care îi spusese, făcând pe naiva, Florița Pellegrini. Fratele minor despre care află chiar în acel moment că se numește fratele Jacob se sculă respectuos în picioare de cum intră în chilie fra Zimmerman.

- Hello, fratelli Jacob, îi spune fra Zimmerman și din salutul acela anglo-american află vigilentul Silvică faptul că se numește așa frațelii acela care l-a strâns de bărbie atât de bărbătește cu degetul arătător și cel gros.

Fra Zimmerman este șeful tuturor, se vede din felul în care se mișcă, în plus lui Silvică îi reveniră din nou calitățile paranormale, se petrecuse vreme de două zile o stranie decuplare a lui de la instinctele care îl făcuseră atât de prețios în ochii serviciilor străine, de la Mossadul ebraic la MI6 și CIA, serviciile anglo-americane, dar și cel pe nume CSIS, care era serviciul puterii populare chineze, cu care Securitatea română vroia să intre în legături mai strânse tocmai pentru a șicana fratele mai mare și brațul lui înarmat și neadormit care este KGB-ul, bine știut de întreg mapamondul. Fra Zimmerman ia loc pe un fotoliu de piele veche, maronie, groasă și garnisită din belșug cu flori din piele, o frumusețe era scaunul așa de minunat lucrat, o adevărată capodoperă din lemn și piele. Silvică îl văzu acolo pentru prima oară, de când a intrat nu a apucat să-l bage în seamă, abia acum se holbează uluit la acea capodoperă de pricepere meșteșugă-rească. În timp ce se așază între brațele frumos sculptate sub forma unor tigri bengali, fra Zimmerman oftează asemenea oricărui șef de pretutindeni care se lasă în brațele unor fotolii de asemenea preț.

- Bag de seamă, tovarășe ofițer Silvică, faptul că privești cu multă admirație fotoliul nostru. Silvică încuviințează plin de respect

recâștigat deodată din vremea vechii orânduiri burghezo-moșierești, întărind prin această afirmație a lui ceea ce spusese mai anul trecut Șelma la cafeneaua lor pariziană, și anume faptul că serviciile secrete din Est nu erau trainice, după cum nu era trainic nici comunismul, și asta în ciuda tancurilor sovietice care mișunau de la Lodz la Dresda și de la Debreceen la Mănăstur. Ehe, zicea Șelma, ascultă la mine camarade, la prima încercare mai aspră a istoriei, serviciile vor trăda, vei vedea că așa va fi, nu acum, e prea devreme, nu e momentul potrivit, dar e chestie de timp, vei vedea. Și cine vine, Șelma dragă, în loc? Din nou se instalează nenorocirea capitalistă și nedreptatea exploataării omului de către om? Chiar așa, chiar asta va fi, se vor întoarce micii și marii capitaliști sub forma nomenclaturii și a serviciilor secrete. Aceștia vor profita de regimul democrat-popular și de regimul capitalist de-a valma și în mod egal. Nimic nu se poate înfăptui în istorie fără noi, cine nu știe asta este un zezec. Dragă Șelma, nu cred asta, i-a spus Silvică iar Șelma a râs cu multă poftă, grozav a râs Șelma de naivitatea ofițerului deplin acoperit al Securității române și i-a replicat că de n-ar fi avut calități paranormale, nu l-ar fi băgat nimeni în seamă, ar fi rămas un amărât de spion din Est, un pârlit coate-goale de ofițer de Securitate deplin acoperit. La ce-ți folosește acoperirea deplină când vezi că noi știm tot, i-a spus, și Silvică a dat din cap supus, era clar, asta se dovedea a fi un lucru dincolo de orice bănuială. Aspasia era peste tot, nu putea mișca niciunde fără să fie ea acolo, nu putea strănuța fără ca ea, marea și necunoscuta Aspasia, să nu știe, să nu analizeze, să nu decidă în consecință. Mi-este somn dis-diminează și aș vrea să dorm, să mă cufund în brațele somnului și să uit totul, să nu mai știu nimic. Ce trebuie să facem acum, îi întreabă fra Zimmerman pe ceilalți companioni. E vremea să intrăm în acțiune, am tot așteptat destul. Va trebui să-l convingem pe tovarășul Silvică despre faptul că nu glumim.

- Am înțeles. Nu e cazul! Sunt dispus să fiu de acord. Vă cred, să zicem. Dar înainte de asta nu credeți că ar fi necesar să știu și eu cu cine am de-a face?

- Asta noi hotărâm dacă e sau nu momentul să aflăm. Deocamdată nu ești în poziția să pui întrebări.

- Asta e adevărat, numai că ați uitat despre faptul că sunt totuși înzestrat cu un minunat dar paranormal și pot pricepe ceea ce mulți nu au de unde ști. Singura problemă pe care o am de rezolvat este să identific cum anume ați reușit preț de două zile să-mi dezactivați calitățile paranormale și să nu mai pot întui primejdia, capcanele și provocatorii, cum a fost această nană pe nume Florița Pellegrini, despre care nu mi-am dat seama că îmi întindea o cursă. Pricep acum, deoarece am reintrat în capacitățile anterioare, știu ce trebuie, nu mai pot fi deturnat din misiunea mea și voi știți asta pentru că aveți și voi asemenea inși de factură neaoș paranormală. În mod sigur cu ajutorul lor mi-ați anihilat dotările preț de două zile, timp suficient pentru a mă răpi și a mă aduce aici, în fața acestui minunat fotoliu de piele lucrat manual din vremurile vechi.

- Dacă ai priceput toate astea, dragă tovarășe Silvică, de bună seama ți-ai dat seama și despre puterea organizației noastre, despre înzestrările ei, despre faptul că se află în război informatic cu Aspasia, care, pe lângă noi, este grosolană, este asemenea unui subofițer căruia îi put cizmele. E clar?!

Fragment din romanul
(de 500 de pagini!) cu titlul
PODOABE, ȘI PĂLĂRII, ȘI PONCHO,
ȘI PĂR LUNG, ȘI MĂRGELE

DOUA NALUCI: KARL BROCKY SI GHEORGHE VALEANU

VIOREL MARINEASA

Îl urmez la jumătate de pas pe Ghiță Văleanu. Intrăm pe Eugeniu de Savoya de pe Francesco Grisellini. Mai nou îmi tot vorbește despre Carol, un nou coleg de navetă, tot artist și profesor de desen, cu care ba discută împătimit, ba se ceartă, ba răd complice, ba se îmbată. Îi zice când Coarci, când Karl, când Cărolică, după toane. Susține ba că-i neamț, ba că-i austriac, ceea ce-i altceva, ba că-i ungur, ba că-i sârb, ba că-i corcitură, ba că-i român de-al nost, lua-l-ar naiba. Ezită să mi-l prezinte, dar îmi promite mereu. Culmea e că-și au atelierele unul peste drum de celălalt, Ghiță la numărul 11, Carol la 12. În mansarda lui Văleanu am fost adesea, regăseai aceleași obiecte într-o distribuție mai mult sau mai puțin diferită. Lavaboul având ligheanul cu zoaie, pe podea – oale, farfurii cazone conținând resturi de mâncare, sticle de bere, culcate cele goale și în poziție de drepti cele pline; patul de fier și... cam atât; a, da, de-a lungul unui perete, întoarse, câteva lucrări înrămate; și oberlihtul întotdeauna deschis, ca să se așeze porumbelii pe policioara cu firimituri și cu grăunțe ce le era destinată.

De data asta o să-mi arate două portrete pictate de Carol. Urcăm anevoie, oprindu-ne des și sporovăind. Când intrăm, un mic stol de porumbelii inspectează fără teamă mansarda, unul i se așază pe cap, mai precis pe notoria sa băscălie, altul i se pune în palmă. "Numa să nu pictați unde nu trăbă", îi avertizează Ghiță. El se va întinde pe pat, eu voi sta pe scaunul pe care tocmai îl șterge cu un prosop, vom bea bere direct din sticlă și vom contempla. Despachetează lucrările, le sprijină de zid. Face un semn magic prin care potolește zburătoarele. Referitor la cei din portrete: "Sunt vecinii noștri de la numărul 14, Franz și Barbara Weldin." "Ce vorbești, acolo nu mai stă nimeni, totul se prăbușește, doar dacă nu s-or fi pripășit inși fără căpătâi..." "Soții Weldin au locul lor asigurat", zice calm și convins Ghiță. "Ce-i cu costumația asta de operetă sau de bal mascat? Pene de struț ridicole în freza cucoanei, iar tipul – înțepenit în redingotă și gătit de gulerul tare." "Mă dezamăgești, nu observi esențialul. Pe Carol îl preocupă ochii modelelor. Deși îl iubește pe Franz, care-i vine și un pic rudă, i-a pus în evidență *strabismul divergent*, ca să folosesc o sintagmă a doamnei Valeria Pârvulescu." "Dar privirea nevastei ce spune?" "Mai radem o bere și ne dăm." Tăcem. Ne uităm la perechea din alt veac. Ascultăm uguitul porumbeilor. "Am proiecte mari cu el. Știi că predau la Liebling. Popa catolic dintr-un sat aparținător, Conacul Iosif, mi-a cerut să-i pictez vitraliile de la biserică. O să lucrez cu Karl. Fiecare ne-am dat proba. Eu – cu nebulnia catedralelor gotice, el – cu *Iisus și samariteanca*, dar mai ales cu acea copie (care nu e copie!) pe care a făcut-o la Luvru după *Nunta din Caana* a lui Paolo Veronese. Hai să-i facem o vizită!"

Trecem strada. Curtea pare un șantier. Batem la prima ușă. Ne întâmpină un tip bărbos, arborând un soi de rubășcă roșie. Să tot aibă vreo patruzeci și ceva de ani. Vorbește stricat românește: a lipsit mult timp din țară. Suntem într-o încăpădere albă, cu desăvârșire goală. Ne îndeamnă să ne așezăm pe podea. Alegem să ne rezemăm de ziduri. El rămâne drept în fața noastră. Începe să povestească. Asta e casa în care s-a născut. Tatăl său venise de la Viena. A fost frizer, apoi peruchier la teatru. Mama era originară din Biserica Albă. Din păcate, a murit când el avea șase ani. Ni-l amintim cumva pe Lorenz Gindl, fostul director al teatrului? Îi venea un fel de unchi. Acesta i-a târât pe el și pe tatăl său în aventura trupelor vagante, fiind silit la o vârstă fragedă să apară în spectacole pe care le detesta. A jucat în Maribor, în Ljubljana, în Trieste. A fugit de la *teatraliști* și a încercat să devină piccolo într-un restaurant. L-au găsit însă și tatăl a luat decizia să revină amândoi la Timișoara. Nu a reușit să termine gimnaziul la piariști din pricina problemelor materiale. Pe la 16 ani s-a dus în vizită, la Vârșet, la neamuri de-ale mamei. Aici l-a cunoscut pe Melegh Gabor, cel ce i-a îndrumat primii pași în pictură. Întors acasă, a ascultat îndemnul vecinului Franz Weldin de a studia la Viena, la Academia de Arte. N-a dus-o ușor. A dormit prin grajduri, sub cerul liber, și-a câștigat pâinea ridicând popicele pentru jucătorii dintr-un club. A obținut premiile Gundel și Lampi pentru pictură. A absolvit cu brio Academia.

Continuare în pagina 23

RECURS LA RATIUNE

RADU CIOBANU

Am avut o vară tristă și grea. M-a surprins pe când începusem să-mi notez câteva reflecții conturate de-a lungul lecturii unei cărți care nu poate lăsa pe nimeni indiferent: *Noblețea spiritului. Un ideal uitat*, de Rob Riemen. O carte de înțelepciune, la urma urmelor, dar atipică în arealul genului. Încercând acum să revin, constat retrospectiv că, având un singur scop, o singură și clară determinare, ea oferă totuși atâtea deschideri și unghiuri de abordare, de interpretare și comentariu, încât e imposibil ca, într-o cronică limitată de rigori redactionale, să le exploatezi pe toate. Mă voi mărgini de aceea, contrar intenției inițiale, să relev doar importanța și actualitatea acestei apariții.

Acel unic scop și clara determinare ale lui Rob Riemen sunt reactivarea măsurii și valorii umanismului și crearea unei noi receptivități pentru instaurarea nobleței spiritului într-o societate aflată în derivă pe niște coordonate care nu pot duce decât la instaurarea unui nou tip de totalitarism. Este un demers în cele din urmă temerar, întrucât poate fi, cum a și fost, ironizat ca anacronic, rupt de realitățile tehnocratice, pragmatice, "consumatoare" de efemeride, ale lumii contemporane. Dar tocmai caracterul său atipic, constând în desfășurarea în evantai a unei problematice extrem de complexe și de incitante, îi asigură puterea de seducție și accesibilitatea. Provoacă însă și adversități, precum acelea ale unui mic comando care l-a acuzat expeditiv pe Rob Riemen de literaturizare inadecvată a unei cărți de idei, de supralicitare a unui umanism "vetust", de o retardată detașare de nihilism, văzută ca încăpățănarea de "a marșa cu ochelari de cal pe un drum perfect trasat de către bunici către o Valoare oricum intangibilă" (Octav-Eugen Popa, Obs. cult., nr. 474).

În răspăr cu atari rezerve, nu pot să nu remarc că ideea lui Rob Riemen de a "literaturiza" a fost una salutară ca modalitate de *captatio*, într-o vreme când cititorii avizați sunt tot mai puțini, iar celorlalți, presupunând că mai există, trebuie să le vorbești "amăsurat priceperii". Iar unul din farmecele acestei cărți stă tocmai în harul lui Rob Riemen de a o concepe în așa fel, încât cititorul cult îi rămâne alături, în timp ce și loaza pricepe. Se poate pune și problema actualității unei astfel de cărți. Într-un interviu cu autorul (Rom. lit., 8/2009), Sorin Lavric își mărturisește scepticismul față de efectul pe care ea l-ar putea avea asupra cititorului blazat de astăzi. La care Rob Riemen răspunde: "Cel care citește cu adevărat nu poate fi niciodată blazat. A citi este o stare de spirit, înseamnă să fii permanent deschis, să ai imaginația liberă. Este, sau ar trebui să fie, un act de transcendere a propriului sine." Durerea, aș adăuga, este că aceia care citesc cu adevărat, familiarii acestei stări de spirit sunt tot mai puțini. Pentru cei mulți, captivi ai efemerului, ai divertismentului, ai tot ce este cool, "nou, sexy și plăcut", e nevoie de o carte cu mare putere de impact pentru a-i disloca din blazarea afișată ca blazon.

O astfel de carte este chiar *Noblețea spiritului. Un ideal uitat*. Prin tonul colocvial, prin ingeniozitatea structurii, prin prestigiul și marea numără al exponenților umanismului pe care îi convoacă, resuscitându-le argumentele și relevându-le actualitatea, ea are capacitatea de a scoate măcar pentru o clipă din blazare, de a pune pe gânduri. "Oamenii – scrie Rob Riemen – sunt dispuși să creadă orice, preferând să facă asta decât să gândească cu mintea lor". Performanța sa stă în deblocarea gândurilor proprii, ceea ce duce implicit la ieșirea din pasivitate prin adoptarea unei atitudini. În *Postfața* sa, Horia-Roman Patapievicu numește cartea lui Rob Riemen "un poem didactic". Și, într-adevăr, ea e investită în mod deliberat și cu o funcție didactică, de inițiere, disimulată prin elocința pledoariei, ca și prin vibrația, nu doar o dată patetică, a ilustrelor voci convocate să o susțină. E o opțiune a autorului, consecutivă fermei sale convingeri, anume aceea că educația este cheia bunei stări a spiritului uman și singura cale de acces înspre noblețea sa.

E vorba, evident, de educația liberală, cea care, emancipată de "călăuzele" ideologice, deschide vaste perspective asupra valorilor umaniste și uzează de rațiune în accepția lui Spinoza, ca suprem dar al omului, cel care-l situează deasupra animalității și-i deschide calea înspre adevăr, conceput ca măsură și valoare. Respectul rațiunii față de ideea transcendenței, sincronia și complementaritatea acestor concepte stau la temelia civilizației. Iar Rob Riemen apelează aici la viziunea lui Goethe asupra civilizației, Goethe fiind, alături de Thomas Mann, de Platon, Socrate, Spinoza, unul dintre modelele sale de dreaptă gândire: "Civilizația este un permanent exercițiu al respectului. Respectul față de divin, față de pământ, față de semenii noștri și, astfel, față de propria noastră demnitate." Definiție care, pusă în contrast tocmai cu disparența respectului în acest început de veac, are forța de a releva involuția înspre subcultural și, implicit, înspre subuman a societății contemporane. Cu alte cuvinte, înspre nihilism, ale cărui teze Rob Riemen le reassemblează în memorabilul monolog imaginar al lui Nietzsche.

De altfel, în *Argument*-ul cărții, Vladimir Tismăneanu o consideră a fi, în esență, "un manifest antinihilist". Ceea ce nu contrazice nicicum caracterul ei de poem didactic. Asta a urmărit și Rob Riemen: ca, prin varii metode și tertipuri persuasive, să-i ofere cititorului revelația dezastrului spre care ne îndreptăm, cauzele și vinovățiile sale. I s-a și reproșat ceea ce s-a considerat a fi tonul "alarmist, al urgenței istorice", care ar "sufoca" acest demers. Nefiind cătuși de puțin alarmist, ci calm și rațional, tonul cărții e marcat, în schimb, realmente, de "urgență istorică". Orice conștiință nu doar cultivată, ci și cât de cât educată, excedată acum de cultul non-valorii, de confuzie, de kitsch, de toate aluviunile postmodernității, va înțelege imperativul "urgenței istorice" de îndată ce va citi o reflecție ca aceasta, a cărei concluzie este, de fapt, intrinsecă întregii cărți: "Lăsați la discreția prezentului și a efemerului, ființa umană nu mai poate fi decât grăbită, hăituită, rătăcitoare printr-un univers fără sens, urmărită de lipsa timpului [...] Imperiul de o mie de ani și paradisul comunist au fost concepute explicit ca alternative seculare ale eternității alungate. Societatea occidentală actuală are aceleași aspirații ca și fascismul și comuniștii."

Iar pentru ca afirmația să nu rămână în sfera generalizărilor abstracte, Rob Riemen detaliază fenomenul, punctual, concret, în terifiantul monolog, de asemenea imaginat, al torționarului lui Leo Ginzburg: "Oamenii nu știu ce să facă cu libertatea, ea le complică mult prea mult viața [...] Dă-le oamenilor libertatea și ei o vor transforma în desfrâu [...] Noi am inventat puterea propagandei, a imaginilor și a

exaltării colective [...] Cum de poți crede că democrația și cultura ta pot coexista?

Masele nu sunt interesate, căci capul lor refuză orice întrebare, iar pântecele vrea să fie hrănit. Politicienii nu sunt interesați, căci puterea lor stă în prostia maselor. Iar cei cu adevărat puternici, oamenii cu bani, nu sunt interesați, căci cultura costă bani [...] Economia, banii vor guverna și ceea ce nu are valoare comercială, nu este democratic și eficient, nu va mai exista [...] Totul va trebui să fie nou, sexy și plăcut. Asta se vinde, asta e ce vor oamenii" (subl. aut.) Am reproduș numai acea parte care-i interesează și-i afectează în cel mai înalt grad pe toți cei ce, într-un fel sau altul, și-au consacrat viața cultivării valorilor consacrate, devenite în această viziune "vetuste". Monologul este însă mult mai cuprinzător și – cine n-ar recunoaște-o? – identifică foarte exact coordonatele între care pare a eșua societatea contemporană. Cum să nu resimțim atunci necesitatea "urgenței istorice"?

Ar exista vreo soluție? Rob Riemen o vede în resuscitarea și cultivarea nobleței spiritului. Sintagma e preluată de la Thomas Mann, modelul său predilect printre celelalte modele ilustre. Acesta a publicat în 1945 un volum intitulat *Noblețea spiritului. Șaisprezece eseuri despre problema umanității*. "Rareori un titlu a fost atât de amar, scrie Rob Riemen. De atunci, abia dacă am mai auzit sau citit ceva despre noblețea spiritului. În societatea noastră, această sintagmă este inoportună, iar idealul însuși a fost uitat." Dar Thomas Mann însuși a împrumutat sintagma de la propriul său model cardinal – Goethe. Care îl aflase la Spinoza... Iar Rob Riemen, azi, reconstituie toată această filiație cu vaste ramificații în arborele umanismului european, convins că reactivarea nobleței spiritului, ca scop primordial al educației liberale, o va putea instala în conștiința societății contemporane ca "singur corectiv al istoriei omenirii". Și chemat în ajutor e tot Thomas Mann: "Într-o democrație care nu respectă viața sublimă

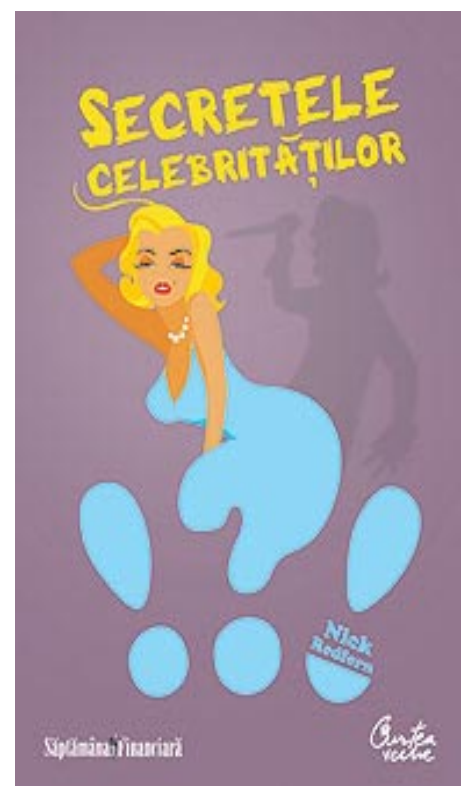

a spiritului și nu este determinată de ea, demagogia își face de cap, iar nivelul vieții naționale se coboară la cel al ignoranților și necultivaților, în loc să domine principiul educației și să prevaleze tendința de a ridica păturile sociale inferioare la înțelegerea culturii, făcând astfel încât nivelul culturii celor mai buni să fie recunoscut ca opțiune dominantă." (A bon entendeur...)

Să fie oare acest soi de neo-narodnicism o soluție utopică? Să fi devenit oare aceste Valori consacrate, pe care Rob Riemen încearcă să le apere și să le impună, "oricum intangibile", așa cum afirmă criticii săi? Mărturisesc că scepticismul mă bânuie și pe mine când văd ce depărtări ne separă de ele. Pe de altă parte însă, indiferent care i-ar fi eficiența, o carte minunată, scrisă de un om care nu și-a pierdut credința în noblețea și puterea spiritului, rămâne o operă stenică și salutară, într-o vreme confuză, prielnică tuturor negațiilor.

Rob Riemen, *Noblețea spiritului. Un ideal uitat. Argument* de Vladimir Tismăneanu. *Postfață* de Horia-Roman Patapievicu. Traducere din limba neerlandeză de Gheorghe Nicolaescu. București, Curtea Veche, 2008.

NOU la CURTEA VECHE

EDUCATIA FELINEI' FEROCCE CRISTINA CHEVERESAN

Anul trecut, debutul lui Aravind Adiga făcea furori în Marea Britanie (și nu numai!), unde i se acorda Man Booker Prize-ul în detrimentul mult mai cunoscuților Sebastian Barry, Amitav Ghosh sau Salman Rushdie. Ce îl impunea pe tânărul jurnalist indian? Traducerea recentă de la editura RAO poate oferi răspunsuri celor care o așteptau cu imensă curiozitate. O parte importantă a explicației constă, probabil, în activismul manifest al autorului, care declara: "Acum, când India trece prin schimbări enorme și e probabil ca, alături de China, să moștenească lumea de la Occident, e important ca scriitori ca mine să expună nedreptățile brutale ale societății de acolo"¹. *Tigrul alb* face o radiografie nemiloasă a in Justiției, din perspectiva inedită a unei victime devenită călău.

Personaj principal? Balram Halwai, proprietarul unei companii de taxi din Bangalore, întreprinzător născut în inima întinericului, de unde se extrage treptat. În primele amintiri apar tatăl, înhămat la ricsă în micuțul sat Laxmangarh înainte de a muri de tuberculoză, și mama, incinerată în fața copiilor și lăsată în grija marelui colector de deșeuri umane – Gangele. Mizeria și grotescul guvernează o lume paradisiacă doar pe hârtia documentelor înaintate forurilor internaționale de către autorități surde, oarbe, mute. Balram învață de mic despre înșelătorie, manipulare, corupție, nepăsare – cunoștințe extrem de utile pe viitor. Scăparea din noroi nu i-o aduce atât învățătura obținută prin hotărârea părintelui, ci disperarea de a se descurca. Băiatul pe care familia nu avusese timp să-l boteze află secretele vieții trăgând cu urechea; ca șofer, e martor la spectacolul grandorii și decăderii.

Iar mocirla abia începe. Fizică și morală, ea sufocă un univers compus din jumătăți inegale. Paradoxal, părăsirea întinericului echivalează cu scufundarea în obscuritate: trădarea, șantajul, crima sunt cheile "succesului" pe care personajul-narator îl prezintă cu detașare cinică. Comunicarea se face succint, într-o serie de scrisori adresate (dar

netrimise) prim-ministrului chinez în ajunul vizitei acestuia în India. Balram, care a luat viața și numele fostului stăpân, Ashok, își anunță de la bun început statutul: ucigaș. Căutat, teoretic, de poliție. Din această poziție își deapănă istoria, menită să clarifice distincțiile de clasă, rasă, castă, religie active în societatea sa contemporană. Nimic melancolic, nimic sentimental în darea de seamă făcută cu sângele rece al deciziilor asumate.

Criminalul de (ne)voie își proclamă supremația asupra unei lumi în derivă cu voce alertă, sarcastică, sigură pe ea, cu inflexiuni tăioase și umor caustic. Torționar modern, tânărul se concentrează asupra violenței mediilor urbane și imoralității la nivel înalt. Poziția pe o treaptă sau alta a ierarhiei servitorilor indispensabili (și invizibili) în gospodăria indiană îi oferă acces la informații și episoade inedite. Inserarea lor anecdotică în discurs sună adesea demonstrativ, în ton cu frustrările protagonistului resentimentar. Impactul emoțional al cărții se bazează pe subiectivitate; euforia realizărilor fără scrupule nu convinge însă mereu.

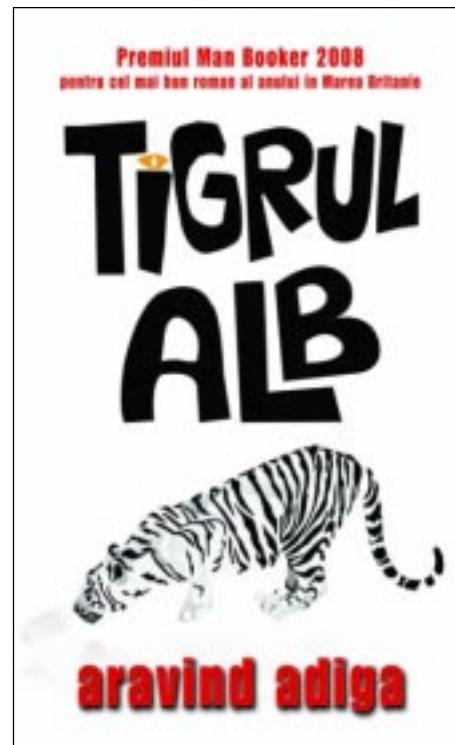
Mizeria dă naștere unor creaturi monstruoase, schilodite afectiv, golite de umanitate. Acesta pare a fi mesajul unui epic voit șocant și principala inovație a cărții. Saga de familie, realismul magic sau relatarea lacrimogen-Bollywoodiană sunt formule pe care Adiga le ocolește, optând pentru monologul acid. Adresarea directă impusă de standardul epistolar creează impresia unei confesiuni informale. Dincolo de ea, după asumarea inițială, povestea se derulează în parametri destul de previzibili iar personajele se încadrează în stereotipuri clare: bande de hoți, guvernanți corupți, șoferi și servitori domestici vs. occidentali indiferenți, bogați răsfățați etc. *O mie și una de nopți* se succedă în șapte mari capitole, provocarea "eroului" rezidând în plasarea loialității. Compromisul ales amuză și înfioară.

Dacă mesajul parabolei e evident, consistența unei scriituri cu accente de

superficialitate și senzaționalism lasă întrucâtva de dorit iar impresia de construcție realizată în viteză stăruie. În rândul criticii de specialitate, aparent cucerită de abordarea lui Adiga, rezervele nu au lipsit, cu precădere din partea indiană. Akash Kapur reproșa romanului lipsa unei perspective echilibrate, ceea ce "îl face să pară simplistic: o polemică eficientă, poate, dar un portret incomplet al unei națiuni și al unui popor în luptă cu ambiguitățile modernității"². Comedia neagră refuză să exploreze adevăratele drame ale personajelor, sugerate insistent dar depășite în grabă.

Analizând vocea narativă căreia îi impută notele false, Sanjay Subrahmanyam atenționează: "Romanul dă furiei stărnite de noua Indie globalizată un glas benefic de auzit în corul crescând al laudelor. Personajul principal pare însă o figură de carton. Paradoxal, pentru mulți dintre cititori neverosimilul nu va conta întrucât, în ceea ce îi privește, India va rămâne un loc exotic. Această carte adaugă o cărămidă edificiului condescendent pe care intenționează să-l demoleze"³. Apreciind prospețimea, originalitatea și îndrăzneala perspectivei, notând evidenta ușurință a scrisului și cadența de *thriller* a poveștii, cititorului îi rămâne să decidă asupra încrederii acordate unui manifest *à-l'envers* și așteptărilor de investit într-un scriitor care promite. Indiferent cum o face, *Tigrului alb* nu i se poate nega un lucru: e un prim roman care dă de gândit.

¹ Stuart Jeffreys, *Roars of Anger*. The

Guardian, 16.10.2008, accesibil online la <http://www.guardian.co.uk/books/2008/oct/16/booker-prize>

² *The Secret of His Success*. The New York Times, 7.11.2008, accesibil online la http://www.nytimes.com/2008/11/09/books/review/Kapur-t.html?_r=1

³ *Diary*. London Review of Books, 6.11.2008, accesibil online la http://www.lrb.co.uk/v30/n21/subr01_.html

DOUA NALUCI: KARL BROCKY ȘI GHEORGHE VALEANU

Urmare din pagina 21

S-a întors la Timișoara, unde a făcut portretele celor trei Weldini. Tot nu vrem să-i spunem părerea noastră despre aceste lucrări? A revenit la Viena. Un prieten i-a înlesnit intrarea în "casa cu trei fete" și cu o mamă văduvă a familiei Tschida. S-a îndrăgostit de Josefina. A ratat căsătoria, deoarece fata nu a avut puterea să se despartă de mama sa și să-l urmeze în periplul său tumultuos. A plecat la Paris, unde a stat mai tot timpul în Luvru. Lucrând la copia după Veronese, l-a cunoscut pe nobilul scoțian Munroe of Novar, un protector al pictorilor. Acesta îl duse la Londra, apoi în Scoția. Revine în capitala Marii Britanii. Prin intermediul expertului în arta plastică Dominic Colnaghi, cota sa a crescut neconținut. I se comandă să picteze portretul unei domnișoare de onoare a reginei. De aici până la a face portretele familiei regale mai era un singur pas...

Stau pe întineric, cu luminile de control ale laptop-ului în față. Ecranul este negru. Mișc mausul. Intru pe **Wikisource**.

BROCKY, CHARLES (1807-1855), portrait and subject painter, was born at Temeswar, in the Banat, Hungary. (...) He settled in London about 1837-8, and enjoyed some practice as a miniature-painter. (...) The British Museum possesses four heads drawn by him in red chalk, executed in a masterly style (...). Brocky died in London on 8 July 1855, and was buried in Kensal Green cemetery.

*Nimic în românește pe Wikipedia despre acest timișorean. Dau drumul la traducerea automată din poloneză în română. Obțin printre altele: Născut în Temesvar, el a studiat la Viena și Paris, unde a copiat operele de vechi de masterat. Puțina coerență dispăre atunci când ajungem la **surse**: /pictures.php%3Fp%3D1%26p...*

Mă duc la raft și scot de acolo *Dicționarul artiștilor plastici din Banat*, Ed. Brumar, 2003, de Ioan Iovan: Văleanu, Gheorghe – *Născut în 8 ianuarie 1930 în Timișoara, m. 1990 * Părinții: Gheorghe și Florica * Absolvent al Liceului Moise Nicoară din Arad * Absolvent al Facultății de Arte Plastice a Universității din Timișoara, 1967. Profesori: Lidia Ciolac, Leon Vreme...*

Au trecut peste 150 de ani de la moartea lui Karl și aproape două decenii de la cea a lui Ghiță!

Bibliografie

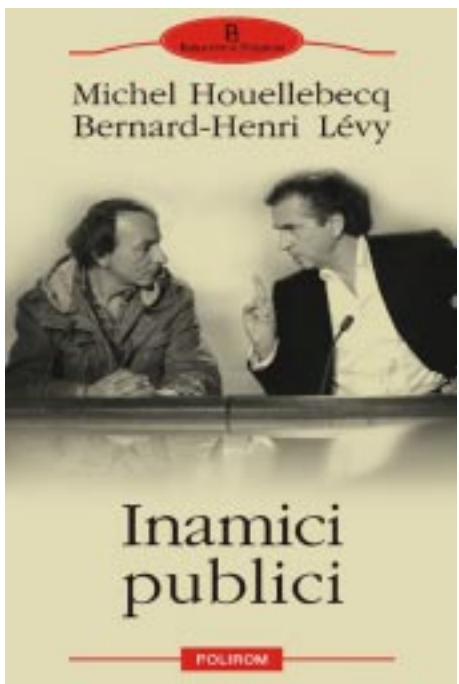
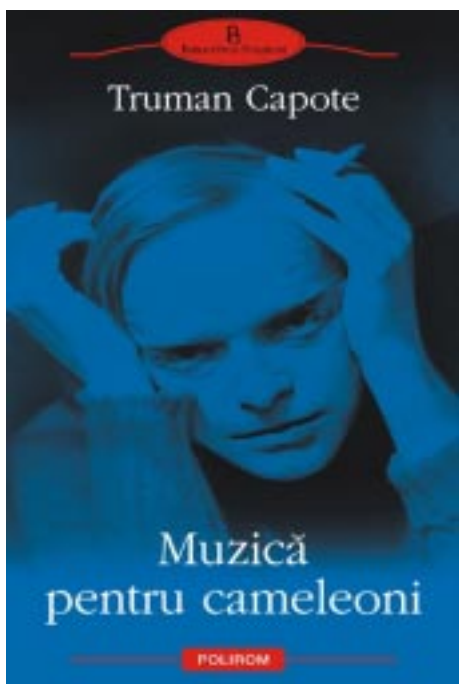
Valeria Părvulescu, Karl Brocky. **Un timișorean – pictor al Curții regale britanice**, Editura Banatul & Editura Artpress, Timișoara, 2007.

Gheorghe Văleanu – **Dincoace și dincolo de Styx**, Editura Graphite, Timișoara, 2007.

Elena Miklosik, **Interferențe culturale în pictura Banatului. Secolul al XIX-lea**, Editura Mirton, Timișoara, 2004.

Nicolae Ivan, **Istoria a două secole de teatru liric la Timișoara**, Editura Marineasa, Timișoara, 2006.

NOU la POLIROM

LUMEA LUI PETER JECZA

ILEANA PINTILIE

L-am cunoscut pe Peter Jecza la începutul anilor 1980, odată cu venirea mea la muzeu. Prima întâlnire a fost cu operele lui, aflate în depozit. Am fost impresionată și atrasă de forța și simplitatea volumelor regulate, nonfigurative sau doar vag figurative din bronz. Masivitatea lucrărilor, calitatea lor le făcea să se deosebească net de tot ce se afla acolo; lucrările comunicau singure, fără să știi prea multe despre autor. În dezordinea din acel loc, cereau spațiu vital pentru a putea trăi. Și totuși reușeau să trăiască, impunându-se asupra celorlalte, singularizându-se.

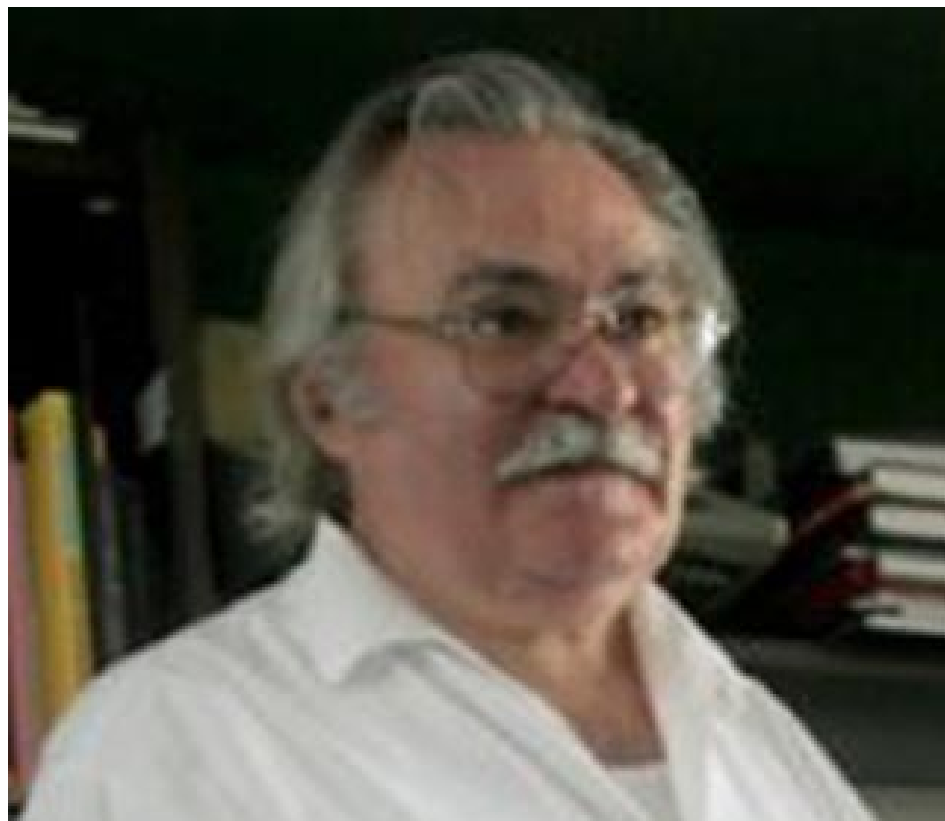
După câțva timp am avut ocazia să mă aflu în atelierul lui Peter, oarecum în trecere. Am avut surpriza să întâlnesc un om fermecător, care te îmbia să mai rămâi, antrenându-te în "istorii" și mici cancanuri, povestite cu un umor inegalabil. *Bon viveur*, îi plăcea să folosească vizitele pentru a face o pauză din lucru, lăsând munca aspră deoparte și tratându-te cu o pălincă veritabilă. La masa din rădăcină de nuc lustruit – făcută de el, ca un semn de marcă al unui sculptor, și pe care o ștergea de praf, se adunau diverși oameni – prieteni, colecționari, amatori de șuete – fiind, în general, loc pentru oricine dorea să stea de vorbă cu artistul. Peter nu se supăra că îl rețineam din lucru, găsea un răgaz și un loc alături de el pentru fiecare.

Această primă întâlnire a fost hotărâtoare: nimic din morgia "maestrilor" timișoreni, care impuneau distanță, mă priveau cu neîncredere, evaluându-mă și luând distanță pentru a cere să fie respectați. Peter avea tonul firesc al celui care știe să comunice – și are ce comunica, iar acest ton, stabilit de la început, a fost menținut mereu de atunci încolo. Pur și simplu te

"adopta", deveniai fără de veste un membru al unei "familii" mai mari de prieteni, iar toți acești oameni, uneori fără nimic în comun, împărtășeau o anume solidaritate dată de comuniune, în urma acestor întâlniri în atelierul său de sculptor, a cărui ușă era mereu deschisă. Uneori glumea pe seama unor vecini de atelier care-și închideau cu grijă ușile în urmă, ca nu cumva cineva să-i deranjeze, trecându-le fără veste pragul.

Capacitatea de a comunica, înțelegerea și atenția pentru ceilalți, l-au făcut să devină unul dintre cei mai apreciați și îndrăgiți profesori din Facultatea de Arte din Timișoara. Nu se ocupa numai de formarea profesională a studenților din grupa sa, ci veghea asupra lor ca un părinte, asumându-și destinul lor. Îi însoțea cu prietenia și sprijinul său și după terminarea facultății, fiindu-le unora dintre acești discipoli confident și sfătuitor. Peter era adevăratul maestru care știa să-și apropie discipolii prin conținutul valoros uman pe care avea să-l transmită mai departe acestora.

I-am admirat mereu sculpturile și am încercat să le aduc în expozițiile pe care le organizam; m-au fascinat mai ales *Monadele*, cuburile hrănite parcă de "misticismul" abstracției clasice a unor Malevici sau Mondrian. Ele aveau nu numai substanță spirituală, dar exercitau o fascinație venită tocmai din această formă perfectă, dominantă, pe care artistul o tensiona uneori prin forțe exterioare, prin "rupturi" impuse pentru a declanșa o dinamică în incredibila încremenire a cubului. Lumea formelor perfecte, împlinite și spiritualizate, alcătuieste cu siguranță locul în care Peter s-a retras, continuând să le contemple, să le admire într-o pace eternă.

TUȘE PENTRU UN PROFIL

IOAN VULTUR

În lumea vieții de ieri și de azi, Peter era o figură singulară, nu în sensul excentricității, ci prin echilibrul personalității sale, printr-o măsură adecvată pe care a ajuns să o decanteze și s-o urmeze în existența sa și în opera sa, într-o vreme a constrângerilor insuportabile sau în cea a unui hybris extins, ambele generatoare de grave anomalii.

Se afla la antipodul imaginii romantice – prezentă încă în imaginarul comun – a artistului care creează ex-nihilo, orgolios și superior, pradă a tot felul de umori. La el, harul artistic de excepție se asocia cu o mare autenticitate și deschidere, cu o comunicativitate esențializată. Miza lui nu se afla în spațiul socialului, unde își duc bătăliile cei mai mulți dintre semeni, ci în cel al creației, în confruntarea – tandră sau dură, dar întotdeauna inspirată și comprehensivă – cu materia din care a ivit una dintre cele mai complexe și originale opere artistice.

Sculptura, o vocație ce l-a ales de timpuriu și definitiv, a fost modul său de a fi, așa cum admirabil o spune într-o profesiune de credință intitulată «Prag de timp, anul 2000», prilejuită de editarea volumului Jecza. *Sculptură. Skulpturen, Catalogul lucrărilor. Werkverzeichnis, 1963 – 2000* (Timișoara, Fundația Interart Triade, 2000) realizat de Sorina Ianovici- Jecza și Georg Lecca. Iat-o (o redăm integral): « Fac sculptură, locuiesc în sculptură, simt, gândesc, iubesc prin sculptură, de peste 45 de ani. Mă definesc prin ea. Cuvintele s-au retras, vorbesc puțin. În locul cuvintelor, obiecte. Fără să-mi dau seama, ele s-au adunat într-o operă. Crescută din câteva idei modelatoare. Operă puțin cunoscută. Sau necunoscută în unitatea ei. Și totuși.... Lucrările s-au adunat. Ele descriu traseul unei vieți. Al unui destin. Al unei credințe. Ele mă descriu – un autoportret prin lucrări. Lectura lui – o invitație în lumea mea.»

Lapidară, dar plină de miez, această meditație prilejuită de retrospectiva sui generis amintită, frapează prin modestia și limpezimea sa, dar și prin conștiința semnificației actului său artistic. Nu e o modestie mimată sau strategică, fiindcă, vreme de peste două decenii, când l-am întâlnit frecvent pe Peter, nu am găsit-o niciodată și prin nimic contrazisă. Se poate chiar afirma că în structura personalității sale, modestia era un element fundamental, alături de înțelepciune și o nobilă socialitate. Găsea în mod spontan planul în care se coagulează relația cu celălalt, iar intersubiectivitatea își relevă valorile ei benefice.

Dacă urmărim drumul său în sculptură, ne dăm seama că s-a bazat pe un talent excepțional și, în același timp, pe un efort, o muncă neobosită, continuă, caracterizată printr-o disciplină interioară și o rigoare impresionantă. Munca în atelier, zi de zi, cu rare excepții, era pentru el la fel de vitală ca apa și aerul. Adeseori, când pleca de la atelier, cu părul colorat în verde de praful de bronz, aveai impresia că ieșise dintr-o mină. Cunoștea la perfecție proprietățile materialelor la care recurge sculptura, chiar dacă prefera, așa cum se știe, bronzul. Nu e greu de ghicit motivul acestei preferințe. La fel ca piatra sau marmura, bronzul fascinează prin promisiunea de eternitate. El presupune un *savoir-faire*, această *techné*, alături de gândirea și imaginația creatoare sunt ingredientele indispensabile marii arte.

Sculptura lui Peter Jecza a evoluat în două registre: o sculptură figurativă simplificată și stilizată a unor entități din lumea vizibilului, la începutul activității lui artistice, și o formulă nonfigurativă, abstractă. În ultimii ani se produce o sinteză a celor două modalități. Odată cu lucrările nonfigurative, având ca centru de greutate ciclul intitulat *Monade*, sculptura lui Peter Jecza își definește profilul său distinct în arealul artistic românesc și european. În aceste opere, el accede la o "gramatică" sculpturală nouă, profund originală, aflată în serviciul unei problematice de ordin metafizic. Cubul și sfera devin actanții unei epopei arhetipale, cu implicații antropologice și filosofice, menite să dea chip vizibil invizibilului.

Privită în totalitatea sa, sculptura lui Peter Jecza configurează ceea ce el numea în mărturia citată, «un autoportet prin lucrări», «lumea mea», invitându-ne să îl interpretăm, să pătrundem în universul operei sale. E o invitație pe care nu trebuie să o uităm, fiindcă lumea sa e un strălucit releveu în care lumea cea mare își dezvăluie ceva esențial din țesătura sa hieroglifică, mijlocindu-ne astfel mai buna ei înțelegere și o mai bună înțelegere a noastră.

PETER JECZA, SORI 2005

JURNAL DE SPECTATOR

RETUR AUTUMNAL LA SIBIU

DANIELA MAGIARU

Despre căutările neobosite ale Teatrului "Radu Stanca" din Sibiu și despre generatorul de proiecte care se numește Constantin Chiriac s-a scris mult și bine. Poate ar mai fi de adăugat doar declarația acestuia, care spunea în cadrul conferinței de presă dedicată microstagionii Naționalului sibian de la începutul lunii octombrie: "Am vrut cu obstinție să arătăm că putem instaura o stare de normalitate și putem face excelență într-o perioadă de criză". Să facă, altfel spus, o demonstrație.

"Între pereții cărui teatru viețile noastre se pierd?", se întreba poetic Dragoș Buhagiar în aceeași întâlnire cu jurnaliștii și criticii. El mărturisea că la Sibiu a descoperit "starea de teatru", adică un gen de umanitate, o stare febrilă tot mai greu de găsit în teatrul românesc contemporan, dar fără de care artistul nu poate supraviețui.

Spectacolele prezentate în timpul celor trei zile au inclus două premiere, o producție recentă (*Femeia țintă și cei zece amănți*, după Matei Vișniec), un one-woman show, *Oscar și Buni Roz*, de Eric-Emmanuel Schmitt (asupra căruia voi reveni în numărul viitor), două spectacole studențești, *Aforisme pentru un actor tânăr*, după Radu Stanca, și *Scaunele*, după Eugen Ionescu. La acestea s-au adăugat o lansare de carte (Mircea Morariu, *Cu Ion Caramitru de la Hamlet la Hamlet*) și două lansări de revistă: *Jurnalul Artelor Spectacolului*, revistă editată de Centrul de Cercetări Avansate în Domeniul Artelor Spectacolului în colaborare cu Teatrul Național "Radu Stanca" Sibiu, și cu Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu și revista Teatrului Național "Radu Stanca", *Sibfest*.

Turandot, după Carlo Gozzi

Adaptare de Lia Bugnar. Regia: Andriy Zholdak

Scenografia: Dragoș Buhagiar. Muzica: Vladimir Klykov

Light-design-ul: Dragoș Buhagiar & Andriy Zholdak

Cu: Ema Vețean, Florin Coșuleț, Constantin Chiriac, Cătălin Pătru, Pali Vecsei, Eduard Pătrașcu, Simina Contraș, Veronica Popescu, Arina Trif, Vlad Robaș, Emöke Boldizsár

Spectacolul lui Andriy Zholdak are la bază textul lui Carlo Gozzi, inspirat, la rândul său, dintr-un basm persan. Turandot este o prințesă care îi supune pe pretendenții la mână ei la o serie de încercări. Cei care nu reușesc să răspundă la cele trei ghicitori sunt torturați și uciși. Montarea sibiană dă impresia că vrea să cuprindă o matrice de sensuri, chiar dacă – așa cum subliniază Alina Mazilu în articolul *Sub imperiul imaginii. Repetiții cu Andriy Zholdak la Turandot* – aceste sensuri nu sunt tot timpul conștient asumate. Montarea face o incursiune într-o lume care stă sub semnul căderii: cad – explicit sau sugerat – falduri, pene, foi, plete, haine, brațe, săbii, capete. În contrapunct, decorul lui Dragoș Buhagiar este greu, baroc, masiv. Pereții sunt decrepiți, lampa e hiperstilizată. Scena e placată de un basorelief pe care descoperim, imobile, personaje, lucru de care ne dăm seama când un șir de trupuri stau nemișcate, în expectativă, cu spatele la public, oglindite parcă în cadrul din fundal. Pe parcursul spectacolului, unul din rolurile personajelor e de a umple spațiile aceluia cadru. Scena

este invadată de semne. Reperele puterii se aglomerează: împăratul poartă coroană, uniformă, aripi, ochelari, căști pentru firele de transmisiuni. Din când în când câte un cutremur zdruncină aparenta neclintire.

Perspectivile spațiale sunt tăiate — scena, inițial blocată de basorelief, se deschide pentru a crea senzația de adâncime. De altfel, spectacolul capătă adâncime prin supradimensionări ale trupului (furnici gigantice traversează peisajul) sau prin proiecțiile video care însă nu par a susține faptele, ci creează bucle semantice. Zgomotele dublează acțiunile personajelor — ca și cum o portavoce ar amplifica în permanență gesturile sau vorbele lor. Sunetele devin astfel audibile, dar tehnica e folosită excesiv, devenind redundantă și pierzând din expresivitate.

Costumele trec prin epoci istorice și stilistice diferite. Cele ale eroinei, Turandot (Ema Vețean), conțin o combinație de severitate și provocare. Actualizarea spectacolului este făcută inconsecvent, actualizările sunt realizate în salturi inegale: prințesa mănuieste o sabie, cadrul acțiunii este Germania nazistă, iar unele sugestii de *paintball shooting* și arte marțiale parodiază filmele de tip "Bruce Lee îl bate pe Van Damme".

E o evidență că sensurile cuvintelor pot oferi inepuizabile soluții. Dar folosirea lor sofisticată diluează concentrarea întregului, adică a poveștii. Zholdak este extrem de inventiv în folosirea mijloacelor scenice: punerile succesive în abis (și scenografic, și prin limbaj) relevă pofta de experiment: "Mă, ce se-nîtmplă, iar se joacă Turandot?" întreabă împăratul (simultan personaj – tatăl din spectacol, dar și persoană – directorul teatrului), ieșind din cadru, din rol, din spectacol. Turandot are, într-adevăr, un stil bizar și pretențios "de joacă" în piesa în care joacă: suprema ei satisfacție este tortura.

Împăratul (Constantin Chiriac) își adjudecă partitura dirijorului suprem. El dirijează tot ce mișcă: muzica, acțiunile și destinele personajelor, oamenii (slujitorul-câine). Polarizările sunt încurajate de către creatorii spectacolului: elitele și gloatele, cruzimea și dăruirea, nevoia de iubire și neputința de a o oferi. Este exploatată relația trupului gol (care nu are frumusețea și solaritatea tiparului clasic) cu cel înveșmântat, plenitudinea statuilor și funcția socială a hainei, eleganța straielor, asprimea și formalismul uniformei. Frumos manevrate sunt sensurile cuvintelor, translatate în imagini — prințul Calaf (Florin Coșuleț) pescuiește în ape tulburi, dar, în final, o prinde în mreje pe prințesă.

Finalmente, cortina coboară. Un ac uriaș cu atâtea coase filele istorisirii, povestășul își coase povestea când cu atâtea imagină, imaginată și invizibilă, când, pe alocuri, cu atâtea albă. De altfel, firele sunt omniprezente în text: firele fine ale rochiilor curtenelor, firele de transmisiune, lesa pentru câine sau oameni, cordonul ombilical pe care Altoum i-l va tăia aproape cu brutalitate lui Turandot (obligând-o să se maturizeze), corzile invizibile ale violoncelului, coarda la fel de invizibilă peste care sare Turandot — substituit de negocieri diplomatice, atâtea de cusut goblenul cu svastică până când împăratul își iese... *din fire*. Firele (con)duc la păpușarul (Pali Vecsei) care mănuieste păpușile și care închide și deschide filele poveștii — frumos cadru pentru aceste fășii

Foto: MIHAELA M. GHENESCU

de basm, frumos final la nivel imagistic.

Breaking the Waves sau Viața binecuvântată a lui Bess

Adaptare scenică de Sanda Anastasof după un scenariu de Lars von Trier

Regia: Radu-Alexandru Nica. Scenografie: Dragoș Buhagiar. Muzică și sound-design: Vlaicu Golcea. Light-design: Dragoș Buhagiar și Radu-Alexandru Nica. Video: Daniel Gontz

Cu: Ofelia Popii, Marius Turdeanu, Diana Fufezan, Ciprian Scurtea, Dana Taloș, Dan Glasu, Adrian Matioc, Gelu Potzoli, Liviu Vlad, Cristian Stanca

Spre deosebire de *Turandot*, spectacolul lui Radu-Alexandru Nica spune în primul rând o poveste. O poveste de dragoste. Bess, o tânără cu handicap mintal, se îndrăgostește de Jan și îi devine soție. Asta după ce consultă vârfurile comunității în care locuiește (căci Jan este un *outsider*), iar deciziile se iau numai acolo — lucru limpede în scenografia multifuncțională a lui Dragoș Buhagiar. Viața micii comunități e dictată de norme stricte, religioase și sociale. Nimeni nu poate hotărî pentru sine. Cuvintele sfatului "înțelepților" au valoare de sentință. Iar în acest context povestea lui Bess reprezintă o deviație care ia amploare. Bess aude voci, are un dialog cu Dumnezeu, care îi dictează cursul acțiunilor. (Ofelia Popii, interpreta lui Bess, își modelează registrele proprii voci de la suav la grav.)

Muzica însoțește adecvat acțiunea, când gingașă și plăpândă, când agresivă. De altfel, regizorul introduce o scenă a dansului de nuntă, la care participă puritana comunitate. Aici se văd cel mai bine atitudinile ce oscilează între răceală și exuberanță. Noaptea nunții se consumă într-o cabină de telefon, anunțând importanța locului ce va fi investit ulterior cu funcție aproape sacră. O masă care tronează în centrul scenei are destinații diverse: masă de "consiliu", de nuntă, pat nupțial, balansoar — pe care perechea își consumă plutirea fericită.

Momentele de acțiune alternează cu cele de instrospecție și rememorare, dar de fapt tensiunea e într-o creștere continuă. Jan (Marius Turdeanu) trebuie să plece. În așteptarea lui, Bess umple spațiul, făcându-ne părtași la frustrările și furiile ei înăbușite. Cabina de telefon reprezintă expresia trecerii timpului, un calendar trist ce marchează un *stand-by* între două convorbiri. Orice semn

de la el este prilej de jubilar. Telefoanele lui țin loc de prezentă. Dar lui Bess i se reproșează: *trebuie să trăiești și când el nu e aici*. Iar ea chiar trăiește. Telefoanele sunt vitale: "Nu știu ce să spun." "Nici eu." "Să nu care cumva să închizi!" Mesajele sunt nespuse, cuvintele sunt inerte, nu încap înghesuite în receptor. Respirația și tăcerea valorează mai mult decât vorbele. Bess se roagă lui Dumnezeu ca Jan să se întoarcă. Iar dorința pare că îi este ascultată; el se va întoarce, dar va ajunge direct într-un pat de spital, în urma unui accident. Revenirea lui este simultan o binecuvântare și o pedeapsă de care ea se simte responsabilă.

Spațiul se modifică din nou: lumea spitalului e în nuanțe de alb și verde, scaunele sunt metalizate, masa-balansoar devine pat de boală. Pacientul e paralizat, nu se mai poate mișca. "Dar va trăi?" întreabă Bess cu disperare, speranță și obstinție. "Dragă Bess, tu ai o inimă bună", dar "aici nu e vorba de credință" i se răspunde. Și asta deși singurul lucru care-i mai rămăsese era credința. Ea crede în iubirea pentru el, la fel cum crede în puterea divină. De aceea face (chiar dacă nu înțelege și îi repugnă) ceea ce îi spune iubitul ei: îi cere să cunoască bărbați, să fie cu ei, să îi povestească experiențele, ca și cum le-ar trăi împreună. Astfel, Bess consumă apropiere corporale din cele mai abjecte. Își schimbă înfățișarea, se sulimenește. Faptul îi atrage excomunicarea și incrimările societății.

Cabina telefonică devine în acest moment spațiu de spovedanie. De fapt spațiu de tortură. Sfatul își diminuează însă puterea atât în ochii noștri, cât și în ochii lui Bess. Sugestia scenografică e concludentă — înțelepții nu mai pot fi găsiți în tribunele impozante. Mediul comunității este aseptice, izolat. Povestea lui Bess nu schimbă convingerile închistate ale comunității, gestul ei nu e înțeles. Ea este cea în care "cei drepti" aruncă pietre. Existența ei este pe muchia dintre "totul este greșit" și "totul este miracol".

Radu-Alexandru Nica supralicitează finalul: Bess este crucificată pe un perete de lumini. Gestul ei pare că nu a fost în van: la înmormântarea sa, în cărje, Jan aruncă, deznădăjduit, pământ peste sicriu. Chiar dacă filmul lui Lars von Trier este impregnat de o apăsătoare încordare, *Breaking the Waves sau Viața binecuvântată a lui Bess* reface plauzibil istoria personajului și o aduce credibil de pe rola de film pe scenă.

CU OCHI MIGDALATI...

Urmare din pagina 20

Profesorul cardiolog Lucian Petrescu spune că vinul roșu face foarte bine la inimă. Cel mai bine. Traian, fire intuitivă, are sticle și la stand, și în mașină, și la hotel. Bănuia calitățile de medicament ale vinului. Va urma sfatul medicului. După târg. Aflu că doamna Edith Konradt, prietenă cu plasticianul Emilian Roșculescu Papi, va citi poeziile mele în germană. Papi are chiar azi vernisaj la Papillonul din Timișoara. Ce coincidențe...

Mă întorc. La stand, Iulia Dondorici, Lidia Bodea, Silvia Colfescu. La 18 se dă împrăștierea generală. Împreună cu cei de la Sala Palatului – care au pus standul în picioare –, cu familia Ruști, doamna Andreeșcu și domnul Matei, ne strângem într-un microbuz cu număr de București. Să vedem Frankfurtul vechi și să cinăm într-o cârciumă tradițională. Ne amintim că n-avem guvern, așa că o dăm pe bancuri. Domnul Mircea Pastiea e în vervă. La sfârșitul mesei, aflăm că e și în bani: face cinste. Peste patru zile va avea ziua de naștere. La mulți ani, la mulți fani, la mulți bani!

Vineri, 16 octombrie

La micul dejun îl întâlnesc pe Bogdan Hrib. Apoi pe Ioana Nicolae, Mircea Cărtărescu și pe fiul lor, Gabriel. La fel de simpatic și de neastâmpărat ca în urmă cu un an. Doar că acum e... școlar. În limba germană, la Berlin. Unde vor sta până în aprilie. Mergem spre târg. Separat. Pare că e mai multă lume decât ieri. Intrarea în hala 5 e chiar aproape blocată de o masă umană ce stă smirnă și se uită spre celebra "sofa albastră". Pe sofa, în cele cinci zile de târg, o serie de scriitori dau interviuri televizate, în văzul publicului. Și ce văz? Chiar Herta Müller! Fac câteva poze, mă străduiesc să iasă oglindă, artistice, de premiu. Toate ies mișcate. Nobeliata e prea departe, mult prea departe. Nu-mi bate obiectivul. Pornesc prin târg. La întâmplare. Oriunde te uiți, cărți. Standuri sofisticate, opulente ori minimaliste. Cataloage, tineri îmbrăcați în hainele unor personaje, sacose de hârtie, ziare, popor-cititor. Mare afluență la editurile de limbă germană. Dar abia în ultima zi se pot cumpăra cărți. Cel puțin așa se spune. Fac poze, mă uit la coperte, la oameni, la coperte, la coperte, la coperte. Mă ia ameteala. Și nimeresc iarăși la Pop. Traian nu e la stand, dar e doamna Konradt. Facem cunoștință și apoi curaj unul altuia. Pentru lansare. Mă întorc, prin fața altor standuri.

E un labirint în care-mi face plăcere să mă pierd, căci e plin de... minotauri. În urmă cu trei ani mi-a ieșit în față Günter Grass. Acum, deocamdată, scriitorii chinezi. Așa îmi place să cred când mă întâlnesc cu câte un domn scund, cu ochii mici, îmbrăcat în costum. Tai drumul prin curtea interioară. E soare. Iar la standul României, cu un zâmbet strălucitor, Adriana Cărcu. Și imediat apare... Valeriu Sepi! Pupături și start: pornim toți trei după Răzvan și Tina Georgescu, care sunt la una dintre intrări. Ne-nvârtim până nimerim. Cei doi Georgescu scriu o carte cu un subiect ieșit din... ramă: efectul bolii unuia dintre soți asupra relației de familie. O carte la patru mâini. Îi așteaptă impresarul, dar se vor întoarce. Sepi zice să bem o bere. E autoritar, așa că-l urmăresc. Povestește la ce lucrează: un film în care va fi actor principal și care se va chema "Dracula and the Haka Boy". Opt episoade a câte 30 de minute. Filmări în Noua Zeelandă și-n țara lui Dracula. Despre un român, el, care trăiește printre băștinașii zeelandezi, și despre un zeelandez ce dă cu nasul în tradițiile românești. Despre diferențe, interferențe, dialog cultural, prietenie. Adriana ar urma să scrie povestea celor doi. Al doilea, chiar regizorul serialului. E prin târg, vine și el. Îmi amintesc că am lansarea la "Cinema...". Pe cai, prieteni!

Traian a venit la standul patriei cu un geamantan de cărți. Oamenii se strâng încet. În afară de ceilalți scriitori români prezenți,

îi recunosc pe actorul Dinu Ianculescu, editoarea Lidia Bodea, plasticiana Lili Ochsenfeld, jurnalista Rodica Binder, poetul Chris Tănăsescu, jurnalistul Traian Dăncuș, fotografii Marinela Brincău. Scaunele s-au ocupat. Neașteptat. Să vii în târg ca să stai?! Suntem nemți și începem la și cinci. Scurtă prezentare, lectură bilingvă – doamna Konradt în germană, eu pe românește –, aplauze. La ora 17 e rândul Doinei Ruști. Am rămas pe același scaun, dar am alt rol. Prezintă "Fantoma...". Autoarea vorbește despre nașterea romanului ei, apoi citește un fragment, iar traducătoarea Eva Wemme lecturează trei pagini în germană. Aplauze. Asta e tot. N-a durat. Urmează "happy hour". Motiv cu care se deschid sticle cu vinuri și se pun platouri cu de-ale gurii. E și... Haka, regizorul, prietenul lui Vali Sepi. Îl cheamă Lennie Hill și e simpatic. Bem, ne veselim, ne pozăm, povestim. Printre cărți. Așa o fi în raiul scriitorilor? Așa să fie! Filip Florian, prezent și el, îmi face cunoștință cu Attila Bartis. Cel cu "Plimbarea". Pe la 19 suntem invitați să mai și ieșim, că s-a închis târgul de aproape un ceas. Continuăm la un restaurant? Unde? Lângă gară, sunt două chinezești. Cică foarte bune. Dacă tot e țara lui Kong Fu Zi invitată de onoare la târg, hotărâm să intrăm la... italianul "Acapulco". Ioana, Gabriel, Mircea, Adriana, Rodica, Vali, Lennie și cu mine.

Nu ne așezăm bine la masă, că ospătarii încep să vorbească românește. Cu un accent drăguț. Apare și domn' șef. Român plecat din Moldova în 1964. Când începuseră eliberările din pușcării. În meniu, și specialități carpato-danubiano-pontice. Șefu' ne garantează că aici nu se fac nici pe Lipsani. Accept provocarea. Și Vali. Și Mircea. Iar moldoveanul nostru câștigă: mai rar așa mititei gustoși, pufoși și mușțaroși. Mă apucă dorul de țară, dar tac. Și mănânc. Ca din întâmplare, apare Lucian Teodorovici. Noi am picat întâmplător, el știa restaurantul. La fel și Bogdan Stănescu, care a venit de la o întâlnire a editorilor cu Nick Cave. Nu, n-a cântat. Dar a fost ca și când. Ne despărțim. Până... mâine. Cu familia Cărtărescu purced spre hotel. Și ajungem, dar cu o haltă de vreo jumătate de oră într-o stație, aiurea. Am nimerit un alt S...

Sâmbătă, 17 octombrie

Dimineata mi-o consum în oraș. La pas. Vitrine, străzi, mașini, chinezi, frig. Intru în galeria Raphael, aproape de centrul vechi, fiindcă pe ușă e un afiș cu Horia Damian. Înăuntru – câteva litografii ce-l au ca autor, dar și altele, de Dali, Picasso, Mattise, Dufy, Man Ray, Braque. Mă uit atent. Și cu jind. Dacă tot lipsesc de la cursurile de istoria artei, măcar să fiu la... seminarii. Aflu de la galeristă – care vorbește o română perfectă – că în curând va fi acolo o expoziție Horia Damian. A fost una și la Mogoșoaia, spun. O retrospectivă. S-a închis la începutul săptămânii. A durat o lună. Dar mai e una la Muzeul Național de Artă Contemporană. Până la început de noiembrie. Fiindcă știu, primesc un catalog Damian. Mă simt ca la școală, când vorbeam neîntrebat. Doar că acolo primeam patru. Nota 4. Ies din galerie și intru la muzeul de artă modernă. Da, am voie să fac poze. Blițul nu dăunează artiștilor contemporani. Dimpotrivă. În jurul lucrărilor lui Jack Goldstein – de la acrilice până la... plăci de pick-up lipite în fel de fel de formule –, căruia îi sunt destinate cele mai multe simeze, lucrări de Oldenburg, Warhol, Hockney, Fischli & Weiss, Lichtenstein. Și alții. Cuvântul care-mi vine în minte: *interesant*. N-am simțit nevoia să mă așez, a mers din... mers. Ies.

Intru în Dom. Iar apoi, cu U-ul, spre Messe. E lume multă, dar nu ca în 2006. Ce vremuri... La ora 14, Mircea Cărtărescu lecturează, la standul României, "Diavolul de hârtie", o proză din "De ce iubim femeile". Traducătorul Ernest Wichner citește în

germană. Audiență numeroasă, care aplaudă și vrea cartea. Nu e de vânzare. E târg de... prospectare. Printre standuri trece un grup de protestatari. Vor libertate în Iran. O cer în liniște. Adriana Cărcu a venit din nou, de data asta împreună cu Richard Wayne, care pozează tot ce mișcă. Mergem împreună la americani. Hala 8. Richard ne face poze de zici că am fi Herta Müller și Orhan Pamuk la o discuție pe scările rulante. Laureata cu Nobel a tot fost așteptată la standul României.

Dar în țară e corupție și sunt încă securiști. Se pare că de asta n-a venit. La americani e cam liniște. Chiar și la Phaidon, unde albumele de artă îți iau ochii și banii. Criză. Totuși, târguiesc un Lucian Freud. Sepi e răcit, vrea musai la hotel. Să scoată răceala. Cu votcă. Cu 400 de votcă iese sigur. Ne oprim la o bere. Ultima, înainte de pupăturile despărțitoare. Plecăm care-ncotro și parcă toți mirosim a cerneală tipografică și avem ochii puțin migdalați...

LECTURI ȘI DORURI ADRIANA CÂRCU

Îmi amintesc și azi cu mare claritate de cuvintele roșii de pe o lozincă, parcă de sticlă gri, aflată pe tronsonul dintre etajul unu și doi al Bibliotecii Județene din Timișoara: "Că nu este alta și mai frumoasă și mai de folos în viața omului zăbavă decât cetitul cărților, *Miron Costin*". O reciteam de fiecare dată când urcam treptele bibliotecii, cu bucuria confirmată că, la urma urmelor, nu-mi pierdeam timpul citind. Aveam 12 ani. Citeam *Legende de la Olimpului*. Epuizasem biblioteca de basme a unei vecine, o mare parte din secția pentru copii a unei bibliotecii semi-publice, aflată la doi pași de mine, pe strada Doja, și terminasem și cele câteva volume rătăcite prin casă: *Așa s-a călit oțelul* de Nikolai Ostrovski, *Om care râde*, *Verișoara Bette* și un volum de poezie de Nina Cassian.

Cititul a fost la început un drept câștigat anevoie și plătit scump: la scurt timp, după ce, devenită stăpână pe litere, începusem să mă izolez în lumea crudă a basmelor, fratele meu vitreg - abia scăpat de corvoada lecturilor cu voce tare -, mi-a aruncat în ochi un pumn de tutun cules de prin buzunare. Voia să ne jucăm. Citeam *O mie și una de nopți*. A venit apoi o vreme când, diminețile, în loc să mă îndrept spre liceu, o luam spre centru, unde, uitându-mă la vitrine, lăsam să treacă o oră - până ce părinții plecau la lucru - și apoi mă furișam înapoi acasă. Să citesc. Într-o asemenea dimineată, prin clasa a zecea, m-am simțit fixată de o privire: diriginta, profesoară de română, venise să afle de ce nu mai dau pe la școală; intrase pe nesimțite în cameră și acum stătea în picioare lângă pat, privind-mă cu reproș. Citeam Kafka. Faptul că mă găsisese citind în pat - și azi singurul loc posibil al lecturii concentrate - și că tocmai preda *Pseudokinetos*, i-a prilejuit a doua zi o remarcă de o supremă ironie, firește, în plen. Colegii mă strigau de acum Diana de Poitiers.

A venit apoi vremea lecturilor efervescente, parcurse cu o foame aproape senzuală; vremea când citești o carte pe noapte și, după câteva ore de somn, mai citești una în timpul zilei; când ochii oboșiți de lumina proastă a veiozei mai văd ca printr-un voal și tu umbli prin lume într-o stare vecină cu transa: vremea surorilor Bronte, a lui D. H. Lawrence și a lui Camil Petrescu. Mai târziu, la vremea când primul meu prieten, supra-saturat de existențialism, mi-a adus o valiză plină de cărți, a urmat perioada lecturilor neînțelese: Gide, Sartre, Boris Vian, Alain Robbe-Grillet și Nathalie Sarraute; Cesare Pavese și Beckett. Cam tot pe atunci o prietenă de viață, tiza mea, avea să-mi confirme prin lecturile ei că intrasem într-o lume rânduie după legile inefabile ale frumosului.

Au urmat clasicii. Lecturile programatice, sistematice. Lecturi pentru examene. Lecturi de plăcere, lecturi de evadare, lecturi împărtășite. Magia lui Faulkner. Subtilitatea lui Henry James. Nebunia lui Henry Miller. Schimbul cu caracter aproape subversiv de cărți cu paginile tocite de uzură. Mafia lecturilor în engleză. Lecturi de-a valma din autori contemporani, romane polițiste, romane de dragoste. Kerouac, Bukowski, John le Carré. Dragostea de literatură se combina cu dorința avidă de a ști ce e în lumea mare.

După o altă vreme, la Heidelberg, în buimăceala de început, când dorul mă făcea să identific din senin clădiri și colțuri familiare sau să văd la tot pasul chipuri de acasă, a urmat singura perioadă lipsită de lectură și de muzică. Vremurile de adaptare nu au zăbavă. Și mai apoi, din senin, frânturi de poeme românești sau expresii mustind de seva metaforei și se relevă cu o prospețime nouă și începi să le teaurizezi. Îți redescoperi propria limbă. Acelea sunt zilele când îți reamintești poeziile lui Blaga sau pe cele ale lui Nichita Stănescu, le reciți cu voce tare prin casă și le traduci pentru prieteni. Și, încet, lecturile revin. Citești postmodernii, recitești clasicii și te întrebi unde ai fost la prima lectură; te îndrăgostești de Shakespeare și îl înțelegi pe Thomas Mann; petreci un an cu Proust și încă unul cu Virginia Woolf. Citești Joyce. Descoperi literatura în formă pură.

Azi revelația lecturii a rămas comparabilă doar cu bucuria ce încă mă mai încearcă la gândul că pot desluși taina cuvintelor englezești. Citind în engleză, în română sau în germană și văzând că lumea din mâinile mele este cea mereu accesibilă, în care mă regăsesc înnoit, am înțeles că singura mea patrie posibilă rămâne literatura.

EXHIBITIONISMUL DE BALCON

DANA CHETRINESCU

După America, Brazilia se remarcă de departe ca țară a tuturor posibilităților. Carnaval ca în Brazilia nu mai face nimeni, fotbal ca acolo nu se mai joacă nicăieri, iar ultima ambiție a cetățenilor este aceea de a organiza Jocurile Olimpice în 2016, ca să-i vadă și să-i știe toată lumea. Între timp, pentru a fi văzuți și știuți, unii brazilieni au recurs la metode mai puțin ortodoxe - sau, mă rog, catolice. Doi artiști brazilieni trăiesc în public, pe zidul exterior al unei clădiri, într-un *happening* prelungit care, plecând de la premisele avangardiste ale *performance art*, poate ajunge și în zona mai alunecoasă a deviației și indecenței. La 10 metri deasupra solului, cei doi artiști petrec luni întregi, dedicându-se atât artei lor și gesturilor cotidiene, cât și fiziologicului, în variatele sale manifestări. Nu știm ce definiție oferă brazilienii pentru exhibiționism, având în vedere că puternicii lor vecini de la nord nu sunt în asentimentul lingviștilor și psihologilor de pe bătrânul continent. Pentru americani exhibiționismul nu este nici pervers, nici ilegal, ci sinonim cu seducția și tachinarea, în timp ce europenii ar pune oricând semnul egalității între acesta și expunerea indecentă sau ultrajul public la pudoare.

Peste ocean deci exhibiționismul se conturează ca un fenomen seducător - o gleznă dezvelită și o fluturare de gene, o formă de artă încă neomologată - în pofida unei opinii vădit contrare în cultura europeană. Moda la New York (sau Rio) nu e totuna cu cea de la Paris, Milano sau Moscova - o știu chiar și cei pe care soarta nu i-a înzestrat cu un simț special în această direcție. Așa că în Europa exhibiționismul este ceva ca totul reprobabil și bolnăvicios. În varianta sa *light*, el devine ținta tuturor ironiilor și ridicărilor din sprânceană. Ca întreg *Weltanschauung*-ul carpato-danubiano-pontic, și exhibiționismul românesc se manifestă plenar în manieră *soft*. Să faci pe cineva exhibiționist sau să scrii un articol despre exhibiționism nu anunță, firește, nimic de bun augur, dar eticheta nu dă nici emițătorului, nici destinatarului vreo bătaie de cap. Nu este nimic fatal, nimic fără cale de ieșire în acest cuvânt, în această stare; e ceva grav (uneori), dar merge și așa - o percepție pe care nimeni nu o înțelege mai bine decât românul dintotdeauna și de pretutindeni.

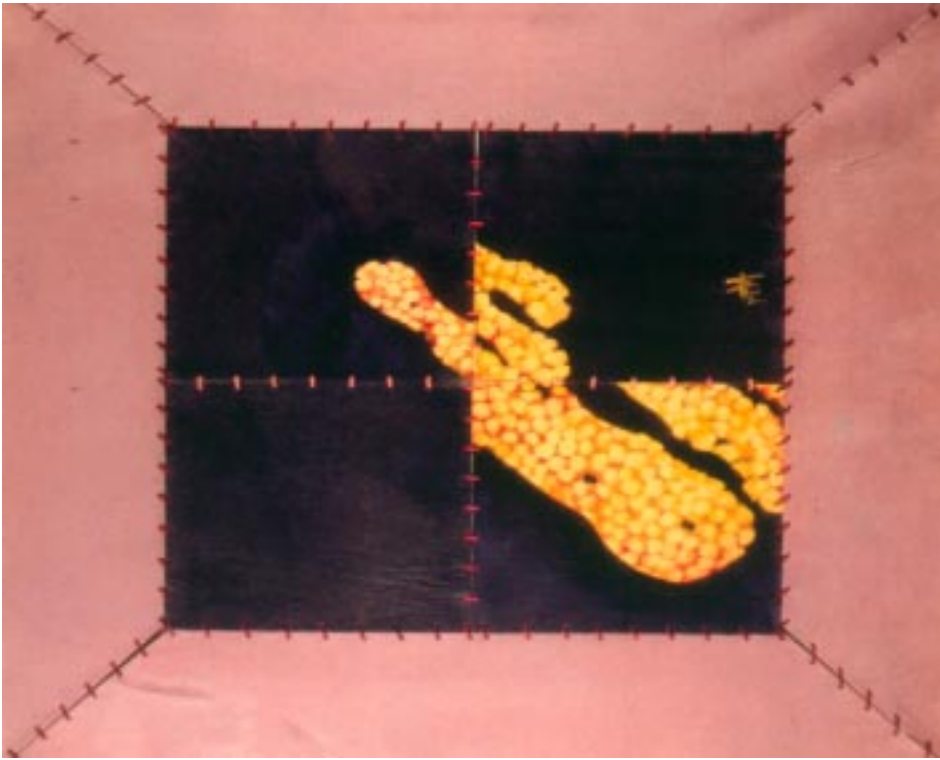
Aș alege două exemple care să-mi susțină punctul de vedere. Primul vizează exhibiționismul de tip capă și spadă, atât de specific manierei în care se face (și se înțelege) politica la noi. Faptele: la un moment dat (nu are foarte mare importanță exact când, fenomenul depășind cercul strâmt al unei împrejurări anume și vizând universalul) la Cotroceni a fost investit un nou ministru. Prelucrarea faptelor: gazeta narează depunerea jurământului în cadru solemn, cu mâna pe Biblie, și se apleacă - cu talentul pentru sesizarea detaliilor și ridicarea lor la rang de intrigă principală pe care numai marii scriitori îl au - asupra unui mic gest schițat de șeful statului. Timpul se oprește în loc și digresiunea postmodernă ocupă întregul spațiu al paginii: șeful statului îi dă noului ministru un bilețel, ministrul este luat prin surprindere, se fâstăcește, începe să citească pe furiș mesajul, uită discursul emoționant pregătit cu grijă de acasă, flutură stângaci bilețelul, într-un soi de complicitate mimată, greșește direcția de mers, salută militărește (sau marinărește) etc. După această radiografiere a situației, care ar compune cu succes o poveste desprinsă direct din atmosfera *Celor trei mușchetari*, dar ar face nu mai puțină cinste și unui stil narativ pe care puțini au îndrăznit să-l ia în piept, în

care evenimentul propriu-zis este descompus într-o succesiune de mișcări și gesturi, urmează clarificările, în maniera naratorului omniscient: se știe (sic!) că actualul ministru a fost în perioada comunistă un activist de partid care a propus excluderea șefului statului - pe atunci elev - din UTC, pentru că nu-și plătise cotizația. Acum, conchide scriitorul atotștiutor, în cadrul festiv al investirii ministeriale, o veche poliță a fost plătită cu dobândă. Morala fabulei, pe care cititorul de gazetă trebuie să o extragă prompt, este că, atunci când vine vorba de politică, viața bate și filmul, și romanele de aventură.

Și dacă tot spuneam că viața bate filmul, pot trece lejer la cel de-al doilea exemplu pe care doream să-l evoc: *Povești adevărate*, sau *televizorul în versiune underground*. Faptele: un biet tânăr tulburat se satisface zilnic în balconul locuinței din București. Prelucrarea faptelor: reportajul durează câteva minute bune; cadrul este stabilit cu grijă: o plăcuță cu numele străzii, ilizibil din cauza unor grafitti, în prim-plan; un coridor strâmt și întunecat, tipic blocurilor turn din era comunistă; o ușă de lift vandalizată; întreg decorul sugerează promiscuitatea lumii în sânul căreia se deapănă povestea tânărului onanist. Urmează crâmpie de interviuri cu fetișcane fâstăcite și prim-planuri cu bătrâni consternați, multe strâmbături și gesturi cu mâna, a lehamite. Apoi, în punctul culminant, iată-l pe însuși tânărul despuiat, printre sforile cu șosete atârinate la uscat. Textul care însoțește reportajul punctează neobosit: obsedat, vecini terorizați, fete oripilate, ziua în amiaza-mare, vorbe grele aseasonate cu multe-multe semne de exclamare. Tonul catastrofal și emfatic al relatărilor contrastează cu imaginile care par mai mult să infirme dezastrul decât să îl dovedească. Morala, pentru privitorul TV care nu a deprins din școală obiceiul de a sintetiza informația pusă la dispoziție de fabulele lui Grigore Alexandrescu, este formulată în termeni lipsiți de echivoc, de natură civică, în subtitlul reportajului: "Deși vecinii oripilați l-au filmat cu camera ascunsă, individul nu a pățit nimic".

Ca modest cercetător al logicii limbajului, mă întreb nu atât cum poate funcționa prima propoziție ca o concesie a celei de-a doua (să spunem că autoritățile ar fi putut folosi materialul filmat ca proba I în procesul de ultraj), ci cum funcționează calitatea de vecin oripilat în relație cu instrumentul camerei ascunse (greata existențială pricinuită, cum ar veni, de filmatul de furie). De aici putem înțelege și mai bine de ce definiția exhibiționismului este incompletă fără aceea a voyeurismului, de ce prima stare nu poate exista fără sprijinul celei de-a doua și viceversa. Pensionarul din balconul de vizavi, fata din lift, bătrâna în cărje de pe banca din fața blocului, câinele maidanez din parcare improvizată în fața aceluiași bloc, toți se disting ca fiind nu victimele obsedatului, nici martorii lipsei de simț civic a tinerei generații, ci "drucării" unui sport extrem, bulucindu-se să prindă un loc în față. Nu mai lipsesc decât semințele de floarea-soarelui, care să le consfințească statutul de spectatori absoluți, exigenți, dar fideli scenei care le-a oferit momente memorabile.

Tema de gândire ar fi de ce unei manifestări de exhibiționism artistic brazilian la 10 metri înălțime presa îi consacră un scurt paragraf, iar poveștii depănate în și sub balconul de beton al unui bloc din Ferentari i se acordă mai mult de 5 minute de emisie în *prime time*, cu car de televiziune, reporteri de teren, textieri, ingineri de sunet și puzderie de figuranți. Răspunsul l-am putea afla numai răsfoindu-l pe eternul Freud.

JEAN CALVIN, CALVIN KLEIN, ITALO CALVINO CIPRIAN VALCAN

"Doi frați din Rio de Janeiro, Brazilia, trăiesc pe peretele exterior al unei clădiri. Ei dorm, lucrează și mănâncă suspendați la 10 metri înălțime. Tiago Primo (27 de ani) și fratele său Gabriel (20) petrec aproximativ 12 ore în patul, hamacul, scaunul și la masa de cină de pe peretele colorat în roșu și galben, unde acestea au fost atașate. Totul face parte dintr-o inedită expoziție de artă, în centrul vechi al orașului, informează Agerpres. Pentru a se deplasa dintr-un loc într-altul, cei doi utilizează instrumente speciale de cățărare montană, iar dacă îi cheamă natura, se pot aventura pînă pe veranda unei galerii de artă vecine. Acolo, în interiorul clădirii, o toaletă îi așteaptă. Ei trăiesc astfel încă de la sfîrșitul lunii mai și intenționează să continue pînă la 20 august 2009" (*România liberă*, 11 iulie 2009).

Tiago a fost unul dintre primii adepți ai sectei oamenilor-păianjeni, o sectă înființată de un preot reformist din Sao Paolo, fascinat de filmele de la Hollywood. El l-a convins apoi pe fratele său Gabriel să-l urmeze și împreună au contribuit, în mai puțin de doi ani, la primirea în sectă a peste trei sute de tineri din America Latină, cu toții dornici să devină adoratori ai Dumnezeuului-Păianjen. Experimentul pe care l-au organizat în centrul orașului Rio de Janeiro a reprezentat o excelentă ocazie pentru popularizarea mesajului lor religios, aducîndu-le donații importante și foarte mulți prozeliti, mai ales din rîndul adolescentelor între 14 și 17 ani, fascinate de agilitatea virilă a celor doi profeți. Una dintre acestea, devenită între timp amanta lui Jack Nicholson, a jurat să-l convingă pe turbulentul ei iubit că nu există salvare în afara sectei, angajîndu-se să-l convertească la învățătura preotului Joaquin Morales. Cu toate că a fost încîntat de sîinii fetișcanei, Jack Nicholson a preferat să rămînă credincios singurului zeu în care s-a obișnuit să aibă încredere, hotărînd că e mai bine să onoreze pînă la capăt sticla de gin. Totuși, ca să n-o dezamăgească, i-a recomandat să încerce convertirea lui Tom Cruise sau a lui Nicolas Cage, fără să uite să pună o vorbă bună pentru oamenii-păianjeni și la Casa Albă, unde Michelle Obama e în căutarea unei noi religii.

Joaquin Morales, care trăiește de cinci ani într-o pivniță întunecoasă din Sao Paolo în compania a optsprezece păianjeni, porecliți de adepții lui "Nemuritorii", s-a arătat entuziasmat de noile vești și a decis să impună o schimbare de stil. În consecință, le-a cerut tuturor membrilor sectei ca, începînd din 18 ianuarie 2010, să se îmbrace doar în haine create de Calvin Klein și să citească timp de cinci ani numai cărțile lui Italo Calvino, insistînd asupra adevăratei Biblii a noilor vremuri, *Il barone rampante*. Convins că omul se trage din păianjen, a decis să finanțeze campionate mondiale de cățărări pe poduri, turnuri, biserici, blocuri și antene de televiziune, pentru a încuraja acele abilități ale oamenilor care îi apropie de Zeul Păianjen. Decis să pună capăt ereziei darwiniste, inspirate, potrivit informațiilor sale, de serviciile secrete țariste, Joaquin Morales a hotărît să se ocupe în pivnița sa de dresarea a cinci cimpanzei, fiind absolut sigur că va reuși să îi transforme, în mai puțin de doi ani de zile, în păianjeni perfecți. În colaborare cu postul de televiziune ABC, a început să realizeze un documentar despre înțelepciunea păianjenului, încercînd să demonstreze că toate marile opere create de oameni au fost posibile doar datorită imitării răbdătoare a artei acestuia. Pentru Morales nu există nici o îndoială că filosofii cei mai importanți din ultimii trei sute de ani au fost cu toții niște adoratori ai păianjenilor, iar cel mai mare dintre toți, bătrînul Immanuel Kant, a reușit să atingă desăvîrșirea, transformîndu-se cu puțin înainte de moarte într-un fiu al lui Arahne.

Singurul regret al lui Morales este acela că scriitorul cel mai sensibil al ultimului secol, introvertitul Franz Kafka, n-a reușit să înțeleagă cu adevărat revelația de care a avut parte și, în loc să vorbească despre transformarea omului în păianjen, a preferat să ne descrie metamorfozarea lui în gîndac...

ÎN RITM LEGĂNAT ȘI TOMNATIC

CORA MANOLE

Cu toate că nu se înscrie în mapa de capodopere a lui Pedro Almodovar, «Îmbrățișări frânte» surprinde prin romantismul sobru al poveștii. Dacă filmele anterioare ale regizorului intersectau, într-o manieră deopotrivă absurdă și providențială, narațiuni și personaje la limita verosimilului, ultima sa peliculă glorifică, pe un timbru grav și duios, un amour fou cu valențe de melodramă și epilog tragic.

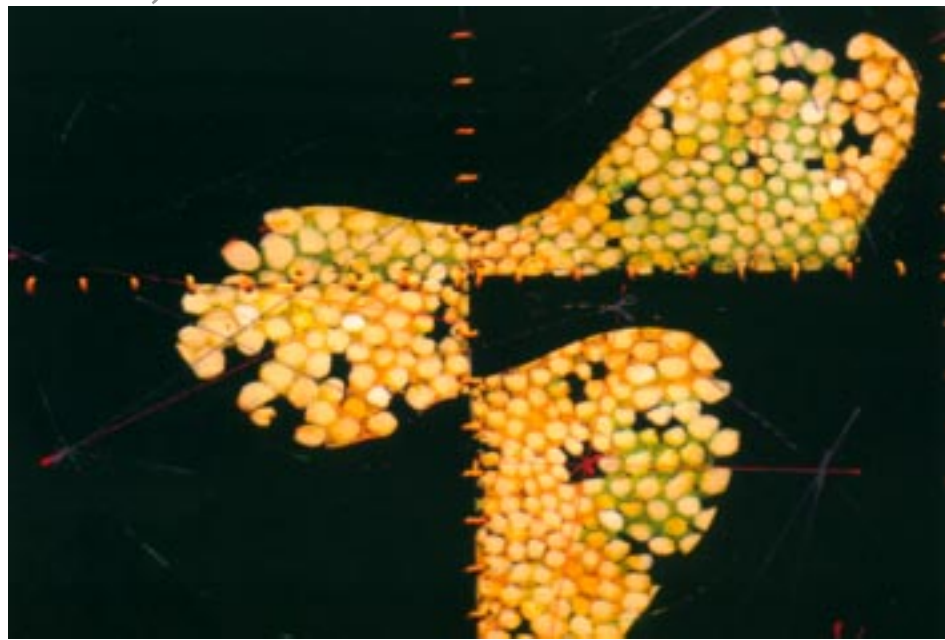
Harry Caine (Lluis Homar) este pseudo-nimul – și alter-ego-ul – prin care își reprimă trecutul faimosul regizor Mateo Blanco, devenit orb în urma accidentului care i-a distrus viața. Însă moartea lui Ernesto Matel (Jose Luis Gomez), un magnat controversat, și propunerea fiului acestuia, Ray X (Ruben Ochandiano), de a colabora pentru realizarea unui film care să denunțe imoralitatea tatălui îl fac să revină la identitatea îndelung repudiată. Obligat să-și amintească personaje și împrejurări care i-au conturat destinul, el îi povestește tânărului Diego (Tamar Novas), fiul prietenei sale devotate Judit (Blanca Portillo), despre iubirea pe care a împărtășit-o pe platourile de filmare cu fermecătoarea Lena (Penelope Cruz), amanta bătrânului Matel și protagonista celei din urmă pelicule aflate în regia sa.

Intriga filmului este facilă, în sensul unei polarizări morale a personajelor. Puternice și consumate de pasiune și gelozie – alb-negrul radical al sensibilității (anti)eroilor lui Almodovar –, lor le lipsește însă șarmul ambiguității. Timpul dedicat poveștii de dragoste este prea lung, distorsionând ritmul narativ și împingând pelicula într-o langoare afectată. Dar jocul candid și ușor dezolat al lui Lluis Homar și Penelope Cruz dă miez unei idile construite la o răscruce periculoasă cu telenovela. În privirile opace ale actorului, deziluziile și nostalgia se împletesc într-un monolog înduioșător, opus pasiunii sumbre a lui Manuel Berenguer, ex-monahul pervers căruia i-a dat viață în «Proasta educație». Actrița schimbă registrul senzualității impetuoase din filmele precedente, oferind aici imaginea unei femei care-și trăiește intensitatea matur și introvert. Superbă sub peruca platinată a la Marilyn Monroe sau imitând grația timidă și enigmatică a lui Audrey Hepburn, Lena devine, sub inspirația celor două, prototipul feminității îndrăgostite.

Mimetismul vizibil pe parcursul întregii pelicule exprimă omagiul adus de regizor cinematografului, unora dintre figurile sale iconice și absoluturilor pe care le înalță. Lena îi spune lui Mateo că dorește să moară în brațele lui după ce urmărește o scenă-cheie din «Călătorie în Italia», filmul lui Roberto Rossellini, în care personajul interpretat de Ingrid Bergman îi face soțului său aceeași tandră confesiune. Secvențele în care Matel Senior îi spionează cu o cameră fără sonor, trezind în Lena o groază dezarticulată, citează psihoza lui Mark Lewis în «Peeping Tom», capodopera lui Michael Powell. Iar «Fete și valize», comedia regizată de Mateo, reia subiectul și personajele din «Femei în pragul unei crize de nervi», film semnat de Almodovar însuși. Regizorul readuce în prim-plan tema camerei de filmat ca ochi voyeuristic.

Gesturile deșirate și fizionomia îndârjită cu care Ruben Ochandiano își creează personajul reflectă furia și romantismul voyeurului inapt a-și pune semnătura asupra propriei vieți. Muchiile care despart obediența, angoasa și nevoia de acceptare se dizolvă firească în jocul complex al actorului. Incomod și tușant în egală măsură, Ray X este martorul prototipic și unul dintre cele mai fascinante personaje stranie din filmografia lui Almodovar. Eliberarea de propriul stigmat e cu atât mai emoționantă cu cât îi revendică viciul și vine în contrast cu sublimul căutat al protagoniștilor.

Ritmului legănat și tomnatic în care se înșiră momentele filmului îi corespunde o sobrietate vizuală atipică lui Almodovar. Culori închise și apăsătoare compun decorul în care personajele există mai degrabă placid. Lena opune tonuri calde cenușului scenografic, dar aparițiile sale sunt impregnate de o melancolie care le împiedică să debardeze. Chiar și pasiunea ideală pe care cei doi o trăiesc pe coasta oceanului are un timbru obosit care pare să-și intuiască tragedia. Ca mai toate marile iubiri consacrate de literatură sau de cinema, și aici povestea amantilor încercați se încheie abrupt, înainte de a-și fi probat trăinicia în derizoriul relaxat al traiului cotidian. Dar amintirea providențială a unui ultim sărut înainte de moartea femeii iubite vindecă în cele din urmă rana destinului frânt, dând dragostei lor rotunjimea experienței absolute.

PROOROCK PE NET

RADIO ȚA-ȚA

IOAN PALICI

Pare greu de realizat, azi când inflația de posturi de radio ce emit doar muzică este aiuritoare, o vreme când, până și o instituție cu staiful și deschidera **B.B.C.**, să fi emis pe zi mai puțin de 45 minute de muzică – cum se spunea pe atunci – pop. Asta aflăm dacă avem răbdarea și norocul să vizionăm un film recent, ce se cheamă **The Boat That Rocked**.

Acolo înțelegem cum englezii pe lângă a fi încăpăținați și conservatori mai erau și excentrici și extrem de inventivi, iar pentru a potoli foamea melomanilor tineri, tocmai dedați la năravul de-a asculta muzica vremurilor, au făcut să apară așa-zisele posturi de **radio pirat**, care emiteau non-stop muzica atât de dorită, majoritatea localizate undeva în afara apelor naționale, acolo unde jurisdicția țărilor destinare nu avea cum ajunge. **Radio Veronica** și **Caroline** sînt două nume celebre în epocă, iar altul ascultat cu patimă și pe la noi, emițînd de pe continent, era **Radio Luxembourg**. Mare parte din disk-jockey-i care au scris istorie, promovînd cu entuziasm muzica acelor ani, și-au făcut ucenicia, faima ori chiar veacul, pe la astfel de posturi.

Filmul nu sparge gura țîrgului, în pofida unei distribuții excelente, dar, atmosfera e haioasă, contagioasă de-a binelea, iar lista melodiilor ce se difuzează ori doar se aud în fundal e copleșitoare. Așa poți petrece două ceasuri relaxante ca mai apoi să realizezi de unde și cu cine a început întreaga 'nebulă' muzicală de-acum.

Vom face acum un salt de cîțiva ani. Tinerii care atunci revoluționaseră mai mult instinctiv muzica, au prins curaj, depășind și în gînd limitele cartierului, orașului ori vîrstei. Și-au deschis apetitul pentru experimente ori arii culturale inedite, la fel cum abilitățile muzicale și tehnologice ale trupelor s-au dezvoltat extraordinar. Textele devin complicate, suprarealiste ori absurde, apar instrumente exotice ori pur și simplu noi, durata melodiilor sparge limita celor 3 minute și se nasc adevărate suite, cu improvizații frecvente, influențate de muzica clasică ori jazz. Către sfîrșitul anilor șazeci, copertile discurilor devin adevărate opere de artă, la fel costumația și întreaga scenă la majoritatea concertelor, scaldată în lumini și proiecții psihedelice. Cîțiva ani buni, rockul progresiv domină topurile, discotecile și toate festivalurile. E aproape haios să-ți imaginezi locuri în România comunistă chiar, unde se dansa după **In-A-Gadda-Da-Vida**, **Interstellar Overdrive**, **The Curse of Baba Yaga**, ori cine mai știe ce alte năstrușnice compoziții. Bineînțeles lucrurile s-au potolit către sfîrșitul anilor șaptezeci, dar periodic, rockul progresiv ori indiferent cum s-ar putea numi, reapare grație altor interpreți ori trupe, veșnic în căutare de noi și inedite posibilități de exprimare.

Și după ocolul ăsta lămuritor, ajungem în prezentul mirific și dezarmant de complex al muzicii de-acum. Aproape concomitent în toamna aceasta, trei mari trupe, afiliate rockului progresiv, renăscut în anii două mii, și-au lansat noi albume. Poate s-au gîndit că ele trebuie ascultate într-o ambianță propice, de mai multe ori și nicidecum pe sărite iar un moment mai potrivit decît o după-amiază ploioasă, cu străzi înecate în ceață pe care trec oameni puțini și zgribuliți cînd nici prin gînd nu-ți trece să ieși undeva, ar fi altcîndva greu de găsit.

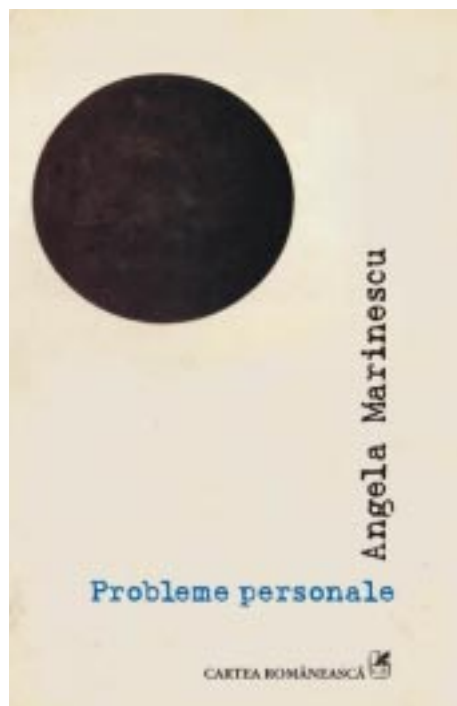
Porcupine Tree și **Muse**, două grupuri britanice cu debutul în anii nouăzeci, au ales întîmplător probabil, aceeași zi pentru lansarea noilor albume. Cei dintîi ne propun cu **The Incident** un disc în maniera clasică a rockului progresiv cu o temă principală, reluată în diferite alte dezvoltări, cu un parfum ce aduce în mintea ascultătorilor sunetul de început Rush ori Yes, totul foarte muzical și extrem de bine elaborat într-un periplu muzical de peste 90 de minute.

The Resistance al celor de la **Muse** e și mai accentuat simfonic, extravagant de-a binelea, mustind cîteodată de sunete Queen, cu texte inspirate din imageria science-fiction, dar și melodii lungi care realmente strivesc ascultătorul.

Pe cît de elaborate sînt aceste două discuri, pe atît de haotic și nefinisat pare albumul celor de la **Flaming Lips**, o trupă – americană de data aceasta – deja legendară, cu rădăcinile în anii optzeci și o discografie care spulberă bună parte din concurență. Să ascuți **Embryonic** devine cîteodată dificil ori enervant, atît de abrasive și brutale sînt sunetele, transformate aproape în zgomote. Există însă și oaze de liniște și muzică plină de subtilitate ce aduc aminte de albumele precedente și asta face ca albumul, la fel de lung ca celelate două, să fie digerabil și, de cele mai multe ori, gustos.

NOU

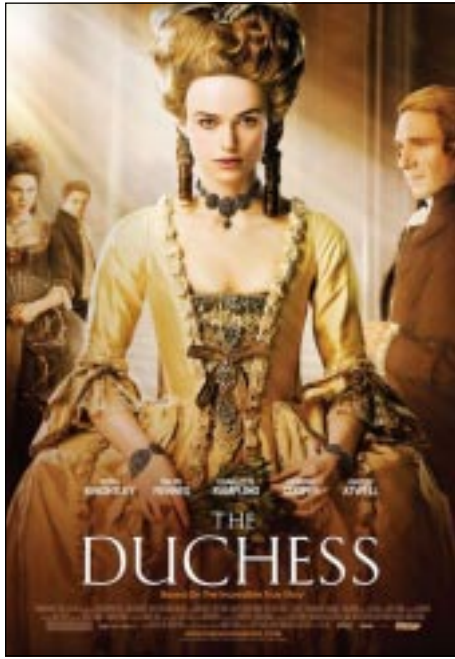
la CARTEA ROMÂNEASCĂ

OFURI SI MALACOFURI ADINA BAYA

Din mulțimea de știri croite zilnic după rețetărilor infailibil al basmului – cu zmei feroși, domnițe la ananghie și voinici gata de bătaie –, puține au așătat imaginarul însetat al consumatorilor de media mai ceva ca povestea lui Lady Diana. Prințesă cu acte, desprinsă parcă din paginile unei cărți de frații Grimm și din visele tuturor fetițelor posesoare de coroană, baghete magice și/sau rochițe cu crinolină, această veritabilă Cenușăreasă a fascinat pentru destulă vreme copii mici și mari din întreaga lume, dând de lucru jurnaliștilor de tabloid și cititorilor lor deopotrivă. Printre zecile de articole piperate, documentare televizate, brelocuri inscripționate și alte tributuri aduse figurii princiare se numără acum și un film ce îi dezgroapă cea mai celebră antecesoare. Sau, oricum, aceasta e o posibilă explicație privind motivul pentru care regizorul Saul Dibb a ales să pună pe marele ecran povestea unei stră-stră mătuși a lui Lady Di, de al cărei nume se leagă controversă similare cu ale prințesei ucise cu concursul blițurilor de paparazzi. Despre cine e vorba? Georgiana Cavendish de Devonshire sau, mai pe scurt, *Ducesa*.

Personaj influent la curtea regală britanică în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ea a rămas gravată în documentele istorice prin tot felul de lucruri nu tocmai obișnuite pentru o "lady" de epocă: implicarea în campanii politice, gustul pentru jocurile de noroc, arborarea de toalete extravagante, prezența în paginile tabloidelor și alte acțiuni menite să străpungă cortina scoarțoasă ridicată de manierele societății puritane. Adeptele curentului feminist vor fraterniza din prima clipă cu această doamnă ce se împotrivesc plină de curaj chingilor impuse de mediul

se poate chiar empatiza și care se dovedește a fi, la rândul său, o victimă strivită de constrângerile societății feudale.

Figura centrală în film rămâne însă *Ducesa* care, așa cum anunța și *trailer*-ul filmului, ajunge să fie un personaj îndrăgit de toată lumea, mai puțin de propriul ei soț. Din păcate, veleitățile de gazdă mondenă și talentul de a-și întreține oaspeții din lumea culturală și politică la serate dansante sunt insuficient dezvoltate în film. Tranziția de la adolescența timidă, luată de nevastă de ducele de Devonshire cu unicul scop de producere a unui moștenitor, la marea doamnă de societate este complet trecută cu vederea. Scenariul face niște salturi uriașe în timp, insistând exclusiv pe aspectele facile, marketabile, ale

patriarhal. Și cum altfel să-i fie scoase în evidență virtuțile feministe decât prin opoziție cu o figură masculină, demonizată până la limita caricaturii? Așadar, în colțul opus al ringului se situează, după cum probabil vă așteptați, soțul cel satrap care a ales-o de conveniență pe Georgiana drept consoartă. Adică Ducele, al cărui portret e construit ca o întruchipare a brutei masculine supreme: violatorul, infidelul ce pretinde fidelitate, cel ce tratează femeia ca pe un simplu instrument de producere a unui moștenitor, zbirul fără suflet ș.a. În timp ce actrița Keira Knightley reușește fără prea mult efort să atragă simpatia audienței prin rolul principal de perpetuă asuprită, prin vaiete și suspine, Ralph Fiennes aduce personajul Duceului la viață prin aceeași succesiune de tăceri revelatoare cu care ne-a obișnuit în *Pacientul englez* sau în *Cititorul*. Încă din prima scenă morga lui imperturbabilă vorbește răspicat despre dezgustul și resemnarea tăcută față de necesitatea îndeplinirii unor condiții cerute de normele societății în care trăiește. Iar până la final Fiennes reușește să transforme Ducele dintr-un căpcăun universal într-un personaj cu care

vieții *Ducesei*, numai bune de inclus în titluri tabloide cu litere de-o șchioapă: "Săraca doamnă bogată, siluită de propriul soț", "Încornorată în propria casă", "Despărțită de bărbatul iubit în schimbul dreptului de a-și vedea copiii" ș.a. Prin lentila cinematografică, *Ducesa* e prea puțin construită ca un personaj istoric ce a avut un rol semnificativ în viața politică și mondenă a sfârșitului de secol XVIII, cât ca o femeie menită să stârnească mila, compasiunea privitorilor. Dramatismul desuet pe ale cărei linii de susținere se bazează filmul condamnă *Ducesa* la o inevitabilă mediocritate. Producția nu reușește să iasă în evidență nici prin vreun aspect inedit al ochiului regizoral ori prin costume și peruci – ca *Marie-Antoinette*, de exemplu, unde Sofia Coppola colorează curtea regală franceză în nuanțele jucăușe și îndrăznețe ale unui videoclip MTV – și nici prin interpretarea rolului principal. Pe scurt, *Ducesa* nu face mai mult decât să spună o poveste ce a mai fost spusă, parcă de prea multe ori, transformând-o pe antecesora lui Lady Diana în nimic mai mult decât încă o doamnă ce oftează și suspină în malacofuri dantelate.

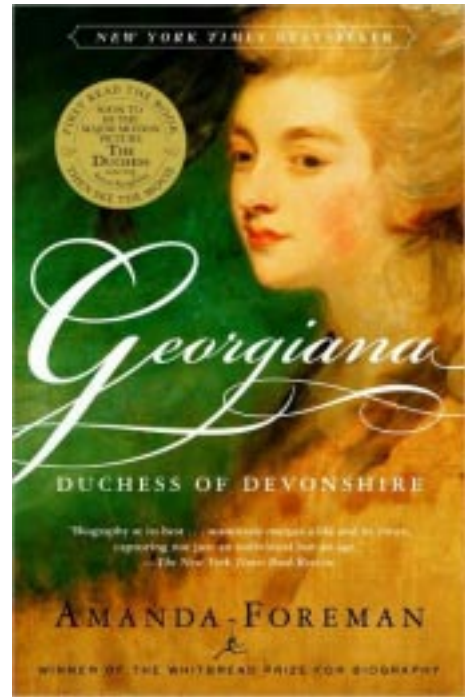
INTRIGĂ, PASIUNE, EARL GREY CRISTINA CHEVEREȘAN

În afara talentului și frumuseții Keirei Knightley, publicitatea susținută din jurul peliculei *Ducesa* (2009) a mizat pe un punct sensibil al memoriei recente, britanice și nu numai: povestea de viață (și moarte) a prințesei Diana. Aflată la baza filmului, biografia de secol XVIII a *Georgiane*, *ducesă de Devonshire* a fost în mod deliberat "am-balată" drept produs-conex al unuia dintre episoadele de senzație ale anilor '90. Similitățile dintre destinele a două femei care, la momente și din motive diferite, au marcat viața la curtea Angliei au fost intens exploatare. *Ducesa* aduce în prim-plan drama amoroasă, iubirea neîmplinită în intimitatea căminului și rătăcirile unei tinere femei sensibile, atrăgătoare, inteligente. Totuși cartea ce îi aducea Amandei Foreman premiul Whitbread pentru biografia anului 1999 are mai multe de oferit decât micul nucleu romanticos împrumutat versiunii cinematografice.

Care este însă acesta? La șaptesprezece ani, fiica cea mare a contelui Spencer face o partidă excepțională, măritându-se cu influentul duce de Devonshire. În ciuda dorinței tinerei de a-i face soțului întru totul pe plac, ironia sorții și îndelunga incapacitate de a-i oferi fiul mult așteptat îl transformă în singurul aristocrat - dacă nu bărbat - din țară insensibil la farmecele ei. Ducele o preferă pe favorita *Georgiane*, lady Elizabeth Foster, formându-se astfel o familie neconvențională ce le încorporează pe ambele, plus un alai de copii. Încurcată, imprezvizibilă, încrângătura de relații e certă. Singura care plătește însă pentru refugiu căutat în afara mariajului e *Ducesa*. Îndrăgostită de Charles Grey (tânără speranță a partidului Whig, viitor prim-ministru, cunoscut și azi publicului larg datorită ceaiurilor care-i poartă numele¹), rămâne însărcinată. Fiica îi e luată, ea însăși fiind alungată de duce și ținută departe de ceilalți copii timp de doi ani.

Dacă această parte a vieții *Georgiane* stă în centrul filmului lui Saul Dibb, cartea descrie o întreagă existență fascinantă. Entuziasă și rebelă, plăcută maselor și ferventă susținătoare a campaniilor lui George Fox și liderilor Whig, apropiată a Mariei Antoineta, subiect al caricaturilor și pamfletelor din foile de scandal, dar și inspirație pentru moda feminină a vremii, scriitoare sub protecția anonimatului, dependentă de jocurile de noroc, mereu îndatorată, amfitrionă generoasă și iubitoare a ieșirilor în lume, *Ducesa* de Devonshire e un spectacol în sine. Amanda Foreman o prezintă cu naturalețe și înțelegere pentru omul din spatele măștii sociale, pentru prezența zbuciumată și vulnerabilă din corespondență și jurnale. Afectiunea cercetătorului pentru obiectul de studiu e nedisimulată, iar documentația minuțioasă face din carte mai mult decât o simplă biografie: ea oglindește nuanțat un final de secol agitat pe scena politică și mondenă a Angliei.

Foreman se achită de o datorie de onoare, încercând să îndrepte unele nedreptăți pe care le semnalează: "În mod ironic, realizările politice ale *Georgiane* [...] sunt ținute în umbră de rigiditatea modei academice moderne. Cei mai mulți istorici politici au o abordare conservatoare și ignoră

rolul femeilor *tout court*. Cei mai mulți istorici feministi se concentrează pe «ocupațiile femeilor» și ignoră lumea politicii la nivel înalt. Istoria marxistă, puternic aliată celei feministe, se concentrează pe viețile celor mulți (clasa de mijloc și proletariatul), în detrimentul celor puțini (aristocrația). Asemenea abordări neagă relevanța și importanța experiențelor unor ducese precum cele de Devonshire sau Gordon. Totuși, viața *Georgiane* e parte esențială a societății secolului al XVIII-lea. Relațiile între bărbați și femei erau robuste, multistratificate, contradictorii. Publicul și privatul, socialul sau politicul nu existau ca entități separate"².

În consecință, cele aproximativ 450 de pagini (din care 50 cuprind note și trimiteri) se concentrează asupra *Georgiane* ca miez al unei lumi în care elementele enumerate coexistă, se completează și concurează. Extravaganță și umilință, grandoare și meschinărie, sofisticare și instinctualitate, blazare și înflăcărare, sinceritate și manipulare, naivitate și cinism, suferință și triumf, gelozie, infatuare și dragoste nebunească: nimic nu e prea mult, nimic nu e exclus din viața unui regine a inimilor, seratelor elegante și întâlnirilor strategice. Nimic nu pare a scăpa privirii atente a observatoarei ce aduce la viață o tumultuoasă jumătate de secol presărată cu războaie, revoluții, comploturi, lovituri de stat. Unicul regret al autoarei privește plasarea inspirată a accentelor: "Dacă ar fi să scriu despre *Georgiana* acum, după zece ani și cinci copii, aș sublinia ceea ce filmul reușește să demonstreze elegant: că adevărata eroină nu a fost nici cea implicată în politică, nici cea devotată modei, ci femeia care scria «*Părăsindu-l pe Grey, mi-am lăsat inima și sufletul în urmă. Are o singură consolare: că am renunțat la el doar pentru copiii mei*»"³.

¹ Earl Grey.

² Amanda Foreman, *The Duchess. Georgiana: Duchess of Devonshire*, Harper Perennial, Londra, 2008, p. 403.

³ Amanda Foreman. "How do you solve a problem like Georgiana?" *The Sunday Times*, 24.08.2008. http://entertainment.timesonline.co.uk/tol/arts_and_entertainment/books/article4573000.ece

TUR DE ORIZONT

LA UMBRA PREMIILOR NOBEL

● Toate revistele de cultură se opresc în multe pagini asupra ultimului Nobel, adjudecat de Herta Müller. Sau asupra operei doamnei Herta Müller, laureata ultimului Nobel. **România literară**, nr. 41, din 16 octombrie 2009 oferă un articol amplu al Rodică Binder, pagini de Nora Iuga și Alex. Șahighian ("Despre provocările traducerii") și un eseu autobiografic al Hertei Müller. Scrie Rodica Binder: "Ascensiunea fusese de altfel previzibilă. Surprinzătoare ar părea doar rapiditatea cu care ea s-a produs, Nobelul revenind unei scriitoare poate mai puțin "accesibile", dar care-l merită indiscutabil, în aceeași măsură ca și cei câțiva iluștri favoriți ce-și așteaptă pe mai departe rândul". Martor al evenimentului, apropiata scriitoarei consemnează: "Grindina orbitoare a blitz-urilor, luarea cu asalt de către ziariști a sălii în care s-a organizat conferința de presă la Berlin, ropotul întrebărilor, insistența cu care i se cereau primele reacții la aflarea marii vești, felicitările oficiale, începând, începând cu cele adresate de cancelarul Angela Merkel, de președintele Germaniei, Horst Koehler, euforia jubilară a admiratorilor și a prietenilor de aproape și de departe, îmbrățișările, buchetele de flori, cavalcada reacțiilor publice au plonjat-o pe Herta Müller într-o situație cu totul nouă, pe care așa cum a mărturisit, deși nu o putea încă realiza mental, îi intuia dimensiunile, efectele "colaterale"....". Superb finalul articolului doamnei Nora Iuga: "Cred că și eu am un detector de mesaje secrete. Nu uitați, vă rog, că după ce au fost traduși de mine, trei scriitori au luat Nobelul: Günter Grass, Elfriede Jelinek și Herta Müller. Ce păcat – își încheie articolul Nora Iuga – că nu știu să traduc și din română!" Ei, dacă ați depune un mic efort!

● În acest număr neobișnuit de dens al revistei, un excelent interviu cu Anamaria Beligan semnează Ilie Rad. Memorabilă e întâlnirea mamei (și a frumoasei fiice) cu Graham Greene. A mai povestit-o undeva/ cuiva frumoasa prozatoare? Cum să nu, dar de demult. Intre alte multe pagini care taie respirația (**A. E. Baconsky urmărit de securitate, Silviu Orăvițan între lumen și lux** ș.a.) cititorul se poate relaxa lângă Alex. Ștefănescu, citind fericit rubrica numită **Coupe-papier**. ● Excelentele pagini ale lui Alex. Ștefănescu, despre V.I.P.uri, din **România literară**, se întâlnesc cu paginile lui Cornel Ungureanu, și el trecut prin istorii similare, evident, nu cu atâta lume bună. Nu cu atâtea VIPuri. Eminentul Alex relatează cum este adus cu mașina acasă, într-o margine a Bucureștilor, de Nicolae Manolescu, Octavian Paler, George Pruteanu. Șeful de bloc asistă perplex la succesiunea vedetelor: Chiar Manolescu? Chiar Paler? Chiar Pruteanu? Îi vedea la televizor zilnic. Chiar ei? Versiunea pe care ne-a relatat-o (a scris-o?) Cornel Ungureanu e următoarea: la începutul lui 1966 se așezase profesor la Vălișoara, sat de pe dealurile de lângă Caransebeș. E întâlnit, în Caransebeș, de fosta colegă de facultate, Stela Criclevici, care îi prezintă sotul: prozatorul Radu Theodoru. Amabili, cei doi se abat din drum și îl poartă pe numitul în satul în care era profesor de limbă română, înfruntând noroaiele șoselelor mărginașe. Directorul școlii e uimit: cum să ajungă autorul romanului **Brazdă și Paloș** la Vălișoara! În săptămâna următoare, Cornel Ungureanu e purtat pe același drum de profesorul Nelu Petria, prozator, șef al pionierilor din regiune, spre spaima directorului Doancă. Inspecție? În fine, în săptămâna a treia Cornel Ungureanu e adus cu mașina de Nicolae Cristescu, poet și activist cultural la raion, spre spaima directorului. Vor să-l schimbe? E un șofer mai bun Nae, i-a spus directorului, prea înspăimântat de relațiile profesorului debutant cu lumea bună a literelor.

Spre deosebire de Alex. Ștefănescu, Cornel Ungureanu și-a plătit datoriile față de ultimul lui..... șofer: a scris o postfață plină de iubire la volumul lui Nicolae Cristescu, **Între munte și izvor** (Editura Hestia, 1994).

● Excelent și numărul 7-8-9/ 2009 al revistei **Arca**. Paginile cele mai frumoase ni se par ale criticii de întâmpinare: "Un poet cu totul solitar, fără precursori, dar și fără epigoni, cu o formulă lirică nedezmințit cultivată de la debut... .., până în prezenta antologie (**Negru pe negru**, antologie cu o prefață de Al. Cistelean, n.n.). Poezia lui se diferențiază de a congenerilor și face totodată, dificilă orice încercare de uniformizare retorică a "echinoxismului" ca mod de a scrie poezie...", scrie Vasile Dan, președinte al Filialei Arad a Uniunii scriitorilor despre fratele său echinoxist Aurel Pantea, președinte de Alba. Remarcabile sunt și paginile lui Gheorghe Mocuța despre Simona Constantinovici: "Simona Constantinovici e, așa zicând, o Simona Popescu a Banatului. Și ea a debutat cu poezie și continuă să scrie poezie. Și ea și-a încercat forțele în roman și continuă să scrie roman. Și ea e o universitară de marcă, organizează cursuri de **creative writing** și scrie cu studenți texte experimentale, lucrări **în verde**. În plus, o admiră sincer pe Simona Popescu și ceea ce scrie, ceea ce face, admiră activismul ei". Simona din Timișoara o admiră pe Simona din București, domnul Mocuța pe amândouă.

● În aceste vremuri de criză, reapariția seriei a treia a **Însemnărilor ieșene** probează că dulce târgul Ieșilor se pregătește de prezidențiale nu doar prin pamflete televizate, ci și prin inițiative culturale. Scrie, în articolul-program redactorul-șef al publicației, Alexandru Dobrescu: "A treia serie a **Însemnărilor ieșene** se vrea o continuare a celor anterioare...Singura modificare privește echipa redacțională, ale cărei rânduri s-au cam rărit între timp. Nu mai e printre noi nici Corneliu Ștefanache, nici Emil Iordache, călători, cum se zice, spre zări mai senine. Probabil că fără ei ne va fi încă mai greu". Să păstrăm și noi un moment de reculegere pentru cei doi cărturari de seamă ai Moldovei. ● Cu oarece întârziere **Dilema Veche** (15-21 octombrie 2009) recenzează, prin Marius Chivu, romanul lui Varujan Vosganian, **Cartea șoaptelor**. Observațiile cronicarului sunt în întregime citabile: "Alimentată cu material documentar din arhive, având caracter memorialistic, dar fiind totodată și operă de ficțiune, romanul lui Varujan Vosganian este un tur de forță narativă cum rar se poate întâlni în literatura noastră. Bogat, dens și variat, scris într-un ritm susținut, cu zeci de personaje, toate principale, și tot atâtrea intrigă, cu un material istoric uriaș și o mare diversitate de caractere, romanul reușește, datorită dozajului echilibrat al efectelor, stilului fluent și, mai ales, talentului de povestitor al autorului să nu obosească". Observații de cititor care știe că, după Herta Müller, următorul premiu Nobel va rămâne tot într-o zonă românească, grație lui Varujan Vosganian.

Și fiindcă suntem tot în lumea premiilor Nobel, să mai scriem că un dialog cu Philip Roth de Josyane Savigneau (**Le Monde**, 10 octombrie 2009), părea a prefața Nobelul. Există și o poză a scriitorului, de zile mari, luată cu câteva zile mai devreme. Înainte de decernarea premiilor de literatură, jumătate din suporterii calificați (aproape jumătate) erau de partea lui Philip Roth, iar cealaltă jumătate (aproape) de partea lui Amos Oz. Cine ar fi putut să-l ia în afara celor doi? La anul, jumătate dintre suporterii calificați (din România) vor fi de partea lui Mircea Cărtărescu, cealaltă, de partea lui Norman Manea. Și Varujan Vosganian...

THIS DAY IN ROCK

PETRU UMANSCHI

Faptul care ne bucură este că semnalele din teritoriu confirmă interesul cititorilor față de materialele *Digest* pe care le oferim sub genericul de mai sus. Camelia Spătaru din Reșița, de pildă, ar dori să ofer mai multe date, cu alte cuvinte să dezvolt unele teme abordate. Sigur, n-ar fi rău, dacă spațiul afectat rubricii n-ar fi unul fix. Pe de altă parte, Costin Arotăriței din Sibiu crede că tocmai aici e farmecul articolelor, știrile concise oferite *back in time*, diversitatea lor. "Se spun o serie de evenimente despre care n-aș avea de unde să aflui dacă nu aș citi cu regularitate materialele dumneavoastră, inclusiv «This Day In Rock». S-o țineți tot așa", ne sfătuiește orădeanul Aurel Lakatos. "Rubrica dumneavoastră e unică (și necesară) în peisajul și așa rarefiat al comentariilor muzicale, fiind o adevărată sursă de informații pentru cei cu adevărat interesați de aspectele *backstage* din lumea pop și rock." Cît despre noi, ce să spunem? Evident, nu avem pretenția unei tratări exhaustive a subiectelor. Concepem materialele ca un raid în timp, modalitate care pare a fi pe placul multora.

Dar să intrăm în subiect, oprindu-ne, cu voia dumneavoastră, la finele acestei luni de toamnă. Iată, pe 26 octombrie 1965, la Buckingham Palace din Londra, Regina Elisabeta a II-a îi onorează pe cei patru Beatles-i cu titlul MBE (Member of The British Empire). Era o recunoaștere oficială a meritelor celor patru muzicieni din Liverpool la conturarea unei imagini favorabile a Marii Britanii în lume, dar și a câștigurilor pe care prolificul grup le aducea țării. La data amintită, dar în anul de grație 1981, la Montreux, în Elveția, cu acordul chitaristului Brian May (de la Queen), David Bowie vizitează Mountain Studio, locul în care s-au născut multe din hiturile celebrului grup englez. Cu această ocazie s-a realizat și imprimarea mixtă "Under Pressure", care a urcat apoi în UK Singles Chart, figurând și în US Top 30. Ziua de 26 octombrie este și cea a "nașterii" primului hit al englezului Tommy Steele, "Rock With The Caveman". Să precizăm că evenimentul se producea în anul 1956. Ziua amintită e importantă și pentru Bob Dylan, care, în 1963, concertează la New York, în Carnegie Hall, unde n-aveai loc s-arunci un ac. Despre succes, ce să mai vorbim. Era în 1963... Dar în 1980, tot la data amintită, se întrerupe sesiunea de înregistrări a formației Jefferson Starship la albumul *Modern Times* din cauza îmbolnăvirii muzicianului Paul Kantner, internat de urgență în spital. După o perioadă relativ scurtă, se reiau imprimările. Tot în această zi, dar în anul 1966, populara solistă britanică Alma Cogan trece în amintire după o luptă inegală cu cancerul. Solista avea doar 34 de ani și se impusese cu 21 de *hit singles*, la vremea aceea un record. Câteva titluri din repertoriul artistei: "Bell Bottom Blues", "Cowboy Jimmy", "Never Do A Tango Wih An Eskimo". Ziua de 26 octombrie este cea în care s-a născut marea interpretă de jazz Mahalia Jackson (1911), dar și Keith Hopwood (1940), component al grupului englez Herman Hermits, cel care a înnebunit adolescențele în anii '60 cu piesa "No Milk Today".

Dar să trecem acum la 27 octombrie (1963), dată la care trioul folk Peter, Paul & Mary din Statele Unite ocupă simultan două poziții fruntașe în Top US Album, cu LP-ul *Peter, Paul & Mary in The Wind*. Exact după un deceniu, piesa "Midnight Train To Georgia" a formației Gladys Knight And The Pips se situează confortabil pe primul loc al US Singles Chart. Tot în această zi, dar în anul de grație 1975, Bruce Springsteen își lansează primul hit-album, *Born To Run*. Cine se naște însă în această zi? Werner Last, fratele lui James Last (1926), pianistul Floyd Cramer (1927), Charlie Daniels (1936), Graham Bond (1937), Hank B. Marvin (1941, chitaristul-pilon al celebrei formații The Shadows), Wayne Fontana din grupul The Midbenders (1945), Stephen Morris (1957, din grupul New Order).

Cum evenimente notabile nu mai au loc în această zi, trecem la 28 octombrie, dată la care, în 1989, Janet Jackson își lansează discul de referință *Rhythm Nation 1814*, follow-up albumului *Control* (1987), LP *Number One In The USA*. Tot în această zi, dar în 1958, Buddy Holly apare cu grupul său The Crickets în populara emisiune TV "American Bandstand". Și să nu uităm de senzuala piesă "Lambada", lansată în această zi, în 1989, de grupul francez (de fapt multinațional) Kaoma. Discul single s-a vândut numai în Franța în 1,7 milioane de exemplare, în Anglia ajungând în Top Five, iar în State, în Top 40. Tot acum, dar în 1977, grupul punk Sex Pistols bulversează lumea muzicală cu albumul emblematic pentru mișcarea amintită, *Never Mind The Bollocks*, conținând și piesele "God Save The Queen" și "Anarchy In The UK". În 1987, pe 28 octombrie, moare clarinetistul Woody Herman, această dată fiind însă și ziua de naștere a următorilor artiști: Cleo Laine (1927), Charlie Daniels (1936), Graham Bond (1937), Hank B. Marvin (1941, chitaristul-pilon al celebrei formații The Shadows), Wayne Fontana din grupul The Midbenders (1945), Stephen Morris (1957, din grupul New Order).

În fine, iată-ne la data de 29 octombrie, când, în 1971, Duane Allman, pe atunci de 25 de ani, suferă în Macon, Georgia, un grav accident de motocicletă în care își pierde viața. Duane era un foarte influent chitarist de blues/rock, cum se știe, component al grupului Allman Brothers. Tot în această zi a anului 1983, albumul *The Dark Side Of The Moon* al formației Pink Floyd începe cea mai lungă staționare în top din istoria muzicală (491 de săptămâni), în US Chart. În 1988, grupul R.E.M. intră în UK Album Chart cu LP-ul *Eponymous*. Tot în această zi de octombrie, dar în anul 1971, pe Broadway are loc premiera muzicalului *Hair* (American Tribal Love-Rock Musical), care va lansa totodată celebrele piese adoptate de mișcarea Flower Power drept imnuri: "Aquarius", "Let The Sun Shine In", "Good Morning, Starshine".

Și iată-ne și în 30 octombrie, zi în care inima mare a șansonetistului Georges Brassens a încetat să mai bată...

JURNALUL UNUI...

Urmare din pagina 32

22 IANUARIE 2000 "M-AU TERMINAT"

Catherine a rămas în spital peste noapte. O admir mult pe fata mea pentru devotamentul de care dă dovadă. Stă lângă maică-sa și are grijă să sufere cât mai puțin. Jean a sosit astă-noapte, pe la vreo 3. Mamie a fost fericită să-și vadă copiii. Azi-dimineață a făcut o criză, nu mai putea respira. La cererea lui Catherine, i s-a făcut morfină. Acum doarme. Spre deosebire de Pierre, care mi-a spus: "O să mor", Mamie nu se gândește la moarte. Mi-a spus, totuși: "M-au terminat."

23 IANUARIE 2000 MAMIE A MURIT

Azi-dimineață, la ora 6, Mamie a murit în somn, așa cum își dorea. Am trăit șaptezeci de ani împreună, cu bune și rele, iar gândul că n-am s-o mai văd niciodată mă întristează nespus. Mă-ntreb dacă am fost vreodată mai nefericit.

Am încercat să dorm, nu izbutesc. Doar scriind mai prind un pic de curaj. Nenumăratele obligații legate de înmormântare îmi țin și astăzi mintea ocupată. Dau telefoane apropiaților ei sau cunoștințelor mele despre care nu i-am putut vorbi niciodată. Îmi dau seama cât de legat eram de ea. Îmi devenise ca o mamă – în vis, și în realitate.

Pentru prima oară după șaptezeci de ani, scriu liber, ar trebui să fiu mulțumit, dar parcă îmi lipsește surâsul ei ironic.

Le-am sunat pe femeile de care-am fost îndrăgostit, pe care le-am dorit sau care mi-au spus că mă iubeau: Hélène, marea iubire a vieții mele, singura adevărată; Mado, cea mai apropiată, cea mai senzuală; Lili, cea mai inteligentă, cea alături de care aș fi putut trăi rațional; Louise, care mi-a făcut o neașteptată declarație de amor.

24 IANUARIE 2000 "TE IUBESC, MAMIE!"

Am apucat să i-o spun cu câteva ceasuri înainte să moară. "Și eu te iubesc", mi-a răspuns ea. Nu era ușor, cu Mamie, să-ți exprimi sentimentele. Ironiza scenele de amor din filme. "Ah, marea iubire, marea iubire!", exclama ea teatral. Îi aminteau pesemne de marea mea iubire cu Hélène, care-o făcuse să sufere atâta între 1980 și 1984.

Au dus sicriul în capela spitalului. O văd pe Mamie odihnită, cu obrazul proaspăt. Izbucnesc în hohote de plâns, nu mă pot stăpâni. "Mamie, scumpa mea!" O, cât aș vrea să mă audă! O sărut, fruntea îi este de gheață, mâinile la fel. A aflat acum taina vieții?

25 IANUARIE 2000 INCINERAREA LUI MAMIE

Va fi o zi grea. Un ultim adio în capelă, înainte de închiderea sicriului. Rămân singur cu Mamie. Nu vreau să mă smiorcăi în fața celorlalți. La prânz, sunt lăsat singur. E mai bine așa.

Incinerarea are loc la Montreuil-Juigné. Aici a fost și a lui Pierre, în noiembrie 1999. Cei prezenți, rudele și oamenii care-au aflat întâmplător de moartea ei, par foarte mâhniți. Mamie e în sicriul simplu pe care și l-a dorit. Se aude muzica pe care a dorit-o, *Oda bucuriei* și *Cu timpul, totul trece...* Depunem, pe rând, câte o floare. Sicriul

este dus la crematoriu, Mamie dispare în cuptor. Așteptăm să se răcească cenușa. Yvette, Andrée, câțiva cunoscuți din Beauvau, Marcel, Robert și soția lui...

Timp frumos și rece. Mergem după un funcționar care duce un soi de cilindru metalic în care se află cenușa lui Mamie. Împrăstie cenușa lângă copacul lui Pierre, pe pământul din jurul trunchiului. Adio, Mamie! Nu vei putezi închisă într-o cutie, pe fundul unei gropi noroioase. Vei rămâne la aer, lângă fiul tău. Vântul serii ridică în aer un pic de cenușă, vântul, aerul... ba nu, întunericul.

26 IANUARIE 2000 "MAMIE A MURIT AȘA CUM ÎȘI DOREA..."

Așa îmi spune rațiunea, dar, la fel ca în dragoste, rațiunea e neputincioasă în fața sentimentelor. Lucrurile pe care mi le iertam ușor pe când Mamie era în viață (și nu de puține ori enervantă) îmi provoacă remușcări acum, când ea nu mai este. Mă gândesc la anii iubirii orabe cu Hélène, când am făcut-o să sufere, la plecările mele intempestive, când mă smulgeam de lângă ea strigându-i: "Nu sunt proprietatea ta!" Și fugeam în noapte, spre gară. Mă simțeam eliberat, fericit, ignorând spaimele soției mele. Regăsesc carnetul din 1981 plin cu mici semne de întrebare roșii pe care Mamie le mângălea în zilele când dispăream de acasă. Nu știa prea bine unde eram, nici cu cine, până când am avut ideea prostească să aranjez o întâlnire între ea și Hélène.

Acum înțeleg cât de mult a suferit. E drept că m-a taxat pentru asta. Cu câteva zile înainte să moară, m-a pus să rup o filă din carnetul în care făceam elogiul libertății mele de burlac, la Marcé.

27 IANUARIE 2000 LIBERTATEA MULT DORITA NU-MI ADUCE DECÂT TRISTETE

Sunt liber, în sfârșit! Pentru prima oară din 1932, fac ce-mi place, fără să mă controleze nimeni. Ar trebui să fiu mulțumit. Această libertate dobândită prin moartea bătrânei mele tovarășe de viață, moarte "naturală", pe care n-am dorit-o niciodată, ar trebui să-mi aducă o anume ușurare. Or, nu simt decât tristețe. Nu mai am nimic de ascuns, pot să spun, pot să scriu tot ce vreau. Nu mai sunt obligat să respect regula strictă a casei, rutina impusă. Pot chiar să-mi întâlnesc amanta fără să-mi pese la ce oră mă întorc acasă. Pot chiar să scriu toate astea aici, în carnet. Și totuși, mă simt mai stingherit decât eram pe vremea când trebuia să mă ascund.

Ora 14: Am mers cu Catherine să mâncăm la căminul Bellefontaine. Mă credeam mai puternic. Am senzația că Mamie mă cheamă.

Catherine pleacă la ora 16. Rămân singur. Voi încerca să trăiesc în felul ăsta. Nu mă pot muta cu Mado, n-ar fi decent, nici înțelept, iar Mado înțelege situația.

¹ Geneviève, soția lui Marcel Mathiot, numită în jurnal Kiki, Kiki-des-Bois, Minet, Bonne Minouche, Mamie. (*N. ed.*)

² La Coupole, restaurant parizian celebru în anii interbelici. (*N.t.*)

³ Fiul lui Marcel și al lui Mamie, decedat relativ tânăr. Ceilalți doi copii, pomeniți în continuare, sunt Catherine și Jean. (*N. ed.*)

CAPITOLUL AL "ȘAPSPRECELEA"

Urmare din pagina 19

Sau, de cealaltă parte, Vasile Câmpan și Margareta, Niculae sau Minodora, când din Matei, un momentan supraviețuitor, a mai rămas o umbră?

Despre ceilalți nu știm mai nimic, pentru că par singuri pe pământ. Ceilalți: Ilarion, Mirea, Externistul, Sofronie, Țârlea, Ivașcu și Gherman, cu mătușa sa Ghizela sunt vag căsătoriți, vag familiști, vag cu copii, iar păcatele lor, caracterele lor de nimic sau generoase, flegmatice sau colerice, au rămas între fiarele contorsionate ale autobuzului. În august 2009, la data teribilului accident, ar fi trebuit să aibă vârste cuprinse între 82, 75, sau 65 de ani, unii să fii murit de moarte bună între timp, iar protagoniștii, 42 Ana și 47 Matei, dar n-a fost să fie așa. Au murit cu toții la anii pe care-i citise șoferul de pe chipurile lor pe când urcau în autobuz.

Doar Duma a murit la 33 de ani și-a fost îngropat înainte de a mai ajunge să asiste la accidentul în care va dispărea cu totul. El era un duh în clipa impactului dintre locomotiva rapidului și autobuzul care nu ducea de fapt între două localități, ci între un timp trecut și un fel de viitor, petrecut deja, și trăit de toți în urmă cu vreo douăzeci de ani. Pentru că accidentul s-a petrecut el în 2009, pe data de 11 august, la 18.06, dar vehiculul circula între 1989 și 1990, pe un traseu de timp, trăit de toți cu o intensitate diferită, din primăvara unui an până în vara celuiilalt, deloc exemplar, chinuitor de modest și banal, încât se și pune întrebarea firească dacă nu era chiar nevoie ca accidentul acela să aibă loc și să piară acele șaptesprezece personaje din lumea aceasta, chiar dacă nefericitul șofer al autobuzului se simte năpădit de coșmarul unei vinovății de care nu-l va mai spăla decât moartea.

Cele două personaje vor fi ținute în viață cu aparate speciale atâta vreme cât vor considera medicii că există o minimă speranță de salvare, neștiind legăturile de sânge dintre ei și șoferul autobuzului. Iar singura lor speranță de supraviețuire este memoria șoferului de unde vor bântui probabil, ca duhuri inconștiente, prin alte locuri și vremuri. Ei au scăpat de moartea violentă a celorlalți, fiind pe scaunele din față, de lângă bord, cărora șoferul le-a transferat pentru câțva timp dreptul de a-l ghida în urmărirea traseului, ca un fel de gps-uri coordonate de sateliți, doar că manevrele imprudentului șofer n-aveau nicio legătură cu itinerarul.

Un amănunt important e că medicii aceia de la reanimare au ceva din sufletul șoferului sau sunt chiar el, ca un fel de dublură inconștientă a ceea ce e, incapabil să-și ucidă, chiar și prin nepricepere, niște ființe cu care-și călătorește propria lui viață către moarte. Acum șoferul are la cap doar o rană lipită cu un mic pansament, în timp ce sufletul său e încorsetat cu atele și învelit în ghips, pe care i le vor scoate aceiași medici de la reanimare abia peste trei luni, când, cu o pereche de cârje sub ambele brațe, va reîncepe să învețe să umble, pas cu pas, fără să se mai aventureze prea repede să urce la volanul unui alt autobuz.

Cele șaptesprezece personaje, plus celelalte două, vor rămâne în sufletul celui de al douăzecilea ca niște răni nevindecate pentru totdeauna Dar cum "totdeauna" înseamnă pentru un om doar distanța de timp dintre prezent și inconștiența morții sau a senilității, șansa lor de supraviețuire e limitată chiar și ca duhuri; iar doamna aceea ce are multiplu de unu cifra "șapsprece" și doar atât nu va putea să mai afle destinele personajelor dintr-o carte tipărită într-un tiraj confidențial, care va fi doar o amintire, ca un fel de plasture peste o rană nevindecabilă de pe fruntea șoferului.

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrari ale artistului plastic BATA MARIANOV

ORIZONT

Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș
Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu
Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Cristina Chevereșan, Șerban Foarță, Radu Pavel Gheo, Marius Lazurca, Viorel Marineasa, Alina Radu, Robert Șerban, Marcel Tolcea, Ciprian Vâlcă, Daniel Vighi.

Concepție grafică: Alexandru Jakabházi

Colectivul tehnic: Sorin Stroe (paginare, prezentare grafică).
www.revistaorizont.ro e-mail: fundatia@3europe.org

REDACTIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 29 48 93, 29 48 95
Marcă înregistrată: M/00166
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

ISSN 0030 560 X

Abonamentele se fac la Rodipet, la poziția 4386 din catalog

JURNALUL UNUI BĂTRÂN AMANT

MARCEL MATHIOT

Iată un document de excepție. Aceste "carnete ale unui bătrân amant" nu erau destinate tiparului. Marcel Mathiot le-a scris cu o consecvență incredibilă, de la vârsta de șaisprezece ani până la moartea lui, la nouăzeci și trei de ani. Era propriul său cititor, găsind în textul lui motive de a trăi mai intens. Astfel, pe 11 iulie 2003, notează: "Mi se întâmplă uneori să mă întreb de ce continui să scriu aceste carnete. Primele, pe care le numeam «agende», din 1927 până în 1931, sunt cele la care țin cel mai mult, pentru că recitindu-le îmi re trăiesc tinerețea inocentă și lipsită de griji."

Cartea pe care o aveți în față redă mai ales ultimele patru decenii consemnate în scris de Marcel Mathiot. Dar el revine la multe pasaje mai vechi, ca la un izvor ce-i dă noi puteri, ajutându-l să-și mențină uluitoarea prospețime vitală de care s-a bucurat până la sfârșit. Titlul *Jurnalul unui bătrân amant* nu e deloc abuziv: locul ocupat aici de iubire uimește, apoi emoționează. Marcel Mathiot e mai întâi de toate un îndrăgostit. Fidel și infidel, deopotrivă. Fidel, pentru că aproape toate legăturile pe care le-a avut au fost de durată, chiar și atunci când coexistau în viața lui. Și infidel soției Geneviève, mama copiilor săi. După dispariția ei, nu ezită să mărturisească: "Am înșelat-o toată viața, n-am avut niciodată simțul fidelității conjugale... Mă răzbunam pentru libertatea sacrificată pe altarul căsătoriei. La urma urmei, nu eram proprietatea ei." [...]

Marcel Mathiot e, mai întâi de toate, un iubitor al libertății. Să mai adăugăm, printre calitățile lui, o voluptate a fericirii, un soi de jubilație a întregii ființe, care e totodată o dispoziție fizică. Într-un cu totul alt univers social și cultural, el amintește de Jean d'Ormesson, autorul unei cugetări pe care Marcel o notează în 1987: "Dacă doresc fericirea celorlalți, e ca să pot fi eu însumi fericit." Nu e vorba aici de cinism, cum nu e nici la Jean d'Ormesson. Marcel Mathiot este una din acele ființe solare care le deschid celorlalți ochii către lumină. Poate nu știa încă pentru cine scria, dar știa perfect pentru ce. (Philippe Delerm, **Prefață**)

5 IANUARIE 2000 DOCTORUL ȘI CALCULATORUL

Bunul nostru doctor Patrice Richard și-a cumpărat calculator. Bate cu un singur deget, căutând fiecare literă pe tastatură. Durează o veșnicie, așteptăm trei ceasuri până termină (în schimb, ca s-o consulte pe Mamie, îi ajung câteva minute). La sfârșit, iese o frumusețe de rețetă, printată superb: Amlor, Moduretic, Diamicron, Etioven, Corbionax, Smecta, Diantalavic...

Renunță să repete operația și pentru mine, se mulțumește să-mi ia tensiunea (îmi găsește 12/8), mă consultă rapid și îmi prescrie medicamentele obișnuite: Pulmicort Turbohaler și Ventoline, aceleași de cincisprezece ani. Scrie rețeta de mâna, după metoda ancestrală...

Vis din noaptea trecută: trebuie să conduc o școală dărăpănată. Nimeni nu-și bate capul cu nimic. Tot ce pot face e să scriu cu un căpețel de creion pe un petec de hârtie. Mereu același vis de neputință în fața sarcinii pe care o am.

6 IANUARIE 2000 MAMIE PLEACĂ DE URGENTĂ LA SPITAL

Fiica noastră Catherine ne face vizita obișnuită. Mamie¹ e foarte slăbită. Nu putem continua să trăim în apartament, singuri. Catherine și cu mine mergem la Reședința Saint-Claude, care oferă găzduire temporară pentru persoane în vârstă. Ne-ar putea primi între 10 și 12 ianuarie, cu tariful de 271, 40 franci de persoană pe zi, adică 16 284 de franci pe lună pentru amândoi. Luăm prânzul la Cupolă². Când ne întoarcem acasă, o găsim pe Mamie epuizată. Îl sunăm pe doctorul Richard, care-o trimite de urgență la spital.

Doctorul îmi vorbește de un infarct. De ceva timp, Mamie a slăbit foarte mult, e doar piele și os. Este ora 17, sunt singur și aștept, foarte îngrijorat pentru soția mea care-mi este alături de șazececi și șapte de ani.

7 IANUARIE 2000. SARMAȚA VIATĂ?

Mă duc să beau o cafea la fostul meu elev Marcel Tranchant, ajuns la șaptezeci și nouă de ani. Când am venit la Contigné, avea unsprezece ani și locuia la bunica lui, Denise, vecină cu noi. La terminarea școlii,

a devenit "biriș" la Henri Rondeaux, negustor de vite, țaran îmbogățit, cu o avere considerabilă și care se bucura de prestigiul conferit de bogăție. Era eternul adjunct al primarului. În felul ăsta, familia Rondeaux făcea o faptă bună și o afacere la fel de bună.

Birișul era un copil, de obicei sărac, care se ocupa de vite, de grădină și de alte treburi în gospodărie. Primea câțiva bănuți și mâncare. Descoperindu-și talente de bucătar, căutat pentru nunți și petreceri, Marcel a ajuns bucătar la hotelul Sarthe, la Château-neuf, apoi la căminul de bătrâni, fiind foarte prețuit de doamnele în vârstă.

Își încheie viața de celibatar într-o casă ce mi se pare întunecoasă și umedă, renovată de el și de care e destul de mândru. Casa e plină cu vechituri cumpărate din talcioc – în special o colecție de lingurițe pe care le-o arată vizitatorilor. Frate-său încercase să-l însoare, dar în ajunul nunții Marcel a dat bir cu fugiții. Pasionat de creșterea păsărilor în volieră, era singurul om pe care îl vizita corbul nostru, care nu se lăsa atins decât de el.

8 IANUARIE 2000 MÂNĂ ÎN MÂNĂ

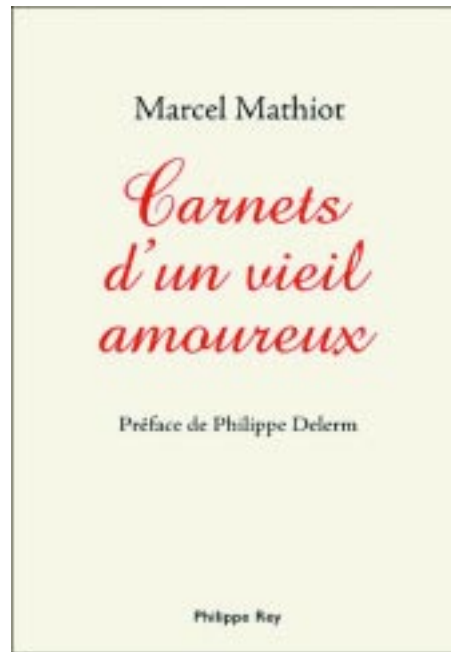
Eram tineri căsătoriți, în concediu la Saint-Gingolph, pe malul lacului Leman.

Nu aveam mașină și circulam pe jos sau cu biciclete de închiriat, sigilate din motive știute de vameși. Când treceam granița, strigam "Sigilat!" spre vameșul îngăduitor. Geneviève era Kiki, sau Minet, sau Minouche. Charles Trenet cânta: "Îți țin mâna în mâna mea, mă joc cu degetele tale", iar noi ne plimbam așa, mână în mână. Șazececi și șase de ani mai târziu, ascultându-l pe Trenet care împlinea optzeci și șase de ani, Geneviève și cu mine eram tot mână în mână.

Împins de o iubire oarbă, mi-a trecut prin minte, o dată, să divorțez; totuși am evitat un dezastru și remușcările, iar până la urmă, iată, îmi sfârșesc zilele în tihnă, alături de Mamie.

10 IANUARIE 2000 BINELE CELORLALȚI

Sâmbătă 8 ianuarie. Azi-dimineață, cu Jean și Catherine, îi facem o vizită lui Mamie la spital. Avem o surpriză plăcută! Ieri o lăsasem aproape muribundă, acum se pare că a revenit la viață, vorbește cu voioșie, are un moral excelent. Apreciez din nou

amabilitatea, devotamentul plin de grijă al personalului medical. Asistentele și infirmierele își fac datoria cu competență și amabilitate. Ce diferență față de spitalul cu infirmiere călugărite din 1930! S-au făcut progrese impresionante, tehnice și umane. Mamie e conștientă de asta și spune adesea: "Sunt atâția oameni mai nefericiți decât mine!" E foarte curajoasă, foarte preocupată de binele celorlalți.

11 IANUARIE 2000 MAMIE ÎSI FACE GRIJI PENTRU MINE

Duminică 9 ianuarie. Situația nu mai pare la fel de bună ca ieri. E clar că nu vom mai putea avea o viață independentă, în apartamentul nostru. Vor apărea tot felul de probleme. Sunt foarte îngrijorat. Dacă intrăm în căminul Saint-Claude, Mamie va fi convalescenta, iar eu însoțitorul. Deocamdată, cu amândoi copiii lângă mine, sunt norocos. Mă preocupă de asemenea problemele legate de moștenire sau mai curând de donație-partaj. Oricum, esențialul rămâne sănătatea lui Mamie. Sunt impresionat s-o văd preocupată mai mult de mine decât de ea. Țin mult la această femeie care a fost posesivă, greu de suportat, dar care m-a iubit în felul ei. Zilele care vin ne vor schimba viața și ne vor aduce o mulțime de griji.

16 IANUARIE 2000 CUM SE VA TERMINA POVEȘTEA ASTĂ?

În seara asta mă simt foarte trist. Mamie ni s-a părut și mai obosită. Pentru prima oară, mă întreb: "Cum se va termina povestea asta?" Simt o mare duioșie pentru bătrâna mea tovarășă de viață. Aș vrea s-o iau în brațe, s-o sărut, dar barele de la pat și toată aparatura din jurul ei nu permit demonstrații de afecțiune. Iar ea continuă să-și facă griji mai mult pentru mine și pentru plantele ei.

Una peste alta, e o femeie mai onestă decât multe altele. N-ar fi putut să mintă, să înșele, să țeasă intrigă. Aici, pe acest pat de spital, e altă femeie, o altă Mamie, o ființă dezarmată, care nu-și mai poate controla în nici un fel viitorul. Din atâția ani petrecuți împreună, uneori dificili, toate disputele noastre s-au șters, lăsând doar imagini afectuoase.

Am libertatea pe care mi-am dorit-o atâta, dar nu-i mai simt gustul. Cât aș vrea să fie lângă mine pe canapea, să privim la televizor ținându-ne de mână. Într-adevăr, cum se va termina totul? Până acum, moartea care-i luase pe toți prietenii noștri părea că ne uitase. Măcar de n-ar rămâne ținută la pat, ca atâtea bătrâne pe care le-am vizitat

la azil. Speram să scape de decrepitudine... În seara asta îmi vine să plâng.

19 IANUARIE 2000 LIBER-CUGETĂTORII

Societățile de liber-cugetători create în 1848 contestă puterea Bisericii. Se formează un curent în favoarea funeraliilor laice: Talma, Littré, Quinet, Lamennais, Sainte-Beuve, Barbès... Mult timp, înmormântările laice au fost numite cu dispreț "în mormântări de câini"! Remarc, printre anunțurile mortuare, apariția unor ceremonii laice, foarte rare până acum. Mult timp, Biserica n-a acceptat înmormântarea în același cavou a unui creștin și a unui ateu. Iar pentru acceptarea incinerării s-a dus o luptă îndelungată.

Miercuri 19: Mamie – aceeași situație. Uneori crede că se va întoarce acasă. După cât e de epuizată, nu mai cred că are vreo șansă. Am văzut-o azi-dimineață câteva minute, apoi după-amiază. De fiecare dată când plecăm din spital, am sentimentul dureros că o abandonăm.

20 IANUARIE 2000 MĂ SIMT VINOVAT CĂ SUNT SANATOS

Pe patul ei de spital, într-o rezervă, Mamie are parte de tot confortul medicinei moderne. Cu toate astea, nu e de invidiat. Faptul că sunt sănătos și că o las ținută la pat îmi dă un sentiment penibil. Nu pare să îndure suferințe atroce, ca Pierre³, dar are în permanență tulburări ce nu-i permit să-și afle liniștea.

21 IANUARIE 2000 E OARE SFÂRȘITUL...?

Mamie nu va mai reveni acasă, alături de mine. Va rezista, poate, câteva zile, dar, epuizată cum e, orice speranță de a relua o viață comună este exclusă.

Găsesc în cutia poștală cataloagele de vânzare prin corespondență care-o interesau atât de mult: *Damart, Bakker, La Vitrine magique, La Blanche Porte*. Biata Mamie. Uit toate neplăcerile prilejuite de comenzile ei. N-o să ne mai certăm din cauza cumpărăturilor. Încep să plâng gândindu-mă că toate s-au sfârșit. Arunc cataloagele la gunoi. Au fost doar motiv de ceartă, dar cât de mult le regret!

De ce sufăr atâta pentru o femeie pe care-am vrut s-o părăsesc, pe care-am înșelat-o adesea? Nu m-a iubit decât pe mine, n-ar fi putut trăi fără mine. A fost posesivă, greu de suportat, acum însă uit totul și o văd doar pe bătrâna mea soție, rămasă fără nici o putere.

Continuare în pagina 31